

MİSAK-I MİLLÎ VE YENİ TÜRK DEVLETİ'NİN SINIRLARI II TÜRK-YUNAN SINIRI VE KARASULARI

*Yrd. Doç. Dr. Mesut AYDIN**

GİRİŞ

Bilindiği gibi; Osmanlı Devleti, yakınçağlara gelindiğinde sürrekli bir gerileme dönemi içine girmişti. Bunun en önemli sebepleri arasında ise devletin mali ve ekonomik yönden zayıflaması, devlet teşkilatının bozulması, ordu ve eğitim kurumlarının çağın teknolojisini yakalayamaması, akla ilk gelenleridir¹. Diğer taraftan, Avrupa'nın ekonomik siyasi ve askeri yönden güçlenmesi ile Fransız İnkılabı sayesinde büyük bir kabul gören milliyetçilik akımı, Osmanlı Devleti'ni büyük ölçüde etkilemiştir.

XIX. yy'a damgasını vuran şark meselesi ve koloniyal emperyalist hareketler Osmanlı Devleti'ndeki bu etkileşimi daha da kolaylaştırdı. Özellikle, Balkanlar'da yaşayan topluluklar, başta Rusya olmak üzere büyük devletler tarafından kışkırtılarak kendi siyasetleri doğrultusunda hedef kitle olarak değerlendirildiler².

Bu bağlamda, Osmanlı Devleti'ne isyan ederek bağımsızlık savaşı veren ilk topluluklardan biri de Rumlar olmuştur. Rumlar, Osmanlı Devleti içinde en fazla ayrıcalığa sahip ekalliyetlerin başında geliyordu.

Rumlar; devlet hizmetlerinin Hıristiyanlara kapalı olmasına rağmen, divan tercümanlığı, Eflak-Boğdan Voyvodalıkları gibi

* İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

1. E.Z. Karal, **Osmanlı Tarihi**, c. V, TTK, Ankara 1970, s.

2. Bayram Kodaman, **II. Abdülhamid Devri Doğu Anadolu Politikası**, TKAAY, Ankara, 1987, s. 106.

yüksek ve gizliliği fazla olan görevlere getirilmişlerdi. Buna, ilave-ten, Rum Patrikhanesi'ne verilen imtiyazlar sonucu, bütün Ortodoks kiliselerinin yüksek mevkilerine de yine onlar getirilmişlerdi. Öyle ki, Balkanlar'daki piskoposlukların hemen hepsi Rum papazların elinde bulunuyordu³.

I. RUM İSYANLARI VE YUNANİSTAN'IN BAĞIMSIZLIĞINI KAZANMASI

Rum isyanlarının başlaması ve başarıya ulaşmasının en önemli sebebi, hiç şüphesiz ki, büyük devletlerin destek ve yardımları olmuştur. Napolyon Bonapart, Avusturya ile imzaladığı Campo Formio Andlaşması ile Kuzey İtalya, Yedi Ada (İonya Adaları) ve Dalmaçya Kıyıları'ndan bazı toprakları ele geçirmişti. Bu gelişme Avrupa'daki siyasi durumu değiştirdiği gibi, tarihinde ilk olarak Fransa, Osmanlı Devleti ile karadan komşu olmuştu. Fransızlar; çok geçmeden, bölgedeki Hıristiyanları ve bu arada Rumlar'ı, Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmaya teşvik etmeye başlamışlardı⁴.

Bu konuda Napolyon Bonapart'ın, komutanlarına verdiği emirlerde⁵: "*Halkı kazanmak için elinizden geleni yapınız. Eğer halkın bağımsızlığa eğilimi varsa, bağımsızlık duygusunu körükleyiniz... Yunanistan'da kabarmaya başlayan milliyet taassubu, din taassubundan daha kuvvetli olacaktır...*" diyerek Rumlar'ın silahlanmasına yardımcı olmakta ve Osmanlı Devleti'ne karşı isyana kalkışmalarını körüklemekte idi.

Fransızlar'ın bu bölgeden çıkartılmalarından ve "*Birleşmiş Yediada Cumhuriyeti*"nin kurulmasından sonra ise Ruslar, Rumlar üzerinde etkili olmaya başladılar. Zira, 21 Mart 1800 tarihli Osmanlı-Rus Andlaşması'na göre kurulan devlet Osmanlı Devleti'nin himayesinde ve Rusya'nın kefaletinde olacak idi. Dolayısıyla Rusların böyle bir fırsatı kaçırmaması düşünülemezdi. Ruslar, Balkanlarda olduğu gibi burada da, halkın milliyetçilik duygularını galeyana getirerek, kışkırtma hareketlerine Fransa'nın kaldığı yerden devam etti.

Diğer taraftan; Fransızlar, bölgeden çekilmiş olmalarına rağmen propaganda faaliyetlerine devam etmişlerdi. Türkçe, Rumca

3. Bilal N. Şimşir, *Ege Sorunu, Belgeler I, (1912-1913) TTK.*, Ankara 1976, s. XXXI-XXXV.

4. Ahmet Cevat Eren, *Selim III.'ün Biyografisi*, İstanbul 1964, s. 42.

5. Enver Ziya Karal, age., c. V., s. 101.

olmak üzere milliyetçilik ve cumhuriyet fikrine dair kitaplar tercüme ettirmek suretiyle Rumlar'ı tahrik etmişlerdi.

Yine, Rum isyanlarının sebepleri arasında, Osmanlı Devleti içinde ejde ettikleri imtiyazlar sonucu zenginleşen ve sürekli Avrupa ile temasta olan Rum tüccar ve aydınlarını saymak gerekmektedir⁶. Zira; isyanın fikrî safhası bunlar vasıtasıyla tamamlanmıştır. Bütün bunlara ilaveten, isyanın hazırlayıcısı ve yaygınlaştırılarak aksiyon safhasının ortaya çıkmasında söz sahibi olan Etnik-i Eterya Cemiyeti'ni de ihmal etmemek gerekir.

Etnik-i Eterya Cemiyeti; 1814 yılında Odesa'da ikisi Rum (**Nikolas Skouphas, Emmanuel Ksantos**) ve biri de Bulgar (**Anastasyon Çakalof**) olmak üzere üç tüccar tarafından kuruldu. Fakat, cemiyetin gerçek manada başkanlığını ise Eflak ve Boğdan beylerinden Fenerli Rum, Konstantin İpsilanti'nin oğlu Aleksandr İpsilanti idi⁷.

Etnik-i Eterya Cemiyeti, kuruluşundan kısa bir süre sonra, Osmanlı Devleti'nin belli başlı merkezlerinde şubeler açmak suretiyle güçlenmiş ve önemli isimleri de bünyesinde toplamıştı. Özellikle, Rus Çarı'nın manevî başkanlığında faaliyet gösteren cemiyete, Eflak Beyi Kalimaki ve İstanbul Rum Patriği üye olmuşlardı. Cemiyetin gayesi; önce Mora'da bağımsız bir Yunan Devleti kurmak ve daha sonra da Orta Yunanistan, Batı Trakya, Selanik, Ege Adaları, Oniki Ada, Girit, Batı Anadolu ve Kıbrıs'ı Yunanistan'a katmaktı. Nihayet, İstanbul'u ele geçirerek eski Bizans'ı yeniden ihya etmekte⁸.

Etnik-i Eterya Cemiyeti; başlangıçta, Bulgarlar'ın ve Miloş Obronoviç'in önderliğindeki Sırp'ın desteği ile harekete geçmeyi ve İstanbul'da da isyan başlatmak suretiyle Osmanlı Donanması'nın ele geçirilmesini planlamıştı⁹; Osmanlı Hükümdarı II. Mahmud ile Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa'nın arasının açılması ve Osmanlı kuvvetlerinin paşayı tedip için buraya sevk edilmesi, Rum komitacılarının beklediği fırsatı yaratmış ve 6 Mart 1821 tarihinde

6. Şükrü, S. Gürel: **Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri 1921-1993**, Ankara 1993, s. 23; Baskın Oran, **Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, İstanbul 1991, s. 57.

7. Nurettin Türsan, **Yunan Sorunu**, İstanbul 1980, s. 32-39; E. Z. Karal, age., s. 110.

8. Selahattin Salışık, **Türk-Yunan İlişkileri Tarihi ve Etnik-i Eterya**, İstanbul 1968, s. 152-153.

9. Şükrü S. Gürel, age., s. 28.

Eflak-Boğdan'da isyan başlamıştı. Fakat, Aleksandr İpsilanti'nin bu hareket dolayısıyla Ruslar'a güvenmesi ve beklediği desteği bulamaması, Romenlerin Lideri Theodor Vladimiresco'yu öldürerek bölge halkını yanına çekememesi vs. sebeplerden dolayı isyan başarılı olamadı¹⁰. İsyanın başarısızlıkla sonuçlanmasının en önemli etkisi, Rusya'nın açıktan yardım edememesi idi. Vadedilen yardımın yapılamamasının sebebi de Laibach Kongresi'nde, Meternich'in, bu gibi isyanları yatıştırmak gayesiyle kongrenin toplandığını bildirmesi ve dörtlü ittifak hükümdarlarının Rum İsyanları'na karışmamaları gerektiğini ihtar etmesi olmuştu. 26 Haziran 1821 de bölgeye gönderilen Türk kuvvetleri bu isyanı fazla büyümeden tersiz hale getirmiş ve isyanlar burada amaçlarına ulaşmamıştı¹¹.

Fakat, Eflak-Boğdan havalisinde başlatılan isyana paralel olarak Mora'da da isyan başlatılmıştı. Esasen, Aleksandr İpsilanti'nin Eflak'ta isyanı başlattığı sırada kardeşi Dimitri (İpsilanti ve Prens Kantakuzen de Mora'ya gitmişlerdi. Ayrıca, Patros Piskopozu Pol Germanos da Eflak-Boğdan'da başlatılan isyan günlerinde, Mora'da halkı isyana teşvik ettiği görülmekteydi¹².

Mora'da korkunç bir hale dönüşen isyanda Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbir ve müdahaleler sonucunda bastırıldı. Fakat; isyan, daha sonra cereyan edecek hadiselerin habercisi idi. II. Mahmud, isyana önyak olanları cezalandırmış, bu arada isyanda dahil bulunduğu gerekçesi ile Halet Efendi'yi önce Konya'ya sürmüş ve daha sonra da idam ettirmişti. Diğer taraftan, Fener Rum Patriği IV. Gregorius'da isyanda parmağı olduğu tespit edildiğinde idam edilenler arasında idi¹³.

Bu arada Rumlar da teşkilatlanmaya çalışıyorlardı. Nitekim asiler 1 Ocak 1822'de Epir civarında bir yerde toplanarak bağımsızlıklarını ilan ettiler ve beş üyeden oluşan bir hükümet oluşturup, başına Mavrokordato'yu getirdiler. Ayrıca, Dimitri İpsilanti başkanlığında 59 üyeden oluşan senato meydana getirildi¹⁴. Diğer taraftan; Avrupa Devletleri, Ekim 1822'de Verona'da yaptıkları kongrede, Rumlar'ın bağımsız bir devlet kurmalarına karşı çıktılar. Fakat, isyanın teşkilatlanma aşaması tamamlanmış idi.

10. E.Z. Karal, age., c. V, s. 112.

11. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. XI, s. 367.

12. B.N. Şimşir, age., s. XIII, Karal, age., s. 112-113.

13. E.Z. Karal, age., c. V, s. 113.

14. E.Z. Karal, age., c. V, s. 114.

II. Mahmud, şiddetle gelişen bu isyan hareketini bir an önce bastırabilmek için, o sırada batı tekniğine göre donanması bulunan Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'dan yardım istemek zorunda kaldı.

Mehmed Ali Paşa, sür'atle gelişen isyan karşısında, padişahın isteğine katıldı. Fakat Mora ve Girit Valilikleri'nin kendisine verilmesi şartıyla harekete geçeceğini bildirdi. 9 Temmuz 1824'te Mora üzerine hareket etti. 26 Şubat 1825'te Mora'ya vardı.

Bu ana kadar isyan Osmanlı Devleti'nin bir iç meselesi idi. Bundan sonra Avrupa Devletleri bekledikleri fırsatı yakaladılar ve isyana karışmaya başladılar.

Diğer taraftan, 1825'te Rus Çarı I. Aleksandr'ın ölümü ve Rusya'da yeni bir çarın tahta geçişi, Avrupa politikasında önemli bir değişikliğin meydana gelmesine sebep oldu. Zira, yeni çarın Mora İsyanı'na doğrudan doğruya karışması diğer devletleri de harekete geçirmiş ve böylece isyan devletlerarası rekabetin bir konusu olmuştur. Çünkü, Mehmed Ali Paşa gibi güçlü bir valinin Girit ve Mora'ya hakim olması menfaatlerine aykırı düşüyordu.

Nitekim; I. Nikola, bu düşüncelerini gerçekleştirmek için hemen harekete geçerek, Prut Nehri boylarına asker yığmaya başladı. Arkasından, 17 Mart 1826'da, Osmanlı Devleti'ne bir ultimatom gönderip, 1812 Bükreş Andlaşması'nın uygulanmasındaki bazı noktalara itiraz ederek, bunların giderilmesi için iki devlet arasında altı hafta içerisinde bir görüşmenin yapılmasını istedi¹⁵.

Bunun üzerine Türk ve Rus temsilcileri, 7 Ekim 1826'da Akkerman Sözleşmesi'ni imzaladılar¹⁶. Akkerman Sözleşmesi'nin Yunan İsyanı'yla uzaktan yakından hiçbir ilgisi yoktu. Rusya, bununla, Osmanlı Devleti'nin o andaki güçsüzlüğünden faydalanarak herhangi bir savaş yapmaksızın bazı isteklerini kabul ettireceğini göstermiştir.

İngiltere, menfaatleri doğrultusunda Osmanlı Devleti'nin top- rak bütünlüğünü koruduğundan Rusya'nın bu hareketinden endişe- lendi. Rusya ise İngiltere'nin bu endişelerini gidermek üzere Yu- nanlılar lehine İngiltere ile anlaşmayı düşünmüştü. İngiltere, kendi

15. Akes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi**, Ankara 1948, s. 323-324.

16. Sözleşme metni için bkz: Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri I**, Ankara 1953, s. 263-268.

himayesinde kurulacak bir Yunanistan'a taraftar olduğundan, Rusya'nın bu önerisini kabul etti.

Rusya'nın bu önerisine karşılık İngiltere, Wellington'u St. Petersburg'a (**Petrograt**) gönderdi. Nitekim daha Akkerman Sözleşmesi yapılmadan önce İngiltere ile Rusya arasında 4 Nisan 1826'da St. Petersburg protokolü imzalandı. Bu protokole göre: "*Yunanlılar, Osmanlı Devleti'ne vergi ile bağlı muhtar bir devlet haline getirilecek ve bütün Türkler Yunanistan'dan çıkartılacaktır; İngiltere ile Rusya her türlü menfaat hesaplarından uzak olarak, bu teklifi Osmanlı hükümetine kabul ettireceklerdi*"¹⁷

İngiltere ve Rusya, daha sonra bu protokolü diğer Avrupa Devletleri'ne bildirdiler. Avusturya ve Prusya, protokolü prensip olarak reddetti. Fakat, Fransa kendisine karşı kurulmuş olan Kutsal İttifakı yıkmak için bunu fırsat bilerek hemen kabul etti.

Sonuçta, bu üç devlet arasında 6 Temmuz 1827'de Londra Anlaşması imzalandı¹⁸.

Bu anlaşmaya göre, İngiltere ile Rusya arasında 4 Nisan 1826'da yapılan St. Petersburg Protokolü'nün öngördüğü Yunanistan, bağımsız bir devlet haline getirilecektir. Ayrıca, "*Yunanlılar, gerek kıta Yunanistanı'nda, gerek adalardaki bütün Türk mallarının sahibi olacaklar*"dı¹⁹. Bu şartları kabul etmesi için de Osmanlı Devleti'ne bir ay süre tanınacaktı. Bunları kabul etmediği takdirde, üç devlet, Yunan asilerine yardımda bulunacaklar ve Osmanlı Devleti'ne anlaşma hükümlerini silah zoruyla kabul ettireceklerdi.

İngiltere, Rusya ve Fransa, bu kararlarını, 16 Ağustos 1827'de Osmanlı Devleti'ne bildirerek, uygulanmasını istediler. Fakat, Osmanlı Devleti, tek taraflı olarak Türkler'in Yunanistan'dan atılması demek olan bu kararı çok ağır buldu ve bu durumu iç işlerine bir karışma sayarak reddetti.

Gerek St. Petersburg, gerekse Londra Anlaşması'nda alınan kararlar, Osmanlı Devleti tarafından reddedilince İngiltere, Rusya ve Fransa kararlarını silah zoruyla kabul ettirmek üzere harekete geçtiler.

17. N. İorga, *Osmanlı Tarihi (1774-1912)* (Çev. Bekir Sıtkı Baysal) c. V, Ankara 1948, s. 313.

18. E.Z. Karal, age., c. V, s. 117.

19. Bilal N. Şimşir, age., c. I, s. XXII.

Müttefikler Londra Anlaşması'nın esaslarını reddeden Osmanlı Devleti'ni cezalandırmak amacıyla harekete geçmişler ve ani bir hücumla 20 Ekim 1827'de Navarin'e gelmişlerdi. Sonuçta da Türk ve Mısır Donanmaları'nı yakmışlardı²⁰.

Navarin Olayı, Mora'daki Osmanlı-Mısır kuvvetlerinin üstünlüğüne ve prestijine ağır bir darbe vurdu. Bu olay, herşeyden önce, Mora'da galip durumdaki Türk kuvvetlerinin mağlup duruma düşmesine ve bölgede olayların yeniden başlamasına sebep oldu. Diğer taraftan siyasi ve askeri yönlerden kayıplara uğrandı. Bunlar da Osmanlı Devleti'ni sert önlem almaya yöneltti.

Osmanlı Devleti, Boğazlar'ı bütün yabancı gemilere kapadı. Diğer taraftan, asker toplamaya başladı. 9 Kasım 1827'de Avusturya elçisi vasıtasıyla İngiltere, Fransa ve Rusya'ya bir nota vererek, ortada bir savaş yok iken donanmasının batırılması karşısında tazminat vermelerini ve bundan böyle Yunan işlerine karışmamalarını istedi. Bu isteklerinin kabulüne kadar da İngiltere, Fransa ve Rusya'nın İstanbul'daki elçiliği ile ilgisini kesti. Bunun üzerine Osmanlı tekliflerini kabul etmeyen elçiler İstanbul'dan ayrıldılar. Sonuçta, bu üç devletle Osmanlı Devleti arasında siyasi her türlü ilişki kesildi²¹.

Osmanlı Devleti'nin protestosuna aldırmayan Fransa ve İngiltere, Mısır kuvvetlerinin Mora'dan çekilmeleri için 9 Temmuz 1828'de Mehmet Ali Paşa ile bir anlaşma yaptılar. İngilizler ve Fransızlar bu anlaşmadan sonra Mehmet Ali Paşa'dan askerlerini çekmesini istediler. Mehmet Ali Paşa da bunu kabul ederek, İbrahim Paşa komutasındaki askerleri Mora'dan Mısır'a taşıdı. Bu arada Fransa Mora'yı geçici olarak işgal etti²². Rusya ise, bu arada Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti.

Bunun üzerine Rum isyanı Mora'da yeniden başladı ve isyan Ege Adaları'na da yayıldı. Böylece; Osmanlı Devleti, bir taraftan Ruslarla Balkanlar'da ve Kafkaslar'da savaşırken, bir de Fransızlar'ın doğrudan desteklediği ve yardım ettiği Rum isyanı ile mücadele etmek durumunda kaldı.

20. Fevzi Kurtoğlu, **Yunan İstiklal Harbi ve Navarin Muharebesi I**, İstanbul 1944, s. 55 vd.

21. E.Z. Karal, age., c. V, s. 118.

22. E.Z. Karal, age., c. V, s. 118.

Bu gelişmeler karşısında Avrupa Devletleri Rusya'nın savaşta Osmanlı Devleti'ne karşı kazandığı başarılarından ve ilerlemesinden, kendi menfaatleri yönünde endişelenmeye başladı. Bundan dolayı, Osmanlı-Rus Savaşı'nın kesilmesini sağlamak üzere harekete geçti. Bu amaçla, Avrupa Devletleri'nin Londra'daki elçilerinden meydana gelen bir konferans toplandı. 22 Mart 1829'da aralarında bir protokol imzaladılar. Bu protokola göre; Mora ve çevresi ile Kiklat Adaları'ndan meydana gelecek, bağımsız bir Yunanistan Devleti kurulacak; bu devlet Avrupa Devletleri'nce seçilecek bir hristiyan prens tarafından yönetilecek ve her yıl Osmanlı Devleti'ne belli miktarda vergi verecekti²³.

Avrupa Devletleri, Londra Protokolü'nü Osmanlı Devleti'ne bildirecek, buna göre bir Yunanistan Devleti'nin kurulmasını istediler. Osmanlı Devleti ise bu protokolü reddetti.

Ancak, bu tarihlerde Osmanlı-Rus Savaşı devam ettiği gibi Ruslar da, 1829 yılı yaz aylarında savaşta yeni başarılar elde ettiler. Temmuz ayında Balkanlar'ı aştılar ve ilk defa olarak batıda Edirne'ye, doğuda Erzurum'a kadar geldiler. 20 Ağustos 1829'da Edirne'nin düşmesi üzerine, Osmanlı Devleti, daha önce reddettiği Akkerman Sözleşmesi'nin hükümlerini yerine getireceği ve Londra Protokolü'nü de kabul etmeye hazır olduğunu bildirerek Rusya'dan barış istedi²⁴.

Sonuçta, iki devlet arasında 14 Eylül 1829'da Edirne Anlaşması imza edildi. 1828-1829 savaşının ve Edirne Andlaşması'nın getirdiği en önemli husus Yunanistan Devleti'nin kurulmasının Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmesi idi. Bu, başta Rusya olmak üzere, diğer büyük Avrupa Devletleri'nin Osmanlı Devleti'ne yeni bir çok sorunlar getirmelerine, iç ve dış politikasına karışmalarına ve baskı yapmalarına yol açacak gelişmelerin başlangıcıydı.

Edirne Andlaşması'nın imzalanmasından sonra İngiltere'nin girişimleriyle Yunanistan Devleti'nin kurulması ve sınırlarının çizilmesi için Osmanlı Devleti ile Avrupa Devletleri arasında, Londra'da bir konferans toplanarak görüşmelere başlandı. Ancak Yunanlılar, 22 Mart 1829 tarihli Londra Protokolü'nde İngiltere, Rusya ve Fransa tarafından kendileri için belirlenen sınırları az bularak, adı geçen devletlerden bunun genişletilmesini istediler²⁵.

23. İorga, age., c. V, s. 348.

24. İorga, age., c. V, s. 348-352.

25. İorga, age., c. V, s. 355.

Sonuçta, İngiltere'nin baskısı ve isteği doğrultusunda, büyük devletler arasında anlaşmaya varılarak, 3 Şubat 1830'da bir protokol imzalandı. Buna göre: Mora Yarımadası esas olmak üzere tam bağımsız bir Yunanistan Devleti kuruluyordu. Bu devletin sınırları, Mora'nın kuzeyinden geçiyor. Attik Yarımadası ve Kiklat Adaları'nı da içine alıyordu. Ayrıca bu yeni devletin başına kral olarak da, Leopold Von Sachsen-Koburg getiriliyordu. Ancak bu prensin, daha tahta geçmeden istifa etmesi²⁶ üzerine uygun bir kral bulununcaya kadar Yunanistan'da geçici bir yönetimin kurulması kararlaştırıldı.

Avrupa büyük devletleri, Londra'da aldıkları bu son kararları İstanbul'daki elçileri vasıtasıyla, 8 Nisan 1830'da Osmanlı Devleti'ne bildirdiler ve belirledikleri sınırlar içerisinde Yunanistan'ın bağımsızlığını onaylamasını istediler. Osmanlı Devleti de, bu devletlerin artan baskıları üzerine 24 Nisan 1830'da Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olarak kurulmasını kabul ederek, onayladı. Böylece Yunanistan Devleti resmen kurulmuş oldu²⁷.

Bu tarihlerde, daha kuruluş halinde bulunan Yunanistan'da iç çekişmeler artmış, bir iç savaşın eşiğine kadar gelinmişti. İngiltere, Rusya ve Fransa duruma yeniden müdahale ederek, Yunan sorununu tam çözmek için Londra'da bir defa daha toplandılar. Bu toplantıda, Yunanlılar'ın daha fazla toprak isteklerini de gözönünde tutarak, Mayıs 1832'de Yunanistan'a son şeklini veren bir anlaşma yaptılar. Bununla, Yunanistan'ın kuzey sınırı olarak Arta-volo hatını kabul ettiler²⁸.

Böylece; Yunanistan'a, Mora ve Attik Yarımadaı'nın bütünü bırakmış oldular. Ayrıca, bu yarımadaı'nın çevresindeki bütün adalar ile Kuzey Sporadlar, Adalar Denizi'nin ikinci büyük adası Eğriboz (**Ağriboz**) dahil olmak üzere, küçükü büyüklü yüzlerce adayı Yunanistan'a bağladılar. Büyük devletler, kurulan Yunanistan Devleti'ne kral olarak da, Bavyera Kralı Louis'in oğlu Otto'yu seçtiler. Yeni kurulan devletin toprakları üzerinde ise bu tarihlerde yaklaşık 750.000 nüfus yaşıyordu²⁹.

26. İorga, age., c. V, s. 355.

27. Selim Sun, **1897 Osmanlı-Yunan Savaşı**, Ankara 1965, s. 9.

28. İorga, age., c. V, s. 356-357.

29. Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Ankara 1990, s. 107.

II. YUNAN YAYILMACILIĞI VE OSMANLI DEVLETİ

Büyük devletlerin baskıları sonucunda Yunan Devleti'ni tanıyan ve 21 Temmuz 1832 tarihinde de İstanbul'da bir protokol imzalayarak Yunan Devleti'nin istekleri doğrultusunda sınır değişikliğine razı olan Osmanlı Devleti, bu tarihten itibaren yayılmacı bir siyaset takip eden ve büyük devletlerin himayesinde bulunduğu için daima kârlı çıkan bir Yunanistan ile meşgul olmak durumunda kalmışlar.

Yunanistan'ın Osmanlı Devleti aleyhine ilk genişleme ve yayılma siyaseti Girit örneği ile ortaya çıktı. Zira, Yunan bağımsız devletinin ortaya çıkmasından sonra oraya bağlanmadığını gören Girit Rumları isyana kalkıştılar ve bu isyan, fasılalarla uzun bir müddet devam etti. Fakat, her defasında bastırıldı³⁰. Bununla birlikte; Girit, Türk-Yunan münasebetlerinde devamlı bir mücadele konusu olmaya devam etmiş ve bu hal 14 Kasım 1913 Atina Andlaşması'na kadar devam etmiştir.

Bilindiği gibi 1864 yılında Cezair-i seb'a veya Yediadalar, Yunanistan'la birleşme kararı almış ve bunu Girit'deki büyük isyan takip etmişti³¹. Toplanan meclis Yunan Kralı I. Yorgi adına bir hükümet kurmuş ve isyan, uluslararası bir boyut kazanmıştır. Zira; Girit, stratejik ve jeopolitik konumuyla büyük devletlerin göz önünde bulundurduğu önemli bir nokta idi. Öte taraftan Süveyş Kanalı'nın tamamlanmasından sonra Hindistan Yolu'nun en önemli Karakollarından biri görevini de üstlenecekti. Bunun için başta İngiltere olmak üzere, büyük devletler Girit meselesine yakın alaka gösterdiler. 1869 tarihinde Paris'te toplanan bir konferans, 20 Ocak 1869'da Girit'in yine Osmanlı Devleti'nde kalmasına karar vermişti³².

1895 yılında Girit dolayısıyla Türk-Yunan münasebetlerinin gerginleştiğini ve gelişen hadiselerin 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'na sürüklediğini görmekteyiz³³.

30. E.Z. Karal, age., c. VI., s. 76; Cemal Tukin, "Girit", *İslam Ansiklopedisi*.

31. Kenneth Bourne (Çev. Yuluğ Tekin Kurat) "*İngiltere ve Girit İsyanı, 1866-1869*" *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayını, Ankara 1963, c. I, S. 1, s. 254.

32. K. Bourne, agm., s. 272-273.

33. Coşkun Üçok, *Siyasal Tarih 1789-1960* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara 1978, s. 189-190; Genel Kurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE), *1897-Osmanlı-Yunan Harbi*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1982, s. 5-8.

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı, Osmanlı Devleti'nin kendi başına girdiği ve zaferle noktalandığı son savaş olmuştur³⁴. Bu savaş, Yunan yayılcılığını da büyük ölçüde engellemeyi başarmıştı. Fakat, kazanılan askeri başarı ile elde edilen siyasi kazanç arasında Osmanlı Devleti aleyhine, korkunç bir manzara söz konusu olmuş, bu durum da Yunanlılar'ı alabildiğince şımartmıştı. Zira, başta İngiltere olmak üzere, büyük devletlerin himayesinde olmasından dolayı, böyle büyük bir yenilgiyi hemen hiç kayıp vermeden atlatan Yunanistan, bu savaştan sonra da boş durmamış ve Balkanlar'da yayılma siyasetine hız vermişti.

1877-78 Osmanlı Rus Harbi'nden sonra büyük ölçüde karışan Balkanlar, XX. yy'ın başında daha büyük olaylara sahne olmaya namzettir. Zira; Balkan Devletleri, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan istifade ederek Osmanlı hakimiyetindeki Rumeli Toprakları'nı aralarında paylaşmayı tasarlamışlardı. Bunun en yakın sebebini ise Osmanlı-İtalyan Harbi dolayısıyla, devletin içine düşmüş olduğu durum, oluşturuyordu. Diğer bir önemli sebep de İttihat ve Terakki yönetiminin, Osmanlı Devleti'ndeki yabancı unsurların arasındaki geçimsizliği kaldırarak bir "*Osmanlı İttihadi*" yaratmak istemeleri ve Makedonya'da Balkan Milletleri'nin geçimsizliğini önleyecek bir takım tedbirler almış olmaları idi. Halbuki; II. Abdülhamid, Balkanlı milletlerin arasındaki anlaşmazlıklardan faydalanmak suretiyle gündeme getirdiği "*Balkan Siyaseti*" sayesinde, devletin hakimiyetini devam ettirmiş ve balkanlı milletlerin birbirleriyle anlaşmalarını önlemişti³⁵.

Fakat, Meşrutiyet idaresi ve İttihat Terakki Hükümetleri, takip edilen "*Osmanlı İttihadi*" siyaseti sebebiyle bunların birleşmelerine ve hızla Osmanlı Devleti'ne cephe almasına zemin hazırlamıştı. Nitekim; Yunan-Bulgar, Bulgar-Sırp anlaşmalarının ortaya çıkması ve Karadağlılar'ın da bunlara katılmaları, Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki hakimiyetinin sonunu hazırlıyordu. Çok geçmeden de büyük devletlerin kışkırtmalarıyla kaçınılmayan son gelmiş ve Balkan Harbi patlak vermişti.

Savaşın sonu ne olursa olsun statükonun değişmeyeceğini söyleyen büyük devletler, bu savaşta Osmanlı Devleti'nin büyük bir mağlubiyete uğrayacağını tahmin ediyorlardı. Onlar, Osmanlı Dev-

34. ATASE, age, s. 38-39.

35. Coşkun Üçok, age., s. 202.

leti'nin küçük "*Balkan İttifakı*"nın hakkından geleceğini fakat, büyük ölçüde yıpranacağını ümit ediyorlardı³⁶.

Fakat, hiç de umulan olmadı. 3 Aralık 1912'de yeni işbaşına gelen Kamil Paşa, Osmanlı Orduları'nın hemen her cephede büyük bir mağlubiyete uğraması sebebiyle mütareke imzalamak zorunda kalmıştı³⁷.

Osmanlı Devleti, 30 Mayıs 1913'te Londra Andlaşması'yla, bir taraftan Yunanistan'a Selanik, Makedonya ve Girit'i verirken diğer taraftan da Bulgaristan'a; Kavala, Dedeğaç ve bütün Trakya'yı terk ediyordu. Edirne de Bulgar hakimiyeti altına girmişti. Bir başka Balkan Devleti Sırbistan'a ise Orta ve Kuzey Makedonya'yı bırakmak zorunda kalmıştı. Böylece; Osmanlı Devleti'nin Avrupa sınırı, Midye-Enez Hattı'na kadar geri çekilmişti³⁸.

Balkan Harbi sonunda yapılan Londra Andlaşması Balkanlı müttefikleri tatmin etmemiş ve birbiri aleyhine toprak kazancı telaşına kapılmışlardı. Bu hal, II. Balkan Harbi'nin başlamasına ve müttefiklerin birbiriyle savaşmalarına yol açtı. Bu kez de Yunanistan ve Sırbistan "*Büyük Bulgaristan*" hayali olan Bulgarlar'a karşı ittifak tazeleyerek onları mağlub etmiş ve Makedonya'dan tamamen çıkarmışlardı. İşte bu durumdan istifade etmeye çalışan Osmanlı Hükümeti, ordularına ileri hareket için emir vermişti. Bunun üzerine Enver Paşa, 22 Temmuz 1913 tarihinde Edirne'yi istirdat etmişti.

Bulgaristan'ın hemen her tarafta mağlup olması ve mütareke talep etmesinden sonra Bükreş Andlaşması ile Romanya'ya Silistre, Turtukay-Balçık çizgisine kadar Dobruca'yı verdi. Sırbistan'a ise; Manastır, İstip Üsküp ve Priştine'yi verdi.

14 Kasım 1913 tarihinde Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan Atina Andlaşması hükümlerine göre Girit ve Taşoz Yunanistan'a terk ediliyordu. Ayrıca, Selanik, Drama Doyran Kavala ve Makedonya'nın büyük bir bölümü bırakılıyordu.

Ege Adaları'nın istikbali de büyük devletlerin kararına bırakılıyordu. 1914 Şubatı'nda Londra Konferansı'nda bu adalardan

36. Osmanlı Devleti'nin Balkan Harbi'ne girmeden önceki sınırları için bkz. EK-I.

37. C. Üçok, age., s. 205.

38. I. Balkan Savaşı Sonunda Osmanlı Sınırı (Trakya) hakkında bilgi edinmek için bkz., EK-II.

İmroz, Bozcaada ve Meis bir yana diğerlerinin Yunanistan'a verilmesine ve Oniki Ada'nın İtalya işgali altında bulmalarına karar verilmişti. Daha sonra ise Osmanlı Devleti'nin Balkan Harpleri'nin şaşkınlığını üzerinden atamadan kendini I. Dünya Harbi'nin içinde bulduğunu görmekteyiz.

I. Dünya Harbi, imzalanan Mondros Mütarekesi ile son bulmuş ve İtilaf Devletleri; mağlub olan diğer devletler ile birlikte Osmanlı Devleti'ne kabul ettireceği barış şartlarını tespit etmek üzere Paris Barış Konferansı'nı toplamışlardı.

Mondros Mütarekesi'nin uygulanması ve onu takip eden tarihlerde, özellikle İngiltere Yunanistan'ı desteklemiş ve Akdeniz'de güçlenmesinde bir sakınca görmemişti. Diğer taraftan, İngiltere dışındaki müttefik devletler de konferanslar sırasında Yunanistan'ın Türk toprakları ile alakalı taleplerini, çoğunlukla dikkate almışlardı. Nitekim; 30 Aralık 1918 tarihinde "*Paris Barış Konferansı Huzurunda Yunanistan*" adlı bir memorandumla Elen isteklerini dile getiren Venizelos; Meis Adası-Marmara çizgisinin batısında kalan Aandolu'nun Yunanistan'a bırakılmasını istiyordu. Bu istekle belirsiz sınır çizgisinin içine Balıkesir, İzmir, Aydın ve Muğla girmektedir³⁹. Ayrıca, Meriç çizgisinden İstanbul'a kadar Trakya'yı talep eden Venizelos, İstanbul ve çevresi için kurulacak olan uluslararası statüye razı olacağını belirtirken de İngiltere'yi gücendirmemeye özen gösteriyordu. Yine, Meis Adası ve Oniki Ada için İtalyanlarla mücadeleden çekinmeyen Yunan Başbakanı'nın Kıbrıs ile ilgili bir isteği gündeme getirmemesi, arkasındaki desteği kaybetmeme inancından kaynaklanmaktaydı⁴⁰.

III. OSMANLI DEVLETİ'NİN PARÇALANMASI VE SEVR ANDLAŞMASI

Sevr (Sevres) Andlaşması, Paris Barış Konferansı çerçevesinde yapılan yaklaşık bir yıllık görüşmeler silsilesi sonucunda ortaya çıkmıştır.

12 Şubat - 10 Nisan 1920 tarihinde toplanan Londra Konferansı, 18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında gerçekleşen San Remo Konferansı ve 20 Haziran 1920 tarihli Hyte Konferansı, sonuçta "*ölü*

39. Yuluğ Tekin Kurat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması*, (2. Basım), Turhan Kitabevi, Ankara 1986, s. 54-56.

40. Y.T. Kurat, age., s. 57.

doğmuş andlaşma” olarak nitelendirilen Sevr Andlaşması'nın içeriğini oluşturmuştur⁴¹.

Adı geçen konferanslarda; İngiltere, Osmanlı Devleti'nden talebi en az olan ülke görünümünde olmasına rağmen, etkili olan en önemli devlet idi. Zira, bu konferanslar silsilesi diyebileceğimiz ve Osmanlı Devleti'nin dolayısıyla Türk Milleti'nin yazgısını etkileyecek toplantılarda, Yunanistan ve onların gerçekleştireceği askeri hareket, *“aba altından sopa göstermek”* misali müeyyide olarak gündeme getirilmişti.

Dolayısıyla da Yunan Megali İdeası'nın gerçekleştirilmesi için inanılmayacak derecede, tolerans gösterilmiştir. Bu bağlamda, Sevr Andlaşması'nı hazırlayan konferanslarda dikkati çeken en önemli husus; Türkiye'de yok edilmesi (hiç olmazsa Türklerin Avrupa'dan atılması), İstanbul'un ele geçirilerek Trakya ve Ege'nin Yunan hakimiyeti altına alınması, Pontus Rum Devleti'nin kurulması, Türk kalacak bazı topraklar üzerinde ise, bir sömürge düzeninin kurulması ve Yunanistan'ın en azından Türkiye ile eşit bir devlet haline getirilmesi idi.

12 Şubat - 10 Nisan 1920 tarihleri arasında devam eden I. Londra Konferansı'nda, çalışma konusu itibarıyla üzerinde tartışılan hususların başında, Trakya Sınırı'nın nereden başlayacağı veya hangi çizgiye kadar Türkler'in Avrupa'dan çıkartılacağı gelmekteydi. İngiliz Başbakanı L. George, Trakya Sınırı ile ilgili olarak önceden hazırlanmış bir öneriyi toplantıya kıtalanlara sunmuş ve tartışılmasını talep etmişti. L. George bu konuda şöyle diyordu⁴²: *“... Çatalca hattını kimin tutması gerekeceğini, doğaldır ki, bize Mareşal Foch söyleyecektir: Şayet Türklerde kalacaksa, konuya dost bir devletin elinde kalmasından başka biçimde bakılmak gerekecektir. Paris'te, katılmadığım bir konferansta, Trakya'nın bir bölümünün Yunanistan'a verilmesinin kararlaştırıldığını sanıyorum. Konu Yunanistan'ın Trakya'yı Çatalca hattına kadar tutup tutmayacağıdır. Sandığıma göre söz konusu bölgede nüfusun çoğunluğu Rum'dur. Genel bir görüşme, konunun kesin çözümüne ulaşmasa da isteklerin yönü hakkında bilgi verebilir...”*

41. Osman Okay, *Sevres Andlaşmasına Doğru (Çeşitli Konferans ve Toplantıların Tutanakları ve Bunlara İlişkin Belgeler)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1981. İlgili Sayfalar.

42. O. Olcay, age., s. 11.

Bu tartışmaya açılan sınır meselesine daha sonra açıklık getiriliyor ve 17 Şubat 1920 toplantısındaki andlaşma tasarısında, geçici kaydıyla, Çatalya Hattı'nın kabul edildiği ifade ediliyordu⁴³. Ayrıca, İzmir ve havalisinin geleceği, büyük devletleri karar vermekte zorlayan konulardan biri idi. Nitekim; İngiltere, İzmir'de göstermelik bir Osmanlı hakimiyeti yanında, kademeli olarak Yunanistan'a ilhakını öngören bir tez ortaya atarken; İtalya, kendi menfaatleri bakımından buna karşı çıkıyor ve İzmir'in Türk hakimiyetinde kalmasına gayret ediyordu. Zira, elde edemediği İzmir'in Yunanistan'a terkedilmesinden ise Türkler'de kalmasını yeğliyordu. Diğer taraftan, ilk başlarda, Fransa'nın bu yöndeki eğilimi dikkat çekicidir. 14 Şubat 1920 Cumartesi öğle sonrası oturumunda ele alınan İzmir meselesi ile ilgili olarak, oturum yazmanı, Fransa Başbakanı Mille- rand'ın düşüncelerini şu şekilde açıklamıştı⁴⁴:

"...MILLERAND bu konunun kendisine çok güç gibi geldiğini söyledi. Yunanlılar İzmir'e gitmeğe Müttefik Devletlerce çağrılmıştı ve sorun sadece kendi duyguları açısından olsa, Yunanlıların İzmir'de bırakılmaları gerektiğine hiç kuşku bulunmadığını söyleyeceğini belirtti. Ancak, dün Nitti'nin öğütlemiş olduğu genel ilkeyi gözden kaçırmayarak, Türkiye'ye olabildiğine az düşmanlık gösterilmesi gerektiği de unutulmamalıdır. Bu Entente Devletlerinin çıkarları bakımından son derece önemlidir. Yunanlıların İzmir'de bulunmalarının Türk sorununun en dikenli yönü olduğunu belirtirken hiç bir abartma yapmadığından emindir. Onların orada bulunuşunun Türkler için başka yerlerde İngiliz ya da Fransız kıtalarının bulunuşundan çok daha başka bir anlamı olduğu için bu kanıya varmıştır. Bugün var olan koşullara dayanan sürekli bir barış isteniyorsa, kanısınca, Yunanlılar İzmir'den çekilmelidir. Bu sonuca varmaktan üzüntü duymakla birlikte, koşullar başka bir seçenek bırakmamaktadır. Yunanlılara İzmir bırakılabilirse, kendilerine başka bir yerde çok cömert davranmak gerekecektir. İzmir'deki Yunan ekonomik çıkarlarını da korumak gerekecektir. Bu varılması, acı bir sonuç olmakla birlikte, bunun kabul edilmesi gerektiği kanısındadır."

L. George ise hem İzmir'in geleceği hem de Türkler hakkındaki düşüncesini içeren konuşmasında: *"Bu durumda onlara karşı hiçbir anlayış gösterilmesine hak kazandıkları sanmamaktadır.*

43. O. Olcay, age., s. 58.

44. O. Olcay, age., s. 12; Y. T. Kural, age., s. 86.

Söze konu olan toprakların Türk olduğu açık yüreklilikle söylene-
bilse, yine de onların elinden alınmaması gerektiğini kabul ederdi;
ama gerçek odur ki, 1914'e kadar İzmir nüfusunun çoğunluğu
Rumdu ve kentin tüm yaşamı Rumdu. Şimdi Türklere bırakılacak
olursa kenti, yönetme yeteneğinden tümünden yoksun olduklarını ka-
nıtlamış bir ulusa teslim etmiş ve düşmanı memnun etmek için
dostu bir yana itmiş olacağız. Kendisi (B. Lloyd George) kişisel
olarak Türkleri İstanbul'dan atmaktan yanadır ama konferans
Müslüman önyargılarını göz önünde tutarak bunu yapmamaya
karar vermiştir. Bu kadar bir ödün Türklere yetmez mi? Onlar, ken-
dileri için bir anlam taşımayan İzmir'den çok daha fazla İstanbul'a
önem verirler. zaten, kanısına göre, ne yapılırsa Türkler rahat ver-
meyeceklerdir ve ilerde olay çıkarmayacakları düşüncesi temelden
yanlıştır zira kendi görüşüne göre her zaman ki kadar büyük bir
baş ağrısı olmakta devam edeceklerdir. Son yüz yıl içinde Fransa
ve İngiltere Türkiye'yi bir çok kez yok olmaktan kurtarmışlardır.
Bu devletler, tehlikeye düştükçe ona askerleri ile ve para ile yardım
etmemiş olsalardı bir kaç kez ortadan silinebilecekti. Ve ilk fırsatta
onları arkadan hançerlemeğe çalıştı. Türkün İzmir'de kalmasına
izin vermekle onu olduğundan daha iyi yapmak umudu bulunduğun-
u sanmamaktadır. Ayrıca İzmir'de, çıkarları Entente Devletlerinin
tıpkısı olan bir Devletin elinde bir köprübaşı bırakmanın önemi
unutulmamalıdır. Bu vesile ile, Yunanlılar 1914'de İzmir'de bulun-
muş olsalardı bunun savaşta ne büyük bir değişiklik yapmış olaca-
ğına dikkati çekmek ister. İleride Anadolu'da güçlük çıkaracak
olsa, Entente Devletleri İzmir'i kullanmadıkça buraya nasıl gidebi-
leceklerdir. Kendisi, uygarlık çıkarları adına, bu büyük limanın En-
tente yanlısı olan bir Devletin elinde olması gereğine inanmakta-
dır. Bu nedenledir ki, kendilerine yardım etmek için her şeyini
gözden çıkarmış bu devlet adamını İzmir'den atıp yerine dünyaya
bela olmuş en kötü yöneticiyi yerleştirmenin Entente'nin aklından
bile geçmeyeceğini içtenlikle umar. Bir de şunu eklemek ister ki,
şayet namuslarını kurtarmak için, Türklere, İzmir'de Türk bayrağı-
nı çekmelerine izin verilerek, sözde bir egemenlik verilmesi yolu ile
bir anlaşma yapılacak olursa, güçlüklerin bir çözümü bulunmuş
olur" şeklinde İzmir'in Yunanlılar'a verilmesini savunmuştu⁴⁵. So-
nuçta, Paris'ten dönen Millerand görüşünü değiştirmiş ve L. Geor-
ge'a teslim olmuştu. Zira; Fransa, İngiltere'nin Almanya karşısında
siyasi desteğine ihtiyacı bulunmaktaydı. Bunun için de müttefikini
kızdırmaya gerek yoktu.

45. O. Olcay, age., s. 13-14; Y. T. Kural, age., s. 86-87.

Türkiye'nin Trakya Sınırları hakkında I. Londra Konferansı'nda, geçici kaydıyla bir karara varılmış, "*Midye-Enez Hattı*" veya "*Çatalca Hattı*" tartışmasının önüne geçilmek istenmişti. Fakat, 18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında toplanan San Remo Konferansı'nda tartışmaların çok çetin geçtiği, özellikle İtalya tarafından, İngiliz tezinin birçok sorumluluğu ve problemleri de beraberinde getireceği vurgulandı. İtalyan Başbakanı Nitti, sınırın Çatalca Hattı olması halinde olabilecek hadiseleri sıraladığı ve sonuçta İtalya'nın hiçbir mesuliyet olmayacağını ve Yunanistan'ın zor durumda kalması halinde, bir tek askerle dahi desteklemeyeceğini açıkça ifade ettiği konuşmasında: "*NİTTİ tartışmanın Türkiye'nin Avrupa sınırları dolayında toplandığını belirtti. Aslında söz konusu olan dünya barışıdır. Sınır Çatalca üzerinde çizilecek olursa çok büyük zorluklar ortaya çıkabilir. Türkiye gerçekte Avrupa'dan çıkarılmış olur ve bu kıta ile önemli ilişkisi kalmaz. Mareşal Foch'un da işaret ettiği gibi, Boğazları çevreleyen toprakların bir bölümü Yunanistan gibi egemen ve bağımsız bir devletin eline geçecek olursa Boğazların denetimi zorlaşır. Gelibolu Yarımadası Yunanistan'ın olursa Boğazların özgürlüğünü güvence altında saymak olanağı yoktur. Büyük Britanya, tüm deniz gücü ile, yarımada- ların zaptedilmesi zorunluluğunu denemiş bulunuyor. Kesin bir öneride bulunacak durumda olmamakla birlikte ilerisi için duyduğu kaygıları dile getirmekten kendini alamamaktadır. Yunanistan'a karşı hiç bir olumsuz duygu beslememektedir ve söyleyecekleri dünyanın olduğu kadar Yunanistan'ın da çıkarlarını düşündüğünü yansıtabacaktır. Andlaşma hükümleri nedeniyle Yunanistan'ın da çıkarlarını düşündüğünü yansıtabacaktır. Andlaşma hükümleri nedeniyle Yunanistan korkunç bir savaşa itilmiş olacaktır. Yunanistan'ın böyle bir savaşın üstesinden gelebileceğinden ve bundan sağ çıkabileceğinden kuşkusuz vardır. Küçük Asya ve özellikle İzmir konusunda ortaya çıkabilecek durumla başetmek üzere tek bir asker bile göndermeyi İtalya yükümlenemez. Venizelos için yapabileceği her şeyi yapmaya hazırdır ve isteklerine de karşı çıkmayacaktır ama kendisine Küçük Asya'da İtalyan kuvvetleriyle yardım edeceğine söz veremez. Bütün İslam dünyası Entente Devletlere karşı ayaklanacağına göre dev boyutlu kuvvetlere gereksinme duyulacağı kanısındadır. Daha ileri gitmek istemiyor fakat sonuçlardan sorumlu olmayı da kabul etmeyi reddediyor.*" gibi ileri sürdüğü fikirler, müttefikler arasındaki düşünce birliğinin çatırdağını da ortaya koymaktaydı⁴⁶. Fakat L. George, Nitti'nin ileri sürdüğü haklı gerekçe-

46. O. Olcay, age., s. 494-495.

ri görmezlikten gelmek suretiyle, Çatalca Hattın'da ısrar etmekte devam etmiş ve kendince haklı gerçekler ileri sürmüştü. L. George'un Türk-Yunan Sınırı ile alakalı düşüncesi ise: "Şayet Bay Nitti geçici olarak kabul edilen siyasete bir seçenek önerisi getirmiş olsaydı söylediklerine daha da büyük bir ağırlık tanınırdı. Örneğin Çatalca Sınırı yerine ne öneriliyor? Nüfusun çoğunluğu Türk değilken Trakya'nın tümü Türkiye'ye mi bırakılsın? Bu zorlukları çöze-
mez. Böyle bir çözüm olsa olsa Yunanistan ve Bulgaristan'la anlaş-
mazlıklara yol açar.

B. Nitti'nin bunu istediğini sanmamaktadır. Belki de aklında Enez-Midye çizgisi geçmektedir. Bu çizginin uzunluğu 120-150 mil kadardır; doğal bir sınır değildir ve askeri açıdan savunulamaz. Çatalca çizgisi hem kısadır hem savunulabilir. Çatalca Türklerin Bulgar ilerlemesini durdukları noktadır. Türkiye, başlıca bölümü kolluk görevlisi olan, 50.000 kişilik bir kuvvetle kalacaktır. Kolluk kuvvetleri Enez-Midye hattı kadar uzun bir sınırı koruyamaz. Böyle bir durum Türkiye'nin Balkan komşularını saldırıya çağırarak olur. Bu nedenle Kurulun, dünya çıkarları bakımından, hem daha iyi savunulur olduğu hem de saldırıya daha az özendirileceği düşüncesiyle, Türkiye'nin sınırlarını Çatalca hattında saptayacağına inanmaktadır. Kuşku yok ki, nüfus dağılımı başka türlü olsaydı çözüm daha kolay olurdu. Doğu Trakya'nın kuzeyi çoğunlukla Türk güne-yi ise Rum'dur. Edirne'yi Türklerde bırakmanın yararları bulundu-
ğu kuşkusuzdur.

Ne yazık ki, Edirne kentini, çevresinden ayrı olarak, [aradaki topraklar haklı olarak Yunanistan'a verilirken] Türkiye'ye bağla-
mak olanağı yoktur." şeklinde idi⁴⁷.

Sonuçta; konferanstan, İngiltere'nin arzu ettiği gibi bir sonuç çıkmış ve konferans heyeti Avrupa'daki Türk-Yunan Sınırı'nı şu şekilde karara bağlamıştı⁴⁸;

"a) Çatalca çizgisinin Türkiye'nin Avrupa'daki sınırı olacağı hakkında 18 Şubat 1920 günkü geçici kararlarını doğrulamak ve gerçek sınırın, Yüce Kurulca bir önceki günkü toplantıda kabul edilen ve Terkos Gölünün içinde bulunduğu havzanın, Türk toprakları kapsamına gireceği sınır olacağını saptamak;

47. O. Olcay, age., s. 495.

48. O. Olcay, age., s. 519.

b) *Askersizleştirilmiş bölge hükümleri saklı kalmak üzere, bu çizgi dışındaki toprakların, Geliboluyu da kapsamak üzere, Yunanistan'a verilmesi;*

c) *Edirne için öngörülen belediye yönetiminin, Andlaşmanın yürürlüğe girmesinden sayılarak, altı ay (bir yıl değil) içinde kurulması*

d) *İzmir yöresi sınırlarına ilişkin önceki kararların doğrulanması”.*

Sevr Andlaşması, 11 Mayıs 1920 tarihinde Osmanlı Devleti'ne tevdi edildiğinde, Türkiye'nin Trakya Sınırı ve İzmir'in geleceği ile ilgili hükümler hemen hiçbir değişikliğe uğramamıştır. Hatta; 20 Haziran 1920 tarihinde toplanan II Hythe Konferansı'nda, Osmanlı Devleti'ne tevdi edilen andlaşma metninin kabul edilmesini kolaylaştıracak ve Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde başlatılan Milli Mücadele Harekatı'nın tesirsiz hale getirilmesini temin edecek bir takım tasarımlar gündeme getirilmişti. Nitekim L. George; Fransız Başbakanı'nın, Yunanlılar'ın Batı Trakya'da, Doğu Trakya'ya değin Çatalca Hattı'na ilerlemelerine karşı çıkmayacaklarını belirtmesi üzerine⁴⁹, yukarıda izah edilen hususları teyid eden şu açıklamaları yapmıştı⁵⁰: “*B. Lloyd George sadece Doğu Trakya'da harekete geçmenin yeterli olmayacağını söyledi. Mustafa Kemal, Anadolu'ya (Asia Minor) yerleşmişti ve ona orada vurmak çok önemli idi. Aksi halde Türklere herhangi nitelikte, herhangi bir ödün vermekten söz edilmesinin yararı olmayacaktır. Bu sadece bir zaaf belirtisi sayılacak ve Mustafa Kemal bunun üzerinde bile durmayacaktır. Herşeyden önce, Mustafa Kemal'e, böyle pervasızca davranamayacağını gösterilmesinin büyük önemi vardır. Şimdi Mustafa Kemal, Fransızları Kilikya'dan attığını ve İngilizleri de İzmit Yarımadasına sürdüğünü sanmaktadır; bu durumda Müttefiklerin işi sıkı tutuklarının kanıtlanması zorunluluğu vardır. Bu nedenle, B. Venizelos derhal General Paraskevopulos'a ilerleme yetkisi tanınması için izin verilmesini önermektedir”.*

Bu açıklama ve güvencelerin ardından, 20 Haziran 1920 tarihinde Yunan ileri harekatı başlamış bulunuyordu. 11 Temmuz 1920 tarihli Spa Konferansı'nda da barış andlaşmasına cevap vermek için süre isteyen Osmanlı Devleti'nin talebine karşı hazırlanmış bir

49. O. Olcay, age., s. 588.

50. O. Olcay, age., s. 588.

tasarı gündeme getirilmiş ve bağlayıcı bir de ifadeye yer verilmiştir⁵¹: “Anlaşma bugünkü biçimi ile imzalanmayacak olursa, Müttefik Devletler imzalanmasını ve uygulanmasını zorlamak için gerekli görecekları eylemde bulunacaklardır...”

Diğer taraftan, Sevr Andlaşması'nın İstanbul'da Meclis-i Vükelâ ve Saltanat Şurası'nda imzalanması ile ilgili gelişmeler sürerken, Ankara'da da bir takım gelişmeler söz konusu olmuştur. Özellikle T.B.M.M.'nin Spa Konferansı sonucunda ortaya çıkan ultimatomla tepkisi çok farklı oldu. T.B.M.M.'nde 18 Temmuz 1920 tarihinde bir gizli celsede “*Misâk-ı Milli hududu dahilindeki milleti ve vatanı istihlas etmek*” hususunda Misâk-ı Milli üzerine yemin edilmişti.

Sevr Andlaşması, bir barış andlaşmasından çok, Osmanlı Devleti'nin parçalanıp paylaşılmasını temin eden kararlar bakımından, farklı bir özellik arzeder. Özellikle, anlaşma şartlarını kabul edilmediği takdirde, İstanbul'un dahi alınacağından bahisle, Osmanlı Devleti'ni bu andlaşmayı imzalamaya mecbur etmişlerdi.

Sonunda; 1 Ağustos 1920 tarihinde, Hadi Paşa, verilmiş olan karara uyarak, Sevr Andlaşması'nın “*Türkiye'nin mevcudiyet-i milliyesine derin bir darbe*” vuran şartlarından bazılarının hafifletilmesini, Fransa'dan, tekrar rica etti. Fakat, bu talep kabul edilme-yerek Versailles'in Sevr Porselen Fabrikası'nın salonunda 10 Ağustos 1920'de Hadi Paşa, Rıza Tevfik ve Reşat Halis Beyler, Osmanlı Devleti'ni parçalamayı hedefleyen bu andlaşmayı imzaladılar⁵². Sevr Andlaşması'nın imzalanması ile birlikte, İtilâf Devletleri'nin, andlaşma evvelindeki plan ve tasarımlarının tatbiki de meşruluk kazandı.

Sevr'de 10 Ağustos 1920'de Osmanlılar ile ilgili olarak imzalanmış bir değil, tam üç tane Sevr Andlaşması söz konusudur. Osmanlı Devleti'ni parçalayan andlaşma (**Osmanlı Sevr'i**), Batı Trakya'yı Yunanistan'a resmen tevdi eden Trakya konusundaki andlaşma, üçüncüsü de Yunanistan'daki azınlıkların korunması ile alakalı olarak yapılan andlaşma (**Yunan Sevr'i**).

Sevr Andlaşması'nın Türkiye'nin Sınırları başlığı ile 27. madde içinde belirlenen Türk-Yunan Sınırı;

51. O. Olcay, age., s. 597.

52. Y.T. Kurat, age., s. 103.

“... Podima'nın aşağı yukarı yedi kilometre kuzey batısında bulunan Büyük Dere'nin ağzında Karadeniz üzerinde seçilecek bir noktadan başlayarak, güney batıya doğru ve Istranca Dere havzası sınırlarının en kuzey batı noktasına kadar (Istranca'nın aşağı yukarı sekiz kilometre kuzey batısında bulunan nokta):

Kaplıca Dağ ile Üçpınar Tepesi noktalarından geçmek üzere, arazi üzerinde belirlenecek bir çizgi;

Oradan güney-güneydoğu doğrultusunda ve Sinekli demiryolu istasyonunu aşağı yukarı bir kilometre batısından Çorlu-Çatalca demiryolu üzerinde seçilecek bir noktaya kadar:

Istranca Dere havzasının batı sınırını alabildiğince izleyen bir çizgi; oradan güney doğuya doğru ve Kalikratia'nın aşağı yukarı bir kilometre güney batısında Marmara Denizi üzerinde seçilecek bir noktaya kadar, Yukarıda tarif edilen su bölümü çizgisini alabildiğince izleyen bir çizgi...” şeklinde izah edilmişti.

Yunanistan ile aramızda kabul edilen bu sınır, aleyhimizde olup Yunan yayılcılığı için, İtilaf Devletleri'nin Yunanistan'a bir armağanıdır.

İzmir Kenti ve bitişik toprakların coğrafi sınırları ise şu şekilde belirlenecekti⁵³;

“Kuşadası'nın beş kilometre kuzeyinde Adalar Denizi'ne dökülen ırmağın ağzından başlayarak, doğuya doğru; bu ırmağın kaynağına doğru akım yolu; sonra güney doğuya doğru: oradan kuzeye doğru Köylüce'nin aşağı yukarı dört kilometre güney batısında arazi üzerinde seçilecek bir noktaya kadar : toprak üzerinde belirlenecek bir çizgi:

Oradan batıya doğru ve Dahline Burnu ve Kemer İskele arasında belirlenecek bir noktaya kadar; Kemer ile Kemer İskele'nin ve bu iki yeri birbirine bağlayan yolun güneyinden geçmek suretiyle arazi üzerinde belirlenecek bir çizgi”

Ayrıca, 66. maddede belirtilen toprakların sınırını arazi üzerinde belirlemek üzere, andlaşmanın yürürlüğe konuluşunu izleyecek onbeş gün içinde, bir komisyon teşkil edilecekti. Bu komisyon; İn-

53. Bkz., Sevr Andlaşması Madde 66.

giliz, Fransız ve İtalyan Hükümetleri'nce tayin edilecek üç üye ve Yunan Hükümeti'nce tayin edilecek bir üye ile, Osmanlı Hükümeti'nce belirlenen bir üyeden mürekkep olacaktır⁵⁴.

İş bu kesimin hükümleri saklı olmak üzere, İzmir kenti 66. madde de belirtilen toprak parçası, iş bu andlaşmanın uygulanması bakımından Türkiye'den ayrılmış topraklarla bir tutulacaktır (madde 68).

İzmir kenti ve 66. madde de tarif edilen topraklar, Osmanlı hakimiyeti altında kalmaktadır. Bununla beraber Türkiye, İzmir kenti ile sözü edilen topraklar üzerindeki hakimiyet hakkını kullanma yetkisini Yunanistan'a aktaracaktır. Bu hakimiyetin alameti olmak üzere, Osmanlı bayrağı kentin dışındaki bir kaleye sürekli olarak çekilecektir. Bu kale İtilaf Devletleri tarafından belirlenecektir.

70. madde ile de, İzmir ve 66. maddede tarif edilen toprakların yönetiminden Yunanistan sorumlu olacak, bu yönetimi; özel olarak atayacağı bir kurul tarafından gerçekleştirilecektir.

71. maddede ise, Yunan Hükümeti'nin İzmir ve 66. maddede yer alan topraklarda askeri kuvvet bulundurabileceği hükmü yer almaktadır. Soy, dil ve din azınlıklarıyla, halkın bütün kesimlerinin temsilini temin edecek bir seçim usulü ile yerel bir parlamento teşekkül edecektir. Yunan Hükümeti'nin, andlaşmanın yürürlüğe girmesini izleyen altı ay içinde, Milletler Cemiyeti Konseyi'ne bu şartlara uygun seçim usulü tasarısı sunması gerekecektir. Bu usul, konsey tarafından oy çoğunluğu ile tasdik edildiği zaman yürürlüğe girebilecekti (**madde 72**). Ayrıca; Yunan Hükümeti ile yerel parlamento arasındaki münasebetler, zikredilen yönetim tarafından Yunan Anayasası ilkelerine uygun düşecek biçimde düzenlenecekti (**madde 73**). Yine, 83. maddede öngörülen kesin statü kuruluncaya kadar, İzmir kenti ve 66. maddedeki topraklarda zorunlu askerlik hizmeti uygulanacaktı (**madde 74**).

Bundan başka; Yunan Hükümeti, 66. maddede tarif edilen sınır üzerinde bir gümrük çizgisi kurabilecek ve İzmir kentiyile sözü geçen maddede belirlenen toprakları Yunan gümrük sistemi içine sokabilecekti (**madde 76**).

10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Andlaşması, Osmanlı Devleti'ni; İstanbul hariç, Doğu Trakya'yı ve halk isterse beş sene içinde ilhak

54. Bkz., Sevr Andlaşması Madde 67.

edilecek olan İzmir Bölgesi'ni, Yunanlılar'a bırakmaya zorladı. Venizelos ve yandaşları için, bu Bizans İmparatorluğu'nun yeniden doğuşu idi.

İtilaf Devletleri Sevr Andlaşması'nın 27. maddesi ile Doğu Trakya'nın Yunanistan'a bırakılmasını temin etmişlerdi. Bu maddenin hükmü; Osmanlı Devleti'nin yaşama, varolma ve güvenlik hakkına olduğu kadar, milliyetler ilkesine ve milletlerin kendi mukadderatlarını kendilerinin tayin edebilme hakkına da çok ağır bir biçimde saldırıda bulunmaktadır.

Milliyetler ilkesi bakımından, Edirne ile birlikte Doğu Trakya'da üçyüzaltmışbin Türk'e karşılık, ikiyüzyirmidörtbin Rum vardır. Bu toprakların yüzde seksendördü Türklerin tasarrufu altındadır. Trakya'da çoğunluğu Rumlar'ın teşkil ettiği ve toprakların en büyük parçasını tasarrufları altında bulundurduklarına dair yayınlandıkları bildirilere mukabil, Osmanlı Devleti hakikatın ortaya çıkması için lüzumlu incelemeleri yapmakla yükümlü uluslararası bir komisyonun teşekkülünü önermiştir. Zira yukarıdaki madde muhteviyatına göre; Osmanlı Devleti bir çok hakkı oldukça vahim görünmektedir.

Sevr Andlaşması'nın sınırlarla ilgili hükümlerine göre Yunanistan, Trakya'dan Karadeniz Kıyısı'na ve Marmara Bölgesi'ne yerleşme imkanı bulmaktaydı⁵⁵. Bu durum, İstanbul ve çevresinin yarım çember içerisine alınması demek olup, Yunan Sınırı'nın İstanbul'a kadar yaklaşması, Osmanlı Devleti bakımından tehlike arz etmekteydi. Yunan Ordusu'nun itilaf Devletleri tarafından takviye edilmesi ile, Türk Toprakları'nın ciddi bir Yunan tehlikesine maruz kaldığı görülmektedir. Terkos ve Istranca yöresi, İstanbul'un lüzumlu ihtiyaç maddelerini temin eden yerler olması hasebiyle, İstanbul'un emniyeti de tehlikeye girecekti. Doğu Trakya, İstanbul'u besleyen ekonomik kaynakları temin etmesi ile, coğrafi ve ekonomik öneme haiz idi. Bu sebeple, Trakya'yı Osmanlı Devleti'nden ayrı telakki etmek, İstanbul'un dahi tehdit edilmesi manasına gelirdi ki, bu durum Yunan emellerinin tahakkuku için en önemli merhaledir. Bütün bu ırkî, siyasî ve ekonomik hususiyetler, Trakya'nın Türkler'e ait olduğunu zarurî kıldığından, Yunanistan'ın Trakya'dan çekilmesini gerektirmekte idi.

55. Sevr Andlaşması'na göre Osmanlı Devleti'nin Trakya sınırına bkz. EK-III.

Trakya'da nüfusun önemli bir kısmını meydana getiren Trakya Türkleri, milli birliklerini korumaya kesin kararlı idi. Yunanlılar'ın Makedonya'da ve daha sonraları İzmir'de zulüm ve işkencelerine maruz kalan Türkler; Yunanlılar'ın Türk topraklarına girmelerine fiilen karşı koymalıydı. Bunun için, Osmanlı Devleti, Doğu Trakya'nın mukadderatına dair Bulgaristan ile imzalanan 16-29 Eylül 1913 tarihli andlaşmada tespit edilen, savaştan önceki sınır ile, Doğu Trakya'nın Türk hakimiyetine bırakılmasını talep etmişti.

Andlaşma tasarısının 65. ve onu izleyen hükümleri İzmir ve ona bağlı yöreyi Osmanlı hakimiyetine bırakmakla birlikte, bu hakimiyetin tatbikini Yunanistan'a vermektedir. Bu hüküm, söz konusu toprakların ileride Yunanistan'a ilhakını temin etmeye yönelik hususları taşımaktadır. Yunan Hükümeti beş yıl boyunca kamuoyu lehinde sonuç verebilecek, yürütme vasıtalarına malik olacaktı.

Sevr Andlaşması'na esas olacak muhtelif konferans ve toplantılarda adalar ve Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne zarar verecek bazı kararlar da alınmıştı. Konferans Heyeti, I. Londra Konferansı'nın 18 Mart 1920 günkü toplantısında Meis Adası ile ilgili bazı görüşler gündeme getirmişlerdi.

Venizelos, Meis Adası'ndaki Rum nüfusuna dayanarak halkın Yunan yönetimi altına girmek istediğini beyan ile, Meis Adası üzerinde hak iddia etmiştir. Oysa, 1913'de Ege adalarının statüsü tartışıldığı zaman, herkes Anadolu'nun bir parçası sayılabilecek Meis'in Türkiye'ye bırakılmasını kabul etmişti. Sonuç itibarıyla, Meis hakkındaki kararda hiç bir değişiklik önerilmemesi ve Venizelos'un isterse bu konuda İtilaf Devletleri temsilcilerine başvurabileceği kararlaştırılmıştır⁵⁶. Yunanistan'ın bu talebine benzer İtalyan temsilcilerince Libya ve adalar ile ilgili, kendi lehlerinde bazı teklifler sunulmuştu.

Yine 21 Şubat 1920 tarihinde İtilaf Devletleri'nin temsilcilerinden oluşmuş Kurul; Limni, Gökçeada, Semadirek, Bozcaada ve Midilli adaları ile Marmara denizindeki adaların gayr-i askeri hale getirilmesini uygun bulmuştu. Bu adaların arasına Muskonisi adası ile yukarıda sözü edilen Ege adaları çevresindeki adsız adacıkların alınması kabul edilmiştir⁵⁷. İtilaf Devletleri, görüldüğü üzere, Osmanlı Devleti ile yaptıkları bütün andlaşmalarda birtakım Türk top-

56. O. Olcay, age., s. 286.

57. age., s. 431-432.

raklarını kendilerine ilhak ederken, adalar da bu durumdan nasibini almıştır.

10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Andlaşması'nın 122. maddesine göre; Türkiye İtalya'nın işgalinde bulunan Ege Denizi adalarından yani, Stampalia, Rodos, Herkit, Kerpe, Kaşot, Piskopis, İncirli, Kalimnos, Loryos, Patnos, Limpos, Sümbeki ve İstanköy Adaları ile bunlara bağlı adacıklar ve Kostellorize Adası'ndaki bütün haklarından ve sıfatlarından İtalya yararına vazgeçmektedir⁵⁸.

Sevr Andlaşması'nın 178. maddesi mucibince Marmara denizi kıyıları ile adalarını ve boğazların kıyılarını içine alan bir bölge ile Limni, Gökçeada, Semadirek, Bozcaada ve Midilli adalarında tüm yapıların, berkitilmiş yerlerin ve bataryaların silahlandırılması ve yıkılması gerçekleştirilecektir. Bu belirtilen bölge ile adı geçen adalar, askerî amaçla ancak birlikte davranan Fransa, İngiltere ve İtalya Devletleri tarafından kullanılabilir⁵⁹.

Yunanistan ve Venizelos için Sevr Andlaşması, Türk İstiklal Harbi ile uygulanamaz hale gelen ve kağıt üzerinde bırakılan bir başarı idi. Bu başarının Yunanistan'da yarattığı coşku gelip geçici oldu. Yunanistan'daki taht değişikliği ile onların "*Anadolu mace-rası*" İstiklal Harbi ile başarısızlığa uğratılınca kadar Yunanistan yeniden Venizelos'un yönetimine girmede. Sevres Anlaşması, Yunanistan lehinde bir çok hükümleri ihtiva etmektedir. Müttefik devletler, özellikle yeni kurulan bu hristiyan devleti destekleme ve onlar lehinde karar alma yoluna gitmişlerdir. Fakat, İstiklal Harbi'nden muzaffer çıkan Türk Milleti, bu andlaşmayı sadece kağıt üzerinde bir tasarıdan ibaret bırakmıştır.

IV. MUDANYA MÜTAREKESİ VE LOZAN KONFERANSI'NA HAZIRLIKLAR

Sevr Andlaşması'nın imzasından sonra gelişen hadiseler dolayısıyla, bu andlaşma üzerinde bir takım tadilatın lüzumu gündeme gelmiş ve İtilaf Devletleri Londra'da bir konferansın toplanmasına karar vermişlerdir.

İtilaf Devletleri'nin bu konferansın toplanmasını istemelerinde, Doğu Anadolu'da Ermenilere ve Batı Anadolu'da Yunanlılara karşı

58. S.L. Meray, O. Olcay, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması, İlgili Belgeler)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1977, s. 81.

59. S.L. Meray, O. Olcay, age., s. 96-97.

I. İnönü Muharebesini kazanan Türk Ordusunun başarısı müessir olmuştur. Ayrıca; Rusya ile Türkiye arasında gelişen ikili ilişkiler, Sevr'in yeniden gözden geçirilmesi için bir sebep teşkil etmiştir.

Bu konferansta Türkler lehinde bir karar alınmamış olmasına rağmen, Misak-ı Milli ilkelerinin batılı devletlere ve dünya kamuoyuna duyurulmasına imkan verdiği için önemlidir⁶⁰. Ayrıca, yeni hükümetin batılı büyük devletler tarafından tanınması, Türkiye cephesinde moral kaynağı olmuştur. İngiliz Hükümeti bu konferans esnasında Türk-Yunan meselesi ile alakalı konularda doğrudan doğruya müdahil vazifesini üstlenmiştir.

Bekir Sami Bey; Londra Konferansı görüşmelerinde, Misak-ı Milli ilkelerine aykırı olmak üzere İngiltere, Fransa ve İtalya diplomatları ile ikili anlaşmalar imzalanmıştır⁶¹. Bu anlaşmalar siyasî, adlî ve malî bakımdan istiklalimize hâlel getiren hususları ihtiva etmektedir. Bu siyasî gelişmeler zuhur ederken, Türk İstiklal Harbi'nde müşahhas gelişmeler ile Yunanlılar'a karşı muvaffakiyetler temin ediliyordu.

Kütahya-Eskişehir Savaşı'ndan sonra Yunanlılar, Türk Ordusu'nun yenilmediğini anlamış, kazançlarının sadece birkaç şehir ve biraz topraktan ibaret olduğunu görmüşlerdi. Onlar, maksatlarını tamamen tahakkuk ettirebilmek için Türk Ordusu ile bir meydan savaşı yapmanın zaruretini anlamışlardı⁶². Sakarya Meydan Muharebesi yeni Türk Devleti'nin tarihine, dünya tarihinde pek az rastlanan büyük bir sayfa kaydetti. Bu zaferin akabinde, batı ile yaptığımız olumlu ve verimli temaslar 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara İtilafnamesi ile kendini göstermiştir⁶³.

Sakarya Zaferi'nden sonra müttefikler ile barış yoluyla anlaşmak imkanı mümkün olmayınca; Türkiye, Misak-ı Milli'yi kuvvet yoluyla kabul ettirme cihetine gitmiştir. Türk Ordusu'nun batı cephesinde 26 Ağustos 1922'de Yunanlılar'a karşı başlattığı Büyük Tarruz'un başarılı sonuçlar vermesi ile Misak-ı Milli ilkelerinin İngiltere ve Yunanistan'a kabul ettirilmesi kolaylaşmış oldu⁶⁴. 30

60. Mehmet Gönübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara 1989, s. 29-34.

61. K. Atatürk, *Nutuk*, s. 399.

62. Bilal N. Şimşir, *İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e*, İstanbul 1972, s. 217.

63. K. Atatürk, age., s. 420.

64. Ömer Sami Coşar, *Millî Mücadele Basını*, İstanbul 1969-70, s. 234.

Ağustos 1922'de Yunanlılar kat'î bir yenilgiye uğratılmış ve Türk Orduları, 9 Eylül'de İzmir'e girmiştir⁶⁵.

Türk İstiklal mücadelesinin temel amacı; tarih içindeki ömrünü tamamlayarak, savaşlarda tahrip olup dağılan ve her taraftan istilaya maruz kalarak batı emperyalizminin iştahını konu teşkil eden Osmanlı Devleti'nin enkazı üzerinde yepyeni bir millî Türk Devleti'ni teşekkül ettirmek olduğuna göre, artık önünde bir Yunan engeli de kalmamıştır⁶⁶. Yunanlılar'ın bugüne kadar "*büyük felaket*" olarak adlandırdıkları 1922 yenilgisi yalnızca, "*megali idea*" için büyük bir darbe olmamış, Yunanistan'ı, o günkü nüfusuna oranla çok büyük bir göçmen dalgası altında bırakmıştır. Yunanistan'ın büyük bir toplumsal kargaşaya sürüklendiği bu günlerde, radikal siyasî gelişmeler de kaçınılmaz bir hal almıştır⁶⁷. Yaşanan felaket aslında iki bin yıldır Adalar Denizi'nin doğu kıyılarında ve Bulgaristan'dan Kazakistan'a kadar Karadeniz çevresinde etkili olmuş olan Helenizm'in başarısızlığı idi. Artık Megali İdea ölmüştü⁶⁸.

Megali İdea, bu yenilginin akabinde fiilen ölmüş olmasına rağmen fikren günümüze kadar devam etmiştir.

1922 yılı başlarında yeni bir savaşı göze alamayan müttefikler, 23 Eylül 1922'de askerî çatışmaların durdurulması, İzmir veya Mudanya'da mütareke akdi için bir toplantının yapılmasına dair Ankara Hükümeti'ne nota gönderdiler⁶⁹. TBMM Hükümeti'nin, Yusuf Kemal'in imzası ile 30 Eylül 1922'de gönderdiği cevabî notada, müttefiklerin 23 Eylül'deki notalarına kısa zamanda cevap verileceği, müttefik kuvvetlerin verdikleri teminat karşısında Türk Ordusu'nun İstanbul ve Çanakkale yönünde ilerlemeyecekleri bildirilmiştir. Ayrıca, Edirne dahil olmak üzere, Trakya'nın Meriç Nehri'nin batısına kadar derhal boşaltılması şart koşularak, mütareke görüşmelerine 3 Ekim'de Mudanya'da başlanacağı belirtilmiştir⁷⁰.

Bu arada, 24 Eylül'de Sakız ve Midilli Adaları'ndaki Yunan Askerleri'nin ayaklanması ve bu ayaklanmanın Doğu Trakya'daki

65. M. Gönübol, age., s. 44.

66. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara 1992, c. I, c. 307.

67. Ş.S. Gürel, age., s. 35.

68. Bayram Kodaman, *Şark Meselesi ve Tarihi Gelişim*, T.T.K., Ankara 1992, s.

60.

69. Ali Fuat Türkogeldi, *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Ankara 1948, s. 154.

70. M. Gönübol, age., s. 45-46.

Yunan birliklerinde de görülmesi Yunanlılar'ı müşkül duruma düşürmüştü. Yunanistan karmakarışık olmuş, kral Constantin tahtını bırakmak zorunda kalmış, Atina'da bir ihtilal komitesi teşkil edilerek birçok kişi tutuklanmıştır. Bu siyasi kargaşa yanında Rusya'nın, müttefik devletlere, Türk-Yunan Savaşı'nın durdurulmadığı takdirde, bu savaşa birçok devletin katılması ihtimalini belirtmesi, Yunanistan'ın Doğu Trakya'dan çekilmesini zaruri kılmıştır⁷¹. Mudanya Mütarekesi, Türk İstiklal Harbi'nin bir sonucu olarak müttefikler ile imzalanmış ve Türk Devleti'ne yeni ufuklar açmıştır⁷².

Mütareke görüşmeleri 3 Ekim'de Mudanya'da başlamış, fasillarla 11 Ekim'e kadar devam etmiştir. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın Doğu Trakya'nın Yunanlılar tarafından terkedilmesi teklifinin, müttefiklerin reddedmesiyle, konferans görüşmeleri tehlikeye girmişti⁷³. Ancak Lord Curzon'un Paris'e gitmesiyle yapılan görüşmelerde, müttefik devletlerin temsilcileri, Türkiye'nin talebini kabul etmek zorunda kaldılar. 10 Ekim'de bütün konularda anlaşmaya varılmış, 11 Ekim 1922 günü mütareke imza edilmiştir⁷⁴.

Mudanya Konferansı'nda Türkiye'yi İsmet Paşa, İngiltere'yi General Harington, Fransa'yı General Charpy, İtalya'yı General Monbelli temsil etmiştir. 3 Ekim 1922'de İsmet Paşa'nın başkanlığında toplanan konferansa Yunanlılar katılmalıdır. Konferansın başlıca konusunu, D. Trakya'nın Yunan kuvvetleri tarafından boşaltılarak, Türkler'e verilmesi ve barışın imzasına kadar boğazlar ve İstanbul'un tabi olacağı hükümlerin tesbiti teşkil etmekte idi⁷⁵. Mütarekenin imzası 10 Ekim'de Yunan delegeleri ile görüşmelerin uzaması nedeniyle gecikti. Müttefiklerin mütarekeyi Yunanlılar'dan sonra imzalaması mecburiyeti, Yunanlılar'ın Trakya'nın terkini siyasî bir mesele addederek, buna yetkileri olmadığını ileri sürmeleri önemli bir engel teşkil etmişti. İsmet Paşa'nın Mudanya Konferansı görüşmelerine gitmeden evvelki misyonu, Batı Cephesi Komutanlığı idi. O'nun askeri kabiliyeti mevcut olmasına rağmen, siyasî alanda tecrübeli değildi. Askerî dehası ile siyasî karakterinin birleşmesine imkan veren böyle bir görevi layığı ile ifa etmiştir.

71. S. Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, c. IV, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul 1991, s. 204.

72. Samih Nafiz Tansu, **Türk İnkılap Tarihi ve Büyük Harpten Sonra Avrupa**, İstanbul 1938, s. 438.

73. İsmet İnönü, **Hatıralar II**, Ankara 1987, s. 27.

74. M. Gönübol, age., s. 46.

75. S. Tansel, age., c. IV, s. 212.

Mudanya Mütarekesi'nin muhtevası şu hususlardan ibaretti : Mütareke'nin yürürlüğe girmesinden sonra Türk-Yunan çatışması sona erecekti; Yunan kuvvetlerinin geriye çekilecekleri hat, Marmara'ya kadar uzanacaktı⁷⁶.

Gerek İonya Devleti tasarısı, gerekse İngiltere'nin Türkiye üzerinde uyguladığı politikalar, İstiklal Harbi'ni kazanan Türk Milleti karşısında iflas etmiş projeden öteye gitmemiştir⁷⁷. Adalar Denizi'ndeki munsabbından Trakya ile Bulgaristan sınırının kat ettiği noktaya kadar Meriç'in sol sahilidir. Karaağaç dahil olmak üzere, Meriç'in sağ kıyısı müttefik birliklerince işgal edilecektir, Doğu Trakya'nın boşaltılmasına mütarekenin yürürlüğe girdiği andan itibaren başlanacak ve 15 gün içinde tamamlanacaktır; Yunanlıların boşalttığı bölgeler müttefiklerce alınacak ve sonradan Türk yetkililerine devredilecektir. Devir-teslim işlemi Yunan birliklerinin çekilmesinden sonra 30 gün içerisinde tamamlanacaktır; müttefikler ve Türkiye, İstanbul ve Çanakkale Boğazı civarında askeri harekette bulunmamayı taahhüt edeceklerdi⁷⁸.

Bir bakıma, Mudanya Mütarekesi, Türk İstiklal Harbi'nin askerî ve siyasî başarısının müşterek tezahürü idi. Mütareke ahkâmının yürürlüğe girmesi 14-15 Ekim tarihlerinde başlamış olup, Yunanlılar mütareke hükümlerine 3 gün sonra iştirak etmişlerdir. Bu mütarekenin akabinde Misak-ı Milli ilkeleri kapsamında bulunan Milli sınırlar, bizzat TBMM'nin kontrolüne geçmiştir. Mütareke, dünya kamuoyunda ses getirmeye başlamış, İngiltere, diplomasi alanında dünyada önemli bir yere sahip olmasına rağmen, Mudanya Mütarekesi'nde mağlup olmuştur. Ayrıca, her konuda Yunanistan'ı desteklemekten çekinmeyen İngiliz Başbakan'ı Llyod George, mütarekenin akabinde istifa etmiş ki, bu da dikkate şayan bir gelişme idi. Yine, bu mütareke ile Venizelos'un Yunan İmparatorluğu hülhası akim kalırken, Llyod George'un savaş sonu dış politikası da sona ermiştir.

T.B.M.M. hükümeti müttefiklere gönderdiği Ekim 1922 tarihli notada barış konferansının toplanma yeri olarak İzmir'i teklif etmiştir. Müttefikler ise, 27 Ekim tarihli notada konferansın Lozan'da toplanmasını talep ederek⁷⁹ konferansa Ankara Hükümeti

76. Z. Arıkan, *İşgal Döneminde İzmir Basını*, Ankara 1989, s. 143.

77. Salahi R. Sanyel, "*Yunan Millet Meclisi Gizli Tutanaklarında Mustafa Kemal ve Türk Kurtuluş Savaşı*", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 49, s. 18.

78. M. Gönlübol, age., s. 46.

79. T. Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele I*, TTK., Ankara 1987, s. 475.

ile İstanbul Hükümeti'ni birlikte davet etmişlerdi. İstanbul hükümeti'nin de konferansa davet edilmesi, Ankara'nın tepkisine mucip olmuştu⁸⁰. Fakat, bu birlikte davet edilme sorunu, "*Saltanat*" müessesesinin ilga edilmesi işini kesin olarak sonuçlandırmıştı. Padişahın statüsü ele alınarak 1 Kasım 1922 tarihli kanun hükmünce hilafet ve saltanat birbirinden ayrıldı⁸¹. 1 Kasım 1922'de saltanatın ilgası akabinde hilafet bir süre daha, çok cüz'i yetkilerle, Osmanlı Hanedanı'nda kalıyordu⁸². Mütteliklerin Lozan Konferansı'na her iki hükümeti de davet etmesi, anlamsız olmayıp, Londra Konferansı sırasındaki düşüncelerinin bir devamı niteliğinde idi. Bu yolla, amaçlarına kısa yoldan ulaşmayı düşünmekteydiler. Buna karşın, 17 Kasım 1922'de Vahdeddin'in ülke topraklarının dışına çıkması ve 19 Kasım 1922'de Abdülmecid'in halife seçilmesi ile⁸³ müttelik devletlerin baskı yapabilecekleri bir müessese kalmamış, böylece Lozan Konferansı'na katılma yetkisi Ankara Hükümeti'nin eline geçmiştir.

Lozan barış görüşmelerine; bir tarafta Türkiye, diğer tarafta İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya katılmıştır⁸⁴. Ayrıca, Türkiye'nin isteği üzerine, boğazlar ile alakalı meselelerde görüşmelere katılmak üzere Sovyet Rusya, Ukrayna ve Gürcistan davet edilmiştir. ABD de konferansta bir gözlemci bulundurmıştır.

Lozan Konferansı için Türkiye'yi temsil edecek heyetin belirlenmesi işi üzerinde titizlikle durulmuş, millî çıkarlarda ödün vermeyecek bir heyetin teşekkülüne çalışılmıştır. Konferans, sadece Türkiye ile Yunanistan arasındaki meselelerin hallinden mürekkep olmayıp, I. Dünya Harbi'ne son verecek bir barış andlaşmasının hazırlanması hususlarını da ihtiva etmekteydi. Bu sebeple, diplomasi alanında siyasî meziyetlere vakıf şahsiyetlere temsil hakkı verilmesi, Türk çıkarlarının savunulması bakımından ehemmiyet arzettekti. Bu konferanstan evvel Batı Cephesi Komutanı olarak Mudanya Mütarekesi'nde İngiliz diplomasisi karşısında önemli başarılar elde eden İsmet Paşa, Türk Delege Heyeti'ne başkanlık edecek en güçlü aday idi. Bunun gerçekleşmesi için Mustafa

80. M. Gönübol, age., s. 47.

81. K. Atatürk, age., s. 463.

82. Enver Behnan Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, İstanbul 1961, s. 238.

83. M. Gönübol, age., s. 47.

84. M. Gönübol, age., s. 48, Konferans, genel oturumuna 21 Kasım 1922'de başlamıştır. Görüşmeler 4 Şubat 1923'te kesintiye uğramış, 23 Nisan 1923'te yeniden başlamış, barış andlaşması ve bununla ilgili diğer belgeler 24 Temmuz 1923'te imzalanmıştır.

Kemal, İsmet Paşa'nın Dışişleri Bakanı olmasını münasip görmüştü. Bunun için de Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal'den istifa etmesini talep ederek, İsmet Paşa'nın bu görevle konferansa iştirakini rica etmiştir. Yusuf Kemal'in bu talebe olumlu cevap vermesi ile İsmet Paşa'nın Türk Milli çıkarlarını savunma vazifesi, meşruluk kazanmıştır⁸⁵. Müttefik devletleri temsil eden şahısların özellikleri dikkate alınırca, en azından, Mudanya Mütarekesi'ndeki başarısından dolayı İsmet Paşa'nın görevlendirilmesi yerinde bir karardı. Ayrıca, Türk temsilcileri arasında Sıhhiye Vekili Rıza Nur, Eski Maliye Vekili Trabzon Mebusu Hasan (SAKA) Bey ve bir çok askerî, siyasi ve malî müşavirin bulunması heyeti olabildiğince kuvvetlendirmişti⁸⁶.

V. LOZAN BARIŞ KONFERANSI

Lozan görüşmeleri esnasında Türk-Yunan Sınırı'nın tesbiti meselesi, iki taraf arasında önemli münakaşalara sebebiyet vermiştir. Konferansın açılmasından sonra, arazi komisyonu, Türkiye'nin Rumeli Sınırı'nı tesbit etmeye çalışmıştır. Sınırların tesbiti ile alakalı gelişmeler ise ilk oturumda ele alınmıştır.

Lozan Konferansı'nın 22 Kasım 1922 günkü yakınoğu işleri ile ilgili ilk toplantısı, müthiş dalgalanmalara sebep oldu. Teşkil edilen üç komisyondan en önemlisi arazi komisyonu idi. Çünkü; Türkiye'nin Trakya Sınırları gibi bütün Rumeli'yi, Adalar gibi İtalyanlar'ı, özellikle Boğazlar ve Musul gibi İngilizler'i ilgilendiren sınır meseleleri ile bu komisyon alakalı olacaktı. Komisyonun başlalığını İngiltere delege heyeti başkanı Lord Curzon yürütecekti. Bu konferansın talihi, bu ilk komisyonun alacağı sonuçlara bağlı idi. Diğer meseleler halledilse bile, bu komisyonun alakalı olduğu meseleler üzerinde anlaşmazlık devam ettiği müddetçe, İngiltere ile andlaşma ve barışı sağlamak mümkün olmayabilirdi.

Toprak ve askerlik komisyonunun ilk toplantısı başkan Lord Curzon tarafından açıldı ve komisyon çalışmalarına Türkiye'nin Avrupa Sınırları yani, Trakya meselesi ile başladı. Başkan, bu mesele ile alakalı devletlerin delegelerini, görüşlerini açıklamaya çağırdı.

İlk sözü alan İsmet Paşa, Doğu Trakya için 29 Nisan 1913 İstanbul Andlaşması'nın 7. maddesi ile belirtilen sınırını, yani Kara-

85. K. Atatürk, age., s. 462.

86. Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti*, Ankara 1991, s. 11.

deniz'den Meriç dökümüne kadar olan Karaağaç-Mustafa Paşa Köprüsü Dimetoka-Simelin parçasını ve Doğu Trakya'nın emniyeti için de Batı Trakya Halkı'nın reyine müracaat edilmesini talep etti⁸⁷. Lord Curzon ise İsmet Paşa'nın bu taleplerinin hangi nedenlere dayandığını sormuş ve bunun üzerine İsmet Paşa, büyük devletlerin 24 Eylül 1922 tarihli notaları ve Mudanya Mütarekesi ile D. Trakya'yı Edirne de dahil olmak üzere, Türkiye'ye bıraktıklarını ileri sürerek, eski Edirne Şehri'nin Meriç'in sol kıyısında olduğunu ve Edirne açıkça zikredildiğine göre Edirne İstasyonu'nun ve Karaağaç Mahallesi'nin de Türkiye'ye bırakılması gerektiğini söyledi. Ayrıca, Meriç'in batısında yaşayan halkın çoğunluğunun Türk olması sebebi ile Türk talebinin haklılığını ilave etti⁸⁸.

Bu konferans esnasında İsmet Paşa'nın Türkçe sözleri Doktor Nihat Reşat tarafından Fransızca'ya tercüme ediliyordu. İsmet Paşa'nın bu sözleri karşısında Lord Curzon, Meriç'in batısında büyük kısmı Türkler ile meskun olan yerden neresini kastedtiğini sordu.

İsmet Paşa'da bu soruya hemen cevap vermeyip, uzmanları ile görüş teatisinden sonra gerekli açıklamayı yapacağını söylemişti.

Bu konuşmaların ardından, Lord Curzon, İsmet Paşa'nın talebini iki madde halinde şu şekilde ifade etmişti:

1. Doğu Trakya için 1913 sınırı,
2. Batı Trakya için halk oyuna müracaat edilmesi

Konferansın daha birinci safhasında bu karşılıklı konuşmalar salonda dikkat ve alaka uyandırmıştı. İsmet Paşa, güçlü diplomat Lord Curzon karşısında, araya herhangi bir mesafe koymadan, eşitlik esnasına göre Türk isteklerini dile getiriyordu⁸⁹.

Büyük çabalar sarfederek, Türk delege heyeti başkanını fazla konuşturmayan Lord Curzon, sözü Venizelos'a bıraktı. Venizelos'un nutku daha çok bir avukatın müdafaası mahiyetinde olup, üç çeyrek saat sürdü. Girişti diplomat, sözlerine 1914'ten itibaren

87. İsmet İnönü, age., s. 63.

88. S. L. Meray, **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler**, Takım 1, c. I, Kitap 1, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 300, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1973 s. 20-21; Ali Naci Karacan, **Lozan**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1971, s. 114-115.

89. A.N. Karacan, age., s. 116.

umumî harbte Türkiye ile Yunanistan'ın durumundan bahsederek, saldırının ilk defa Yunanistan'dan değil, Türkiye'den geldiğini söyledi. Yunanistan'ın sadakatine ve müttefikleri nezdinde yaptığı hizmete değinerek, savaşın sorumluluğunun Yunanistan'a yüklenemeyeceğini ilave etti. Daha sonra umumî harbin zaferle neticelenmesiyle, Yunanistan'ın istekleri ve müttefiklerin prensiplerinin mütenasip olmasından dolayı, Doğu Trakya ve İzmir interlantını talep etmelerinin söz konusu olduğunu belirtti.

Sözlerine devam eden Venizelos, Trakya'da ve İzmir'de Balkan Harpleri sonuna kadar Türk unsurunun çoğunlukta olmadığını söyleyerek Anadolu'nun birliği fikrinin kıymete değer olmadığını iddia etti. Venizelos, "*Balkan Yarımadasında müteaddit devletler olduğu halde Anadolu'da üç devlet neden kurulmasın? Mesela şarkta bir Ermeni Devleti, Garpta bir Rum Devleti, diğer kısımda bir Türk Devleti...*" diye bir tarif ve tasnif yaptı⁹⁰.

Bundan sonra İzmir'e çıkmalarında müttefiklerin müessir olduğunu, Doğu Trakya'yı bırakmayı kendisinin kabul ettiğini, Yunan delegeliğini de bu şartla kabul ettiği halde Türkler'in şimdi Meriç'in sağ kıyısına geçmek ve Batı Trakya'da plebisite müracaat etmek⁹¹ istemelerine, hayret ettiğini ilave etti. B. Trakya'nın istikbalinin "*Sevres*"den ayrı bir andlaşma ile tayin edildiğini, Karaağaç'ın 1915 yılında Türkiye'nin rızası ile Bulgaristan'a terk edildiğini, esasen "*Neuilly*" Andlaşması ile Bulgar topraklarına müttefiklerin el koyduğunu söyledi. Batı Trakya'da plebisitin imkansız olduğunu, buraların Türk idaresine dönmesi ihtimalinin, buradaki hristiyan ahaliyi göçe mecbur edeceğinden, bu şartlarda yapılacak oylamanın da kıymetsiz olduğunu belirtti. Ayrıca: "*Bir memleketin emniyeti için ona komşu olan memleketlerin istiklalini isteme usulü kabul edildiği takdirde, bu usul her memleket için tatbik edilebilir!*" dedi.

Yunanistan'ın hatalarının karşılığını çektiğini ve kendisinden fazla birşey istenmeyeceğini söyleyerek sözlerini tamamladı.

Venizelos'un sözünü tamamlaması ile Lord Curzon, İsmet Paşa'ya dönerek, Batı Trakya'yı tamamen isteyip istemediğini sordu. İsmet Paşa'nın "*Hayır*" cevabı üzerine O'nun Batı Trakya Sınırları'nı nasıl düşündüğünü sordu. İsmet Paşa, mütehassıslarının reyini aldıktan sonra bildireceğini söyledi.

90. S. L. Meray, age., T. 1, c. I, K. 1, s. 21-22.

91. S. L. Meray, age., T. 1, c. I, K. 1, s. 23-25; A. N. Karacan, age., s. 117.

Toprak ve askerlik komisyonunun ilk toplantısı, sona erdikten sonra, ikinci toplantı öğleden sonra yapıldı. Bulgaristan adına söz alan Stamboulisk, ülkesindeki ekonomik krizden bahsederek, Ege (Adalar) Denizi'nden bir "mahreç" verilmesini talep etti. Stamboulisky, kısa bir teşekkür faslından sonra, üzerinde tartışılan Doğu meselesinin halledilmesinde, Bulgaristanın da gözetilmesi gerektiğini ifade etti. Stamboulisky, toplantıda hazır bulunanlara, Bulgar menfaatleriyle alakalı olan tespitlerini şu başlıklar altında izah etti⁹²:

1. Adalar Denizinde Bulgaristan'a çıkış-yeri sağlanması
2. Trakya'nın her iki kısmından sığınmaya gelmiş göçmenlerin kaderi.
3. Trakya'nın her iki tarafındaki azınlıkların kaderi
4. Yeni yaratılmış bir durum karşısında, silahsızlandırılmış bir millet ve ülke bütünlüğü
5. Boğazlar Rejimi

Stamboulisky, bu tespitlerinden sonra, Bulgaristan'ın Adalar Denizi üzerindeki çıkış yerine ilişkin yaptığı açıklamada şu düşüncelere yer verdi⁹³:

"Doğu Trakya, sonradan, bir Türk-Bulgar anlaşmasıyla tarafımızdan Türkiye'ye bırakılmış, Batı Trakya ise, 1913 ve 1915 Andlaşmaları uyarınca, Meriç'in doğusunda bir ince toprak şeridiyle birlikte, Bulgaristan'a katılmıştı, Bulgaristan bütün Trakya için özerklik ilkesini öne sürmüş olmaktan üzüntü duymamaktadır. Gerçekten, bu sorunun bu şekilde çözümlenmesinin en iyi ve adalete en uygun bir yol olacağını düşünmekteyiz; çünkü, böyle bir çözüm, Türk, Bulgar, Rum, Ermeni, Yahudi unsurlardan oluşmuş bulunan ve hiç bir unsurun kendi başına önemli bir çoğunluk meydana getirmediğini Trakya halkının, var olma özgürlüğünü sağlayacaktı; öte yandan, Trakya'nın özerkliği, Balkanlarda barışı sağlamlaştırmaya, Boğazlar'dan geçiş serbestliğini ve Bulgaristan'ın çıkış yerinin gerçekten etkili olmasını sağlamağa büyük ölçüde katkıda bulunacak, özellikle, Avrupa bakımından da, Barış Andlaşmalarının bütünlüğüne aykırı hiç bir durum yaratmayacaktı... Biz, Türk halkına karşı hiç bir düşmanlık duygusu beslememekteyiz; tersine, başa-

92. S. L. Meray, age., T. 1, c. I, K. 1, s. 29.

93. S. L. Meray, age., T. 1, c. I, K. 1, s. 29-31.

rılarından kivanç duymaktayız. Türk halkı bizim ve bütün dünyanın hayranlığını kazanmaya layıktır; bunun karşılığını alması ve kendisini güvenlik içinde görmesi hakkıdır... Bu koşullar içinde, Doğu Trakya'nın Türkiye'ye geri verilmesini, Batı Trakya'nın Bulgaristan'a geri verilmesi izlemelidir. Mantık bunu zorunlu kılar görünmektedir; adalet bunu zorunlu kılar görünmektedir; balkanlarda ve bütün Avrupa'da barışın çıkarı da bunu zorunlu kılar görünmektedir. Fakat, o kanıdayım ki, böyle bir şey yapılmış olsaydı, Neuilly Andlaşmasına korkunç bir darbe indirilmiş sayılırdı.

"İşte bunun için, biz Bulgarlar, sonuna kadar dürüst kalmağa çaba göstererek, yalnız şunu istemekteyiz:

"Batı Trakya'yı özerk bir bölge haline getirmeye razı olmuyorsanız, Neuilly Andlaşmasının ve [bu andlaşmanın] 48 nci maddesinin imzalanması sırasındaki duruma geri dönmek mümkün olmaz mı? Demek istiyorum ki, Batı Trakya'nın Müttefik Büyük Devletlerin emrinde kalmasını ve bu Devletlerin, burada, demiryollarımızın geçeceği ve kıyılarında - bir yanda Batı'nın büyük uygar Devletleriyle deniz aşırı Devletlerin, öte yandan da Bulgaristan ile komşuları Romanya, Yugo-Slavya, Ukrayna ve öteki Devletlerin, ihracat ve ithalat ticaretine hizmet edecek- limanlarımızı yapacağımız, gerçekten tarafsızlandırılmış bir bölge haline getirecek bir rejim kurmalarını istiyoruz.

"Böylece, Neuilly Andlaşmasınının 48. nci maddesinin şartlarına dönülmüş ve kesin bir tarafsızlık rejimi ile donatılmış olan Batı Trakya bütünüyle bağımsız ve iç düzeni gereken her türlü garantilerle sağlanmış bir yönetime elverişli bir bölge olacaktır.

"Ancak bu koşullar altındadır ki, Adalar Denizi'ndeki Bulgar çıkış-yeri, ne Batı'dan ne de Doğu'dan gelebilecek tehditlerden kuşkulananacaktır; demiryollarımız ve limanlarımız da, gittikçe artmakta olan ticari ve ekonomik nitelikte ihtiyaçları tamamiyle karşılayabilecek ölçüde gelişecek, ve Adalar denizi yoluyla bütün uygarlık dünyasıyla en sıkı ilişkileri geliştirebilecektir... Bulgar çıkış-yerine giden yolun bir Türk ya da Yunan ülkesinden geçmesi, yalnız kesin olarak imkansız olmakla kalmamaktadır; ayrıca, psikolojik bakımdan da kabul edilebilecek nitelikte değildir... Sizlerden şunu dilemekteyim: Artık önümüzde, acılar çekmiş iki halk olan, Bulgaristan ve Yunanistan arasında, yeni tutkulara ve esinleneceğine hiç şüphemiz olmayan kararınızla, bu iki komşu ulusun yürekten bir uyum ve tam bir anlaşma içinde yaşamalarını sağlayacak koşulları kurunuz..."

Ardından; Yugoslavya (**Sırp-Hırvat-Sloven**) Delegatesi, meselelerin, konferansın görüşeceği en nazik mesele olduğunu ve Yugoslavya'nın; bu mesele karşısındaki hassasiyetinden söz ederek, Türk tekliflerinin kabul edilemez olduğunu söyledi. Ayrıca, Türkler'in Meriç ilerisinde toprak talep etmelerinin, kendilerinde de endişe uyandırdığını ifade etti⁹⁴.

Romanya Delegatesi'nin de Yugoslavya ve Yunan Delegatesi ile hemfikir olduklarını belirten beyanatının akabinde, Lord Curzon söz alarak, Türk heyetinin davasını hemen izah etmemesini eleştirdi. Bunun üzerine, ihtiyatlı hareket etmeyi düstur haline getiren ve Ankara'dan gelen direktifleri dikkate almadan karar vermeyen İsmet Paşa, "*Konferansa verilen vesikaları öğrenmeden ve tetkik etmeden münakaşalara geçmem. Fikrimi sonradan bildireceğimi söylemekle meseleyi umumi bakımdan tetkik etmek maksadındayım ve bu davranış konferansın nizamnamesine uygundur*" diyerek Türk Heyeti'ne serbestçe ve usulüne uygun olarak çalışma imkanı bırakılmasının zaruretinden bahsetti⁹⁵.

Lord Curzon; kendisinin de usüllere sadık olduğunu söyleyerek, Yunan, Sırp, Bulgar ve Romen Delegatesi'nin itirazlarını özetleyip, müttefik devletlerin fikrini de ilave etti. Karaağaç'ın Türkiye'ye verilemeyeceğini, Meriç Sınırı'nın geçilemeyeceğini, Balkanlar'da huzur ve güvenliğin devamı için Karadeniz'den Adalar Denizi'ne kadar yani, Türkiye'nin kuzeyinde Bulgaristan, batısında Meriç sınır olmak üzere her iki tarafın yirmibeş kilometre mesafeye kadar gayr-i askeri hale getirilerek tarafsız bir bölgenin teşekkülünün lüzumlu olduğunu bildirdi. İsmet Paşa, fikrini, ertesi gün açıklayacağını söyledi.

A. Naci Karacan: "... İsmet Paşa'nın cevabının ertesi güne bırakması, müttefiklerde Paşa'nın fikrinden vazgeçmek için meseleyi sonraya atmak istediği zannına sebep oldu." demektedir⁹⁶. Yine devamla: "*Çünkü; kendisi, Venizelos Lord Curzon Nintchitch ve Romen Delegatesinin konuşmalarının akabinde susmayı tercih etmişti. İsmet Paşa'nın bundan gayesi, herkesin söyleyeceklerini söyledikten sonra hepsine birden cevap vermektir. Müttefikler ve Balkan delegatesi İsmet Paşa'nın taktiği, Paşa'nın Türk Tezini daha sonra şiddetle okuması ile kavrayabildiler.*" teşhisinde bulunmuştur ki,

94. S. L. Meray, age., T. 1, c. I, K. 1, s. 31, A. N. Karacan, age., s. 118.

95. S. L. Meray, age., T. 1, c. I, K. 1, s. 32.

96. A.N. Karacan, age., s. 119.

herkesin katılması gereken önemli bir noktadır. Kaldı ki, İsmet Paşa, Lozan Konferansı'nın sonuna kadar, istişare etmeden, Ankara'nın muvafakatını almadan, hiç bir konuda görüş bildirmemiş ve Türk tezini ipotek altına koymamıştır. Dış politikadaki tecrübesizliğine ve Lozan'da; dış politikada, dünyanın hatırı sayılır "**Kurt politikacıları**"yla mücadele edebilmesi ve Türk Tezini, esaslı bir şekilde savunabilmesinde yukarıda izah edilen hususların yanında, pratik zekasının da büyük katkısı vardı⁹⁷.

Askerlik ve toprak komisyonu, 23 Kasım 1922 günü saat 11'de İsmet Paşa'yı dinlemek üzere toplandı. İsmet Paşa, sözlerinin Fransızca'ya tercümesi sırasında niteliklerini kaybetmemesi maksadı ile söyleyeceklerini okumayı tercih etti.

İsmet Paşa, cevabını vakur bir sesle okumaya başlayınca, başta Venizelos ve Lord Curzon olmak üzere, salondakilerin şaşkınlığı ve dikkati artmaya başladı. İsmet Paşa⁹⁸:

"Mösyö Venizelos sözlerine Türkiye ve Yunanistan'ın dünya harbine iştirakinin tetkiki ile başladı. Türk heyeti Osmanlı Devleti'nin harbe sokan âmillerin tetkiki münasebetsiz sayar. Bu hususta bir fikir edinmek için, dünya ihtilafından evvel ki otuz senenin siyasi hadiselerinin tetkiki gerekir. Fakat, bu tetkikin ameli hiçbir faydası olmayacağı gibi sulhun tesisine ve müzakerelerin cereyanına zarar verebilir. Esasen Türkiye ile Yunanistan muharebe mevkiinde bulunmamış iki taraf arasında muharebe 1919 Mayıs'ında İzmir'e Yunan askerinin çıkarılması ile başlamıştır. Bu tarih yeni bir safhanın başlangıcı olup, Türkiye'ye aska tecavüz fikri isnat olunamaz. Bilakis haksız bir istila karşısında Türkiye, milli mirasını müdafaa için insan kudreti üzerinde fedakarlıklara katlanmıştır. İşte Anadolu'yu kana bulayan iki tarafın ahlaki vaziyetleri budur. Türkiye ile Yunanistan arasında savaşın son dört senesi içinde müttefiklerin müteaddit sulh ve tavassut teşebbüslerine rıza göstermeyen de daima Yunanistan olmuştur... Görüldüğü gibi konferansın barış tekliflerine, top ateşi ile karşılık vermiş olan Yunanistandır..."

İsmet Paşa, bu teşebbüsleri saydıktan sonra sözlerine şu şekilde devam etti:

97. İsmet İnönü ve Türk Delegasyonu'nun Lozan Görüşmeleri sonuna kadar, Ankara ile yaptığı telgraf görüşmeleri ve bilgi alış-verişinde bulunmaları için bkz., Bilal N. Şimşir, **Lozan Telgrafları**, c. I, TTK. Ankara 1990, ilgili sayfalar.

98. S. L. Meray, age., T. 1, c. I, K. 1, s. 41; A. N. Karacan, age., s. 120.

“Venizelos, Türkiye’nin, mukadderatı “Neuilly” muahedesi ile tanzim edilmiş bir arazi kutasının kime ait olacağı meselesini ortaya çıkardığını ileri sürmüş ve Garbi Trakya hakkındaki münakaşayı ortadan kaldırmak istemiştir. Halbuki bu muahedenin 48. maddesi hükmünce müttefiklere tevdi edilen Trakya’nın mukadderatı bir hal çaresi beklemekte olup, mesele gayet açıktır.

Türk heyeti Garbi Trakya’nın⁹⁹ geri verilmesini talep etmektedir. Fakat çoğunluğu Türk olan bu yerler halkına daima pretostandan geri kalmayan bir idarenin teşmil edilmemesi için onlara kendi mudadderatını kendi tayin etmek hakkının tanınması gerekir. Garbi Trakya’da çoğunluğu Rumlardan müteşekkil olduğunu iddia eden Yunan heyeti için plebisite müracaat etmek meselesi endişe verici olmamalıdır. Hakikat dedikleri gibi ise, plebisite reye müracaat edilmesi memleketin Yunanistan hakimiyetine geçmesini temin ve teyit eder.

Venizelos, Yunan istiklalinin müteaddit seneleri içinde Yunan hükümetince irtikap edilmiş hatalardan bahsetti. Kendisine en ufak serzenişte bile bulunmayı istemeksizin, Venizelosu’un işaret ettiği hataların Türk ahalisine pek pahalıya mal olduğunu belirtmek isterim. Ayrı ıstırapların Garbi Trakya’da da bu işgal sebebi ile devam etmesi caiz midir?”

İsmet Paşa devamla; Karaağaç, Mustafa Paşa, Simenli ve Dimetoko’da çoğunluğun Rumlar’da olduğu hakkındaki rakamları reddettikten sonra, Dimetoka’nın Türkler için tarihî önemi olduğunu ve Avrupa’da geçici ilk başkentleri sayılabileceğini, Türkler’in burada birçok mimarî, kültürel ve sanat abidelerinin mevcudiyetini belirtip, Yunan başdelegesi tarafından ileri sürülen ekonomik bilgilerin de hatalı olduğunu ifade etti. Buradaki emlakın yüzde seksen dördünün Türkler’e ait olduğunu ispatlayabileceğini söyledi. Daha sonra, 1915’te andlaşma ile kendisine terkedilen yerleri, Türkiye’nin¹⁰⁰ kendi rızası ile boşaltmadığını, bu durumun, olayların zoru altında meydana geldiğini fakat, mütarekenin akabinde devletlerin bu Andlaşmayı da feshettiklerini söyledi. Karaağaç-Dimetoka havalisinin Edirne’nin ekonomik ve askerî selameti için muhtlaka lazım olduğunu anlatarak:

99. S. L. Meray, age., T. 1, c. I, K. 1, s. 42, A. N. Karacan, age., s. 121.

100. A. N. Karacan, age., s. 122, S. L. Meray, T. 1, c. I, K. 1, s. 42-43.

“Bir şehir başka, mahallesi yine başka idare altında olamaz” dedi. Mudanya konferansında General Harrington ile General Mumbelli'nin Karaağaç'ın Türkiye'ye verileceği hakkındaki vaatlerini hatırlattı. Dolayısıyla, müttefiklerin, generallerinin bu sözlerini hatırlayacakların ümit ettiğini söyleyerek, Venizelos'un sözünü ettiği bir milyon mülteci rakamında mübalağa olduğunu, fakat buna karşın Avnadolu'da bir milyondan fazla evsiz ve barksız Türk'e tesadüf edilebileceği”ni ifade etti. Daha sonra Yugoslav delegesinin itirazlarını ele alarak; Meriç Nehri'nin sınır olmasını isteyen Yugoslav baş delegesinin, herhalde Meriç'in Edirne'nin ortasından geçtiğini unuttuğunu belirtti. Bu tartışmalardan sonra müttefiklerden Trakya Sınırı ile alakalı şu teklifler ortaya çıktı:

1. Doğu Trakya için Meriç Sınırı,
2. Sınırlarda tarafsız bölge,
3. Şimendiferlerin beynelminel duruma konması,

Türk heyetinin mukabil teklifleri ise şöyle sıralanmıştı:

1. Doğu Trakya için 1913 sınırı,
2. Tarafsız bölge, (egemenlik hakkımıza zarar vermemek şartı ile kabul edilebilir) Bu meselenin teknik komisyona havalesi,
3. Bulgaristan'a “**Mahreç**” verilmesinin lüzumu,
4. Şimendiferlerin Bulgarlar ve Türkler tarafından kullanılmasını temin etmek için, beynelmilel bir komisyon teşekkülünün kabulü,
5. Batı Trakya'nın istikbalinin plebisit sonucunda tespiti.

İsmet Paşa'nın cevabı kuvvetli bir mantık üzerine bina edilmiş olup, sert, kanaat verici ve kesindir. Lord Curzon, Türkiye başdelegesinin görüşlerini toplu ve açık bir şekilde ifade etmesinden dolayı teşekkür edip, İsmet Paşa'nın teklifi üzerine bir talî komisyonun teşkiline karar verildi¹⁰¹.

İsmet Paşa'nın cevabında en büyük tesir uyandıran delil; Karaağaç'ın Türkler'e iade edileceği hakkında Mudanya Konferansı'nda General Harrington ve General Monbelli'nin verdikleri resmî teminatı. Türk Heyeti, bu generallerin beyanatlarını Mudanya Mütarekesi'nin resmî zabıtlarından aynen çıkartıp sunmuşlardı. Bu ifşaat,

101. S. L. Meray, age., T. 1, c. I, K. 1, s. 42-47.

Lord Curzon ve Horace Rumbold üzerinde şaşırtıcı etki yaptı. Çünkü, bir önceki günkü toplantıda İsmet Paşa'nın Trakya için 1913 sınırının talep ettiği zaman Lord Curzon: "*Türkler her defasında yeni bir talep ile geliyorlar. Evvelce bütün istediğiniz Meriç nehri Sınırı'ndan ibaret iken, şimdi Meriç'in batısını da istiyorsunuz!*" demişti. İşte; İsmet Paşa, Mudanya teminatı ile bu haksız itirazı susturucu bir cevap veriyordu¹⁰².

Türkiye'nin Avrupa Sınırları meselesi 25 Kasım'da tekrar ele alındığı zaman, İsmet Paşa'nın iki gün evvelki kat'i delillerine; Bulgarlar, Yunanlılar, Sırp lar ve Lord Curzon yeniden cevap verdiler. Bu arada; Stamboulisky, "*mahreç*" meselesine ilişkin olarak, ekonomik mahreçin kafi olmadığını, Dedeoğaç'ın da Bulgar toprağı olmasını talep etti. İsmet Paşa da bu düşünceye hak vermişti. İsmet Paşa'nın bu talebe hak verdiğini gören Venizelos, durumdan memnun kalmadığını şöyle dile getirdi¹⁰³.

"Haydi farzedelim Türkler'e mağlup olduk Trakya'yı veriyoruz. Bulgaristan'a da mağlup olmadık ya? Onlara neden toprak verelim."

Konferansın asabî havasının biraz hafiflemesi ile sıra ile Venizelos, Nintchitch ve Curzon konuşular. Venizelos, Yunan tahribatı meselesi hakkında, İsmet Paşa ile sonra görüşeceğini yani, önemli meseleleri görüştükten sonra bu konuyu ele alacaklarını söyledi.

Yugoslav Nintchitch, Türkler'in Karaoğaç-Dimetoka havalisini 1915'te kendi rızaları ile Bulgaristan'a terk ettikleri halde, İsmet Paşa'nın bu toprakların siyasî ve askerî baskılar sonucunda elden çıkarıldığını iddia ettiğini belirtti. Ayrıca, bu terketme işinin baskı sonucunda değil, o zamana ait askerî ve siyasî bir hesap sonucunda elden çıkarıldığını iddia ettiğini belirtti.¹⁰⁴ Nintchitch'in, Türkler'in genel savaşta müttefikler aleyhinde savaşıklarını, Bulgaristan'ı kandırmak için de bu toprakları bıraktıklarını iddia etmesi, meselelerin müttefikler cephesinde nasıl bir fikir birliği içinde olduklarını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Sözlerini bitirirken ise: "*Batı Trakya hakkında sadece istatistiklere dayanarak hüküm verilemez. Çok yerde azınlıklar oradaki çoğunluğu teşkil eder ki Batı Trakya'da reye başvurmak, azınlıkta olan Türkler'in haklarını*

102. A. N. Karacan, age., s. 124.

103. A. N. Karacan, age., s. 125.

104. S. L. Meray, age., T. 1, c. I, K. 1, s. 88-89; A. N. Karacan, age., s. 126.

temin içinse, bu haklara riayet etmeyi Yunanistan taahhüt etmiştir; buna lüzum yoktur. Eğer burada Türk çoğunluğu ortaya çıkararak bağımsız bir idare ya da buna benzer bir şekil teşkil etmek tehlikelidir.” şeklinde açıklama getirmeye çalıştı.

Balkanlı delegelerin akabinde konuşan Lord Curzon, Balkan delegelerinin ve İsmet Paşa'nın sözlerini tahlil etti. Yorumları ile Balkanlılar'ı destekliyor ve Türk delillerini çürütmeye çalışıyordu. İngiltere diploması tarihinde önemli bir mevkiye sahip olan Lord Curzon, kuvvetli bir hitabet gücüne rağmen, İsmet Paşa'nın delillerini çürütmeyi başaramıyordu. Curzon sözlerine, Batı Trakya'nın anlaşmalar ile oluşan durumunu anlatmak ile başladı ve şunları ilave etti¹⁰⁵: “Müttefikler, Türkiye'ye böyle bir hak tanınmasına mütemayil olmadıkları gibi, Türkiye de bu toprakların iadesini talep etmemektedir. Zaten bu da biraz fazla olurdu.. Türk heyeti Garbi Trakya'da plebisite başvurmaya teklif etmekle, siyasi bir müraacaata bulunmaktadır. Garbi Trakya'da reye başvurarak Türkler'in bu havalide çoğunluk teşkil ettiğini ortaya çıkaracak olan Türkler, ileride buraları geri almak için imkan temin etmek istemektedir. Müttefikler bu duruma mütemayil değildir. Türk heyeti Wilson Prensiplerine dayanmaktadır ki Wilson'un “Serbest İdare” tabirinin dünya sulhüne korkunç bir darbe indirmiş olup olmadığı şüphelidir. Eğer Türkiye bu prensip, muayyen bir yerde kendi lehine ileri sürüyorsa aynı prensip başka yerlerde aleyhine de çıkabilir. Türkiye, aleyhine çıkacak yerlerde mesela İstanbul'da bu prensibin tatbikine razı mıdır? Zira son zamanlara kadar bu şehirde çoğunluğu teşkil etmeyen Türklerin sonuçları nasıl olacaktır? Milletlerin kendi kendilerinin serbest idare etmeleri prensibi iki yüzlü bir silahtır.

Meriç meselesine gelince; Türkiye hiçbir zaman bugünkü hududu istememişti. Hatta 29 Eylül tarihli notada Edirne'den bahsederken şimdi ise Edirne ile Karaağaç arasında varlığını ileri sürdüğü sıkı münasebete küçük bir imada bile bulunmadı. O zamana kadar bütün isteği Meriç'in garp sahiline kadar Şarki Trakya idi. General Harrington, Karaağaç'ın Türklere verileceğine dair bir vaade bulunmamıştır. Her konferansta tutulan zabıtların, zabıtları tutanın tarafına çevrilmesi muhtemeldir ki, Mudanya'da böyle olmuş olabilir. Vaktiyle az çok izcadıcı bir müttefik tarafından Türkiye üzerinde bir tazyik yapılmış ise de, bu yerleri terk etmek galip bir düşmanın zoru ile olmamıştır ve o kadar kati bir mahiyet

105. A. N. Karacan, age., s. 127-130.

almıştır ki hudutların kazıkları bile çıkarılmıştır. İsmet Paşa'nın Dimetoka'nın Türkler'in Avrupa'da eski payitahtları olduğunu söylemesine rağmen, ben daha önce hiç duymamıştım. Okuduğum kitaplara müracaat ettim. Belki Osmanlı padişahı bir müddet orada oturmuştur; fakat padişahın bir müddet orada oturması, bu şehrin Türkiye'ye verilmesini icap ettirmez. Camii vardır ama, her müslüman olan yerde camii vardır ancak bu saray ne istihkam, ve ne de sayılan şeyler yoktur. Hududun Karaağaç içerde olduğu halde, Meriç'in ötesine götürülmesi hakkındaki iddia askerden tecrit kararından sonra ehemmiyetini kaybetmiştir. Karaağaç Edirne'nin mahallesi olmayıp Edirne'den dört kilometrelik mesafe ile ayrılmıştır. Çoğunluğu Rum olan 8000 kişilik ayrı bir şehirdir.

Türk heyetinin yalnız üçüncü delili kuvvetlidir. Edirne bir tarihte 80.000 nüfusu olan bir şehir olup, Türk halkı şehirlerine gidip gelirken Yunan toprağından ve Yunan istasyonundan geçmeyi istemeyebilirler. Bu gayet tabiidir. Fakat, mu mahzuru izale için buraya başka bir durak yapabilir. Devletler 1915 hududu ile şehir arasındaki bu küçük toprak parçasını Türkiye'ye vermeye razıdır. Ümit ederim ki, Türkler bu tavizi ederler ve diğer bütün isteklerinden vazgeçerler.

Gerek benim, gerek diğer murahhasların Türk heyetine karşı müdafaa ettiğimiz fikirler, yalnız büyük devletlerce değil, bütün Balkan devletlerince de iltizam edilmiştir. Tarihte ilk defa bu kadar çetrefil bir mesele üzerinde büyük devletler ile Balkan devletlerinin fikirlerinde birlik görülmektedir. Bu birliği anlamayanların, bu birliği hor görenlerin, buna karşı koyanların asla muvaffakiyet ihtimali yoktur!"

Lord Curzon'dan sonra İsmet Paşa ayağa kalkarak İstanbul ile ilgili:

"Türkler İstanbul'da çoğunluktur ve bu iddiam asla reddolunamaz. Memleketimizin her tarafında olduğu gibi İstanbul'da da Türkler halkın reyine müracaattan hiçbir suretle çekinmez. Lord cenaplarının delillerine ve beyanatlarına rağmen şu kanaatteyim ki, dünyanın her tarafındaki milletler kendi mukadderatlarını kendileri tayin edebilmeselerdi, dünya sulhuna daha iyi hizmet edilmiş olurdu!" şeklinde cevap verdi¹⁰⁶.

106. A. N. Karacan, age., s. 130.

Bu cevap, soğukkanlı İngiltere baş delegeğini dahi etkiledi. Amerika başdelegeğini Mister Child, bir beyannâme okuyarak, gizli ittifaklara değinip, “*Türk topraklarını nüfuz bölgelerine ayıran 1920 tarihli üç devlet itilafının herkes için aynı menfaat prensibine uymadığını*” anlattı. İsmet Paşa bu beyanatından dolayı Amerika delegeğine teşekkür etti. Bu görüşmeler, Türkiye'nin Trakya Sınırları ile ilgili olarak konferansın kesintiye uğradığı 4 Şubat'a kadar yapılan görüşmelerin sonuncusu oldu.

Yapılan görüşmeler sonucunda hazırlanan Barış Andlaşması tasarısında Türkiye'nin Trakya Sınırları ile alakalı sözleşme ve andlaşma hükümleri hemen hemen tespit edilmişti. 4 Şubat kesintisi gündeme geldiğinde Trakya ile ilgili şu hususlar karar altına alınmıştı¹⁰⁷.

“Karadeniz'den Adalar Denizi'ne kadar Türkiye'nin sınırları aşağıdaki gibi saptanmıştır (Ekli I sayılı Haritaya bakılması):

1. Bulgaristan ile:

Rezvaya'nın denize döküldüğü yerden, Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan sınırlarının Meriç üzerinde birleştikleri noktada, Meriç'in sol kıyısına kadar:

Bulgaristan'ın güney sınırı, şimdiki durumuyla saptanmış bulunduğ gibi.

2. Yunanistan ile:

Buradan, 26 Eylül 1915 tarihli Sofya Andlaşmasıyla saptanmış olan sınırın Meriç nehrini Edirne'nin yukarısında (en amont) kestiği noktaya kadar:

Meriç'in sol kıyısı;

Buradan, Güney-doğu doğrultusunda, [söz konusu sınırın] Edirne'nin aşağısında (en aval) Meriç'i kestiği noktaya kadar:

Edirne şehrine ulaşım sağlamak amacıyla özel olarak yapılmış demiryolu kolunun son bulduğu istasyon Türkiye'ye ve Karaağaç şehri ile garı da Yunanistan'a bırakılmak üzere, 26 Eylül 1915 Sofya Andlaşmasıyla saptanmış olan sınır;

107. S. L. Meray, age., T. I, c. I, K. 2, s. 54.

Buradan, Adalar Denizi'ne kadar:

Meriç'in sol kıyısı..."

Buradan da anlaşıldığı gibi, Türkiye'nin Trakya Sınırı ile alakalı olarak Türk-Bulgar Sınırı ilk sözleşmede sonuçlandırılmış, fakat Türk-Yunan Sınırı ile alakalı bir takım prüzler, sonraya bırakılmıştır.

Lozan Konferansı'nın kesintiye uğraması ve yaklaşık iki aya yakın suskunluk devresinden sonra 24 Nisan 1923 günü, Trakya Sınırı meselesini görüşmek maksadı ile konferans tekrar başladı¹⁰⁸.

24 Nisan 1923 tarihinde başlayan görüşmelerde ana hatları tespit edilen hükümlerin teferruatı ile alakalı hususlar tartışılmış¹⁰⁹ ve sonuçta 28 Mayıs 1923 tarihinde nihaî şeklini almıştır¹¹⁰. Buna göre, Türkiye'nin Trakya sınırları¹¹¹:

"Karadeniz'den Adalar Denizi'ne kadar Türkiye'nin sınırları Yunanistan ile şu şekilde belirlenmiştir. Arda ve Meriç'in birleştikleri yere kadar:

"Meriç'in akım yolu;

Buradan Arda kaynağına doğru bir nehir üzerinde ve Çörek Köyü'nün hemen yakınında olmak üzere arazi üzerinde belirlenecek bir noktaya kadar;

108. Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi, (Batı Cephesi)*, c. II, 6. kısım, II. kitap, Ankara 1963, s. 222.

109. A. N. Karacan, age., s. 336-337; S. L. Meray, age., Takım 1, c. 1, Kitap 2, s. 54 Konferans müddetince başta İngiltere olmak üzere müttefikleri ve Yunanistan, Türk-7 Yunan sınırının meriç nehri ile alakalı kısmı için Türk tarafına nehrin sol tarafını kabul ettirmek istemişti. Bundan dolayı, Türk tarafı çekincesini ifade etmiş ve suyun Talweginin sınır olarak kabul edilmesini savunmuştur. Zira, suyun çekilmesi halinde nehrin yatağının değişmesi ve sudan yeteri kadar istifade edilmemesi de söz konusu idi. Bunun için en uygun paylaşım ve sınır çizgisi talweg hattı olarak gündeme getirilmişti. Nitekim; İnönü, bu düşüncesine ısrarla ıtiraz eden müttefik temsilcisine: *"böyle mütemadiyen değişen bir hududa, hudut denilemez"* dedikten sonra *"Şayet Talveg hudut olarak kabul edilmeyerek, nahrin sol sahili kabul edilse, bnda da aynı mahsur vardır. Meriç'in sol sahili de sabit olmayıp, biz iki komşu arasında ihtilafa meydan vermemek için bu hattı istiyoruz. Teklifimizin kabulü halinde nehir iki devlet arasında müşterek demektir. Bir sahili bir hükümet, diğer sahili de diğer hükümete ait olacaktır. Esasen Talveg hattı nazarı olarak ayırıcı bir hat teşkil edecektir"* ve *"Biz ne toprak kazanmak ne de kaybetmek istiyoruz. Her yerde kabul edilen bir şekil teklif ederek tekrar ediyoruz. Taraflar arasında kavgaya meydan vermeyecek tek yol budur. Çünkü; sular her iki tarafa ait olacaktır. Nehirden iki tarafın faydalanması ile Türkiye'nin istifade bir değildir. Ziraatimiz, köylerimiz için su lazımdır"* diyerek bu konuya noktayı koydu.

110. S. L. Meray, age., T. II, c. II, s.

111. Türkiye'nin Trakya Sınırları için bkz. EK-IV.

Arda'nın kolu yolu;

Buradan güney-güneydoğu doğrultusunda, Bosna-Köyün, nehrin denize döküldüğü yerde bir kilometre uzaklığında bulunan bir noktaya kadar:

Bosna-Köyü Türkiye'de bırakan, belli olacak ölçüde düz bir çizgi Çörek köy, beşinci madde de belirtilen komisyonca, nüfusunun çoğunluğunun Türk ya da Rum olarak kabul edileceğine göre, Türkiye'ye ya da Yunanistan'a verilecektir. 19 Ekim 1922'den sonra bu köye göç edenler hesaba katılmayacaklardır. Buradan, Adalar Denizine kadar Meriç'in akım yolu" şeklinde tespit edilmişti.

Yine Trakya Sınırı'nın tesbitiyle alakalı olarak, Türk-Yunan Sınırı'nı ilgilendiren bir hususa da açıklık getirilmişti. Bu, savaş sırasında Yunanistan'ın yaptığı tahribat ile alakalı idi. Yunanistan, tazminat ödemeyi kabul etmiş fakat, ekonomik bakımdan zayıf olması dikkate alınarak Karaağaç ve çevresinin Türkiye'ye bırakılması şartıyla bu mükellefiyetten muaf tutulması kararlaştırılmıştı. Bunun üzerine andlaşmanın 59. maddesi hayatiyete geçirilmiş¹¹² ve Karaağacın Türkiye'ye verilmesi ile alakalı bir de protokol imzalanmıştır¹¹³.

Yine, sınır andlaşmaları, beraberinde insan unsurunu da gündeme getireceği dikkate alınarak bir takım hükümler kayıt altına alınmıştır. Özellikle, 30 Ocak 1923 tarihli nüfus mübadelesi, Lozan Barış Andlaşması'nın 142. maddesinde tescil edilerek bu hususun uygulamaya geçirilmesine zemin hazırlamıştı. İlgili maddede¹¹⁴: *"Yunan ve Türk halklarının mübadelesine ilişkin olarak, Yunanistan ile Türkiye arasında 30 Ocak 1923'de yapılmış olan özel Sözleşme, söz konusu iki Yüksek Taraf arasında, işbu Andlaşmanın içindeymiş gibi, aynı güç ve değerde olacaktır"* denilmektedir¹¹⁵.

112. S. L. Meray, age., Takım II, c. II, s. 22. İlgili madde şu şekilde tanzim edilmiştir: *"Yunanistan Anadolu'da savaş hukukuna aykırı olarak, Yunan ordusu ya da Yunan yönetiminin eylemleri ile işlenmiş zararları onarma yükümünü kabul eder. Öte yandan Türkiye Yunanistan'ın savaşın uzamasından ve savaş sonuçlarından doğan mali durumunu dikkate alarak, onarımlar karşılığı olarak Yunan hükümetine karşı yönetebileceği her türlü zarar-gider isteğinden kesinlikle vazgeçer."*

113. S. L. Meray, age., Takım II, c. II, s. 121-122. Protokol için bkz. EK-V.

114. S. L. Meray, age., T. II, c. II, s. 53.

115. S. L. Meray, age., T. II, c. II, s. 89-95, Nüfus Mübadelesine ilişkin 30 Ocak 1923 tarihli sözleşme ve protokol için, bkz. EK-VI.

Ayrıca, sınır değişikliği veya sınır tesbiti yapılırken dikkate alınması gereken bir başka husus da şahısların, sınırın öte tarafında kalan taşınmaz emlakı ile ilgili sözleşme yapılmasıydı. Bu husus dikkate alınarak ilgili sözleşme imza edilmiş ve Trakya Sınırı ile alakalı bir pürüz kalmamasına özel gösterilmişti¹¹⁶.

Bunlara ilaveten, tesbit edilen Trakya Sınırı'nda taraflar arası anlaşmazlık ve güvensizliği ortadan kaldıracak, bir de askerden arındırılmış bölgelerin ihdası ile ilgili sözleşme imza edilmişti¹¹⁷.

Diğer taraftan, Lozan Barış görüşmelerinde adaların geleceği ile ilgili kararlar, öncelikle ele alınan konular arasında idi. Nitekim; 25 Kasım 1922 tarihinde Lord Curzon tarafından açılan oturumda, adalar meselesi hakkındaki görüşleri alınmak üzere İsmet Paşa'ya söz verilmişti.

İsmet Paşa, coğrafi açıdan Anadolu'ya bağlı parçalar olan Akdeniz ve Ege Denizi adalarının, Anadolu'nun huzuru ve emniyeti için taşıdıkları önemi vurguladı. Buna ilaveten adaların kıyıda çok az mesafedeki ve karasuları içindeki irili ufaklı adaları ihtiva ettiğini söyleyerek Türk Karasuları içindeki bu ufak adalardan Anadolu'nun güvenliğini tehdit edileceğini belirttikten sonra bu bölgenin tamamlayıcısı durumunda olan adaların, Türk hakimiyetine konulmasını talep etmişti.

Bundan dolayı adı geçen adaların bilinen Yunan yayılcılığının sıçrama tahtası olacağı ve Anadolu için büyük bir tehdit oluşturacağı gerekçeleriyle izah edilmiştir. İsmet Paşa adalarının stratejik önemine değindikten sonra¹¹⁸: *“Böyle olunca, genel barış yararına, bu adaları tüm olarak askerlikten arındırma yükümlüünün benimsenmesi zorunludur. Bu adalarda bulunan istihkamlar ve bataryalar yok edilmeli ve silahları sökülmelidir; gelecekte de oralarda hiç bir yeni tahkimat yapılmamalıdır. Bu adalardan hiç biri deniz üssü olarak kullanılmamalıdır. Bu adalara uçaklar getirilememeli, uçaklar için buralarda sundurmalar (hangarlar) yapılmamalıdır. Söz konusu adalarda asayiş sağlamaya yetecek sayıda jandarmadan başka, hiç bir silahlı kuvvet bulundurulmamalıdır. Bundan başka bu adalar halkı, kıskırtıcılara yataklık edememeli, kaçakçılara sığınak olamamalıdır. Son olarak, bu konularda kabul edilecek yüküm-*

116. Bu sözleşme için bkz. EK-VII.

117. Bu sözleşme için bkz. EK-VIII.

118. S. L. Meray, age., T. 1, c. I, K. 1, s. 97.

lerin her zaman yürürlükte tutulacağı konusunda Türkiye'ye garanti verilmelidir.

İsmet Paşa'ya göre, bu adaların tarafsız ve bağımsız bir siyasal varlıkları olmalıdır..." şeklinde belirtmiştir.

İsmet Paşa'nın konuşmasından sonra, Venizelos adı geçen adalar ile ilgili Yunan tezini anlatmış ve İsmet Paşa'ya katılmadığını bildirmiştir. Venizelos: *"İzmir'e çıkartma yapmak gerektiği zaman, Yunan askerleri doğrudan doğruya Yunanistan'dan taşınmış adalar ara menzil olarak kullanılmamıştır. Böylece bu adaların Türkiye'den başka bir devletin elinde bulunmasının Türkiye'ye karşı bir tehdit yaratmayacağı açıkça belli olmaktadır..."* şeklinde bir açıklama getirerek komiteye katılanları ikna etmeye çalışmıştır¹¹⁹.

Lord Curzon ise, Venizelos'la ağızbirliği etmişçesine Yunan tezini desteklediğini ifade ederek Adalar ile ilgili bir takım kararların alınmasını önermiştir. Lord Curzon'un önerdiği bu kararlar:

1. İmroz, Bozcaada ve Semandirek adalarının istiklali, boğazlar meselesi ile alakalı olarak incelenmelidir.

2. Geçmişteki olaylar gözönünde alınarak diğer adalara özerk bir rejim verilmesine dair anayasal deneme fikri kabul edilmemelidir.

3. Bu adaların Yunanistan'ın ayrılması söz konusu olmasa dahi, Lord Curzon bunların gayr-i askeri hale getirilmesi meselesinin, askerlik uzmanları tarafından incelenmesini olumlu karşılamaktadır.

Lord Curzon'un Türk tezinin önünü kapatmak ve pazarlık gücünü kırmak maksadıyla ortaya attığı bu önerilerinden sonra Türk temsilci heyeti İmroz ve Bozcaada üzerinde hakimiyet meselesinin görüşme konusu yapılmasına ihtirazı kayıt öne sürdü¹²⁰. Ayrıca; İsmet Paşa, Yunan sınırı ve adalarla alakalı olarak o ana kadar ileri sürdüğü görüşlerini özetlerken de:

1. Trakya meselesi tamamıyla halledilmiştir, meselenin halli için bu konuya yeniden dönmek mecburiyeti vardır.

119. S. L. Meray, age., T. 1, c. I, K. 1, s. 98.

120. S. L. Meray, age., T. 1, c. I, K. 1, s. 101.

2. İmroz ve Bozcaada üzerinde Türk hakimiyetinin tartışma konusu yapılmasının kabul edilemez olduğunun alltını çizerek ifade ettikten sonra adalar ile ilgili oturumun ilki sona ermişti¹²¹. 29 Kasım 1922 tarihli oturumda ise taraflar, adaların statülerini ve Türk talebi olarak ileri sürülen adaların gayri askeri hale sokulması talebi tartışılmış¹²² ve bununla ilgili alt komisyonun raporu kabul edilmişti. Raporda; İmroz, Bozcaada*, Semandirek ve Limni Adaları'nın durumunun incelenmesinin Boğazlar komisyonunda gerçekleştirileceği Midilli, Sakız, Sisam, Nikarya Adaları'nın ise ne surette askerden arındırılacağı izah edilmiştir¹²³.

Lozan görüşmelerinin kesintiye uğramasıyla Meis Adası ile ilgili tartışmalar ancak konferansın yeniden toplanmasından sonra gerçekleştirilmişti. Meis Adası ile ilgili olarak ne birinci dönem görüşmelerinde ve ne de görüşmelerin kesintiye uğramasından sonra müttefik devletlerin 29 Mart 1923 tarihli ve görüşmelere yeniden başlanmasının şartlarını belirleyen mektuplarındaki hükümlerde Türkiye'ye aidiyeti belirtilmemiş¹²⁴, adı telaffuz edilmemişti. Hatta, İsmet Paşa'nın 4 Şubat 1923 tarihli mektubunda da buna ait bir hüküm bulunmadığı gibi Meis'in İtalyanlara bırakıldığına dair, müttefiklerce hazırlanan barış andlaşması tasarısının 15. maddesine de itirazı söz konusu olmamıştı¹²⁵.

Yukarıda izah edilen sebeplerden dolayı konferans heyeti, Türkiye'nin Meis Adası ile ilgili talebini reddetmek istemiş ve İtalyan temsilcisi de Misak-ı Milli ile ilgili örnek göstererek Türkiye'nin Meis üzerinde hakkı olmadığını kanıtlamaya çalışmıştır.

İsmet Paşa; büyük itirazlara sebep olan Meis Adası'nın Türkiye'ye verilmesine dair talebini tekrarladığında bazı hususlara da açıklık getirmişti. Bunları madde başlıkları halinde sıralayacak olursak;

121. S. L. Meray, age., T. 1, c. I, K. 1, s. 102.

122. S. L. Meray, age., T. 1, c. I, K. 1, s. 103-110.

* Boğazlar komisyonunda statüsü belirlenecek adalardan Bozcaada'nın sonuna Merkeç Adacıkları'nın ilave edilmesi Türk heyetince teklif edilmiş ve 24 Nisan 1923 tarihli oturumda 12. maddeye: "*Bozcaada'ya bağımlı Merkeç Adacıkları*" kelimesinin konulması kabul edilmiştir. Bu hususta bkz. S. L. Meray, age., T. 1, c. I, K. 1, s. 12.

123. S. L. Meray, age., T. II, c. II, s. 60. Adı geçen adaların ne şekilde gayri-askeri hale getirileceği ile alakalı olarak bkz. EK-IX.

124. S. L. Meray, age., T. 1, c. I, K. 1, s. 13.

125. S. L. Meray, age., T. 1, c. I, K. 1, s. 16.

1. Meis Adası (Castellorizzo) Türk karasularının içinde bulunmaktadır. Bundan dolayı Türkiye'nin tamamlayıcı bir parçasıdır.

2. Londra'da Büyükelçiler Konferansı'nın 14 Şubat 1914 tarihli notasında, bu ada'nın Türkiye'ye ait olduğu belirtilmiştir. Hatta 18 Ekim 1912 tarihli Lausanne (Ouchy) Andlaşması'nda da Türkiye'ye bırakılmıştı.

3. Bir kara parçasının karasuları içinde bulunan adaların, bu kara parçasında egemenliği elinde tutan devlete ait olması genel bir kural olduğuna göre konferansa sunulan isteğin, esaslı bir tadilatı gerektirecek niteliği de yoktur.

Diğer taraftan, tezlerinin, Misak-ı Milli ile de yakından alakalı olduğunu ve milli sınırlar içinde olan bir adadan söz edildiğini hatırlatmıştı¹²⁶.

İ. Paşa'nın ileri sürdüğü haklı gerekçeler ve açıklamalara rağmen; müttefikler, Meis Adasını İtalyanlar'a bırakma niyetini açıkça ortaya koymuşlardı. Zira; İtalyanlara bu ada üzerinde hiç bir siyasi, hukuki kültürel dayanakları söz konusu olmadığı halde bu konuda sadece 4 Şubat 1923 tarihli İsmet Paşa'nın mektubuna atıfta bulunuluyor ve Meis ile ilgili hiç bir şeyin bahs edilmemiş olmasını gerekçe kabul ediyorlardı.

Rumbold ise Türk talebinin reddedilmesini temin etmek için Montagna'nın ileri sürdüğü iddialarını kabul ederken oturum katibi şunarı kaleme almaktaydı¹²⁷: "...Sir Horace Rumbold, Türk isteğini reddettirmek için, İtalyan Temsilci Heyeti'nin öne sürdüğü kanıtların kendisini çok etkilemiş olduğunu belirtti. Sir Horace Rumbold, İngiliz Temsilci Heyeti'nin, Türk isteğini kabul edilemez saydığını doğruladı..."

İsmet Paşa, gerek İngiliz temsilci heyetinin ve gerekse General Pelle'nin ifadesi ile Fransa'nın, İtalyanları desteklemesine karşın, Meis Adası ile ilgili isteklerinde ısrar etmiş ve bu konudaki ihtirazî kaydını devam ettirmiş fakat bir sonuç alamamıştı.

Lozan Barış Konferansı'nda Adalarla alakalı bu tartışmalarda, ileri sürülen Türk Tezinin tarihi, coğrafi delillere dayanmış olmasına rağmen kabul görmemiş olmasının en önemli sebebi, İngiltere-

126. S. L. Meray, age., T. II, c. I, K. 1, s. 16.

127. S. L. Meray, age., T. II, c. I, K. 1, s. 17.

re'nin Yunanistan'ı ve bir kısım adalar üzerinde egemenlik hakkını sürdürdüğünü iddia eden İtalya'yı desteklemiş olması ve Fransa'nın da bu konuda tam bir teslimiyet içinde olması idi. Bir başka açıdan ise Adalar konusunda Türkiye'nin karşısında yer alan güçlü tarafın İtalya olması ve Yunanistan'ın da dolaylı olarak, bundan istifade etmiş olması dikkatlerden kaçmamalıdır. Zira, her Yunan iddiasının arkasında İtalyan desteğini ve dolayısıyla müttefiklerinden aldığı onayı görmek mümkündür. Bu kısa açıklama yapıldıktan sonra Lozan Barış Andlaşmasında yer alan hükümlere geçilebilir. Andlaşmanın 12. maddesi Kuzey-doğu Ege adalarının hukuki statülerini belirlemekte idi. Burada: "*İmroz (İmbros) adası ile Bozcaada (Tenedos) ve Tavşan adaları (İlesaux Lapins) dışında, Doğu Akdeniz adaları ve özellikle Limni (Lemnos), Semadirek (Semendirek, Samothrace), Midilli (Mitylene), Sakız (Chio), Sisam (Samos) ve Nikarya (Nicaria) adaları üzerinde Yunan egemenliği konusunda 17/30 Mayıs 1913 tarihli Londra Andlaşmasının 5 nci ve 1/14 Kasım 1913 tarihli Atina Andlaşmasının 15 nci Maddeleri hükümleri uyarınca alınan ve 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan Hükümetine bildirilen karar, bu Andlaşmanın, İtalya'nın egemenliği altına konulan ve 15 nci maddede belirtilen adalara ilişkin hükümleri saklı kalmak üzere, doğrulanmıştır. İşbu andlaşmada aykırı bir hüküm bulunmadıkça, Asya kıyısından 3 milden az bir uzaklıkta bulunan adalar, Türk egemenliği altında kalacaktır*" denilmekteydi¹²⁸.

Yine andlaşmanın 13. maddesi de Adalar ile alakalı olup "*askerden tecrit edilme*"lerine yönelik bilgiler bulunmaktadır. İlgili madde de:

"Barışın sürekli olmasını sağlamak amacıyla, Yunan Hükümeti, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarında, aşağıdaki tedbirlere uymağı yükümlenir:

1. *Bu adalarda hiç bir deniz üssü kurulmayacak, hiç bir istihkam yapılmayacaktır.*

2. *Yunan askeri uçakların Anadolu kıyısı toprakları üstünde uçmaları yasak olacaktır.*

Buna karşılık, Türk Hükümeti de askeri uçaklarının bu adalar üstünde uçmalarını yasaklayacaktır.

128. S. L. Meray, age., T. II, c. II, s. 6.

3. *Bu adalarda Yunan askeri kuvvetleri, askerlik hizmetine çağrılmış ve buldukları yerde eğitebilecek normal asker sayısından çok olmayacağı gibi, jandarma ve polis kuvvetleri de, bütün Yunan ülkesindeki jandarma ve polis kuvvetlerine orantılı bir sayıda kalacaktır*" gibi hususlara işaret edilmiştir¹²⁹.

Diğer taraftan Lozan Andlaşmasının ekleri arasında yerden ve konuyu ilgilendiren Boğazlar sözleşmesinin 4. maddesinde de "*Semendirek İmroz, Bozcaada ve Tavşan Adalarının silahsızlandırılacağı teyid edilmekteydi.*"¹³⁰

Adalar ile ilgili bu hükümler kısaca değerlendirilecek olursa,

Adı geçen bu iki madde de Lozan Barış Andlaşmasının ilgili öteki hükümleri değerlendirildiğinde, Birinci Dünya Savaşından sonra kuzey-doğu Ege adalarının hukuksal statülerinin güney-doğu Ege adalarından ayrıldığı ortaya çıkmaktadır. Zira, 12. madde açıkça 15. maddede sayılan güney-doğu Ege adalarının İtalya'nın egemenliğine bırakıldığını bildirmektedir.

Kuzey-doğu Ege adaları da, hangi devletin egemenliği altında bulunacakları konusunda, kendi aralarında ikiye ayrılmaktadırlar. Bu adaların bir bölümünün Türkiye'nin egemenliği altında kalması öngörülmektedir. Bunların Andlaşmada açıkça sayılanları İmroz (Gökçeada), Bozcaada ve Tavşan adalarıdır.

Kuzey-doğu Ege adalarının Yunanistan'ın egemenliğine bırakılanlarını da, Andlaşma hükümlerine bakarak, ikiye ayırmak olanağı vardır. Birinci gruba girenler, 12. maddede açıkça sayılan adalar olmaktadır. Bunlar, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya ile Limni ve Semadirek adalarıdır. İkinci grup ise, Balkan Savaşı sırasında Yunanistan tarafından işgal edilip Lozan Barış Andlaşması ile Türkiye'ye ya da başka bir devlete verilmeyen, Girit'in dışındaki, bütün doğu Ege adalarını içermektedir¹³¹.

Diğer taraftan Lozan Barış Andlaşmasında Güney-doğu Ege adaları ile ilgili hususları da içeren hükümler mevcuttur. Bu Andlaşmanın 15. maddesi: "*Türkiye, aşağıda sayılan adalar üzerindeki bütün haklarından ve sıfatlarından İtalya yararına vazgeçer: Bugünkü durumda İtalya'nın işgali altında bulunan Stampalia (Astro-*

129. S. L. Meray, age., T. II, c. II, s. 6.

130. S. L. Meray, age., T. II, c. II, s. 60.

131. H. Pazarıcı, *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1986, s. 8-9.

polia), *Rodos* (*Rhodes*, *Rhodos*), *Kalki* (*Calki*, *Khalki*), *Skarpanto* (*Scarpanto*), *Kazos* (*Casos*, *Casso*), *Piskopis* (*Piscopis*, *Tilos*) *Miziros* (*Misiros*, *Nisyros*), *Kalimnos* (*Calimnos*, *Kalymnos*), *Leros*, *Patmos*, *Lissos* (*Lipso*), *Simi* (*Symi*)* ve *İstanköy* (*Cos*, *Kos*) adaları ile, bunlara bağlı adacıklar ve *Meis* (*Castellorizo*) adası (2 Sayılı Haritaya bakılması)** şeklinde idi¹³². Bu maddeler ile Güneydoğu Ege adaları kesin olarak Türk egemenliğinden çıkmış ve İtalyan egemenliğine terk edilmiştir.

Yine Lozan Andlaşmasının 16. maddesinin 2. paragrafında yer alan hükümler doğrultusunda¹³³ Türkiye ile İtalya, 4 Ocak 1932'de, *Meis* Adası bölgesinde yer alan kimi adacıklar ile Bodrum Körfezi karşısında yer alan *Karaada*'nın hangi devlete ait olacağı konusunda bir anlaşma imzalamışlardır¹³⁴. Anılan anlaşma 10 Mayıs 1933'te yürürlüğe girmiştir. 1932 Andlaşması ile *Karaada* (**mad.2**) ve aşağıdaki adacıklar (**mad. 1**) Türkiye'nin egemenliğine bırakılmışlardır: *Çatalada*, *Unedire* (*Ochendra*), *Furnakya* (*Fournacnia*), *Katovolo* (*Kato Volo*), *Prasudi* (*Prasoudi*), *Çatallota* (*Tchatallota*), *Pighi*, *Nissi-Tis Pighi*, *Agrecelia* resifi, *Prousseclisse*, *Marathi*, *Roice Voutzaky* (*rocci Vutchaki*), *Dasya* (*Dachia*), *Nissi-Tis Dacia*, *Prassoudi*, *Alimentaryarya* (*Alimentaria*) ve *Karavola* (*Caravola*). Buna karşılık, *Meis* kenti kilisesi kubbesi merkez alınarak çizilen ve yarıçapı bu merkez ile *San Stephano* burnu olan bir dairenin içinde kalan aşağıdaki adacıkların İtalya'nın egemenliğine bırakılması kabul edilmektedir.

İkinci Dünya Savaşından sonra 10 Şubat 1947'de İtalya ile imzalanan Paris Barış Andlaşmasının 14. maddesi İtalyan egemenliğine giren bütün bu adaların egemenliğini Yunanistan'a bırakırken aynı zamanda askerden arındırılmış bir statüye konulacaklarını öngörmektedir. Anılan madde aynen şöyledir¹³⁵:

"1. İtalya aşağıda sayılan Oniki Ada'ları Yunanistan'ın tam egemenliğine (*pleine souverainete, full sovereignty*) bırakmaktadır: *Stampalia* (*Astropalia*), *Rodos*, *Calki* (*Kharki*), *Scarpanto*, *Cassos* (*Casso*), *Piscopis* (*Tilos*), *Misiros* (*Nisyros*), *Calimnos* (*Kalymnos*), *Leros*, *Patmos*, *Lipso* (*Lipso*), *Simi* (*Symi*), *Cos* (*Kos*) ve *Castellorizo* ile bunlara bitişik (*adjacent*) adacıklar.

132. S. L. Meray, age., T. II, c. II, s. 7.

133. S. L. Meray, age., T. II, c. II, s. 7.

134. *Resmi Gazete* (R.G), 25 Ocak 1933, Sayı 2313; *Düstur*, III. Tertip, c. 14/1, s. 219-225.

135. H. Pazarıcı, age., s. 24.

2. *Bu adalar askerden arındırılmış olacaklar ve böyle kalacaklardır.*

3. *Bu adaların Yunanistan'a nakline ilişkin formaliteler ve teknik koşullar Birleşik Krallık ve Yunanistan Hükümleri arasında saptanacak ve işbu Andlaşmanın yürürlüğe girmesinden en çok 90 gün içinde yabancı birliklerin buradan çekilmelerinin sona ermesi için düzenlemeler yapılacaktır".*

Görüldüğü gibi, güney-doğu Ege adaları Yunanistan'a bırakılırken tam bir askerden arındırma öngörülmüş olmaktadır.

VI. KARASULARI

Karasuları, bir kıyı devletinin kara ülkesini çevreleyen ve uluslararası hukuka uygun olarak açıklara doğru belirli bir genişliğe kadar uzanan kıyı devletine ait deniz kuşağına verilen addır. Karasuları, kıyıların herhangi bir özellik göstermediği durumlarda, olağan esas çizgiyi oluşturan en düşük su düzeyindeki kıyı çizgisinden başlamaktadır¹³⁶. Kısaca karasuları, sahile bitişik sular olup, sahile paralel bir şerit teşkil eder. Sahildar devletlerin egemenliğinde bulunduğu deniz alanıdır. Esas itibarıyla devletlerin kara sınırlarının üzerindeki hakimiyetini kamu hukuku marifeti ile düzenlemelerine rağmen, devletler umumi hukuku, hakimiyet anlayışına muhtelif sınırlamalar koymuştur¹³⁷.

Karasularının hukuki mahiyeti hakkında farklı şekillerde görüşler ortaya atılıp, bazıları karasularını açık denizin bir parçası sayıp, sahildar devlete mahdut haklar tanımaktadır. Bazı görüşlere göre ise, karasularının kara ülkesinin uzantısı olarak telakki edildiği görülmektedir. Bu farklı görüşlerin yanısıra Yunanistan'ın devletler umumi hukukuna ters düşen bazı istekler ve Türkiye üzerinde tehdit unsuru, olması ise, ikili ilişkileri zora soktuğu bilinmektedir.

Karasularının ülke bütünlüğü oluşturan parçalardan biri olma fikrinin yaygınlaşması üzerine, karasularının genişliği meselesi ortaya çıkmış ve bu mesele XVII. asırdan beri önem kazanmıştır. Bu sebeple, genişlik kıtasının belirlenmesinde, devletin egemenliğinin etkili olarak geçerli olduğu ve deniz alanının belirlenmesi zaruretinin doğduğu görülmüştür. Bu kıstas, ilk zamanlarda devletin kıyı-

136. H. Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1989, (H. Pazarıcı II), s. 276.

137. Hamza Eroğlu, **Devletler Umumi Hukuku**, Ankara 1984, s. 209.

dan denizlere egemen olabileceği genişliği belirten “top menzili” olarak kabul edilmiştir¹³⁸.

O yıllarda top menzilin en çok 3 deniz mili olması sebebiyle İtalyan diplomat Galioni 1782'de karasuları genişliğinin 3 mil olmasını önermiştir. Karasularının 3 millik genişliği en yaygın uygulama olup, bir çok devlet hala bu kuralı tatbik etmektedir. Ancak silah teknolojisindeki gelişmelere bağlı olarak bugün 30 mile ulaşan topların yapılması, diğer yandan denizlerin sahip olduğu zenginlikler 3 mil kuralının geçerliliğini kaybetmesine sebep olmuştur.

Genel bir teamül olarak karasularının kıyıdan itibaren 3 deniz mili olduğu kabul edilmesine rağmen, 1930'da Haya Kodifikasyon Konferansı'nda, 1958 Cenevre I Deniz Hukuku Konferansı'nda ve 1960'te Birleşmiş Milletler'in II Deniz Hukuk Konferansı'nda, bu görüş, hukukî bir mahiyet kazanmıştır. Bu konferanslarda zuhur eden anlaşmazlıklarla, deniz alanlarına sahip çıkma ve mümkün olabilecek en geniş deniz alanlarını elde etme hareketinin başlama-sına imkan verilmiştir¹³⁹.

1950'li yıllarda karasularının genişliğinin 6 mil ve 12 mil arasında olması gerektiği fikri ağırlık kazanarak 1974'de Karakas'ta başlayan ve 1982 yılına kadar süren Birleşmiş Milletler'in Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nda bu genişliğin 12 mil olarak kabul edilmesi belirgin bir hale gelmiştir. Nitekim, 1974'te Karakas oturumunda devletlerin sunduğu tavırlardan ve açıkladıkları görüşlerden 12 mile taraftar oldukları görülerek, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin “*Karasuları genişliği*” hükmünü taşıyan 3. madde kabul edilmiştir¹⁴⁰. Buna göre; “*Her devlet karasularının genişliğini işbu sözleşmeye uygun olarak belirlenen esas çizgilerden başlayarak, 12 deniz milini geçmeyecek şekilde belirlemek hakkına sahiptir*” denilmektedir¹⁴¹.

Türk karasularının genişliği Lozan anlaşmasından başlayarak 3 mil olarak kabul edilmiştir. Lozan anlaşmasında karasularımızın 3 mil olması gerektiği konusunda kesin bir hüküm olmamasına rağmen, o dönemde bölgedeki uygulamalar bu fikri teyid etmektedir. Türk karasularının genişliği 15.5.1964 tarihli karasuları kanunu ile

138. H. Pazarıcı II, age., s. 175.

139. Theodoros Katsoufros, “*Ege Denizi İle İlgili Türk-Yunan Uyuşmazlıkları*” **Türk-Yunan Uyuşmazlığı**, İstanbul 1990, s. 82.

140. H. Pazarıcı II, age., s. 277.

141. T. Katsoufros, agm., s. 83.

6 mile çıkarmıştır. Bu kanun ahkâmında “*Türk karasuları Türkiye ülkesine dahildir. Türk karasularının genişliği 6 deniz milidir. Bu kanun tatbikinde bir deniz mili 1852 metredir. Karasuları, daha geniş olan devletlere karşı Türk karasularının genişliği, müteakibiyet esnasına göre taayyün eder...*”¹⁴² Bu kanunun akabinde karasularımız Adalar Denizinde 6 mil olarak belirlenirken, Akdeniz ve Karadeniz’de öteki devletlerin durumu gözönüne alınarak 12 mil olarak belirlenmiştir. Ancak bazı sebepler yanında karasuları genişliğinin belirlenmesinde kabul edilen müteakibiyet ilkesinin, karasularını genişletme girişimini öteki devletlere bırakmak sureti ile zuhur, ortaya çıkabilecek tehlikeler nedeniyle 1964 karasuları kanunu yerine 29.05.1982 kanunu kabul edilmiştir. 1982 kanunu ile Türk karasularının genişliği Ege’de 6 mil Karadeniz ve Akdeniz’de 12 mil olarak kabul edilmiştir. karasularımızın komşu devletler ile sınırlandırılması konusunda 1982 yasınının 2. maddesi şu hükmü ihtiva etmektedir. “*Türkiye ile kıyıları bitişik ve karşılıklı olan devletler arasında karasuları anlaşma ile sınırlandırılır. Bu anlaşma bölgenin ilgili özellikleri ve durumları gözönünde bulundurularak hakkaniyet ilkesine göre yapılır*”¹⁴³.

Ege bölgesinde belirlenen karasuları sınır, Lozan barış andlaşması ile İtalya’ya bırakılan Oniki Ada’lar bölgesine dair İtalya ile Türkiye arasında belirlenen sınırdır. Bunun dışında yani Orta Ege ve kuzey Ege bölgesi için Yunanistan ile Türkiye arasında herhangi bir karasuyu sınırlandırması yapan andlaşma da yoktur¹⁴⁴. Türkiye ile İtalya 04.01.1932 tarihinde Anadolu sahilleri ile Meis adası arasındaki ada ve adacıkların ve Bodrum Körfezi karşısındaki adanın ciheti aidiyeti hakkında itilafnameyi imzalamıştır¹⁴⁵. İtilafnamenin 5. maddesi doğuda Tuğ Burnu ile batıda Volo adası civarındaki bir noktaya kadar Oniki Ada’lar ve Türkiye arasındaki karasularını belirtmekte olup, sınırlandırmaya dair herhangi bir belgeye tesadüf edilmemektedir. Buna mukabil Yunanistan bu itilafname ile Oniki Ada’lar ve Türkiye arasındaki karasularının sınırlandırıldığını iddia ettiği gibi, yayımlayamadığı anlaşılan 28.12.1932 tarihli bir anlaşmadan daha bahsetmektedir. Yunanistan 04.01.1932 itilafnamesi ile bu bölgedeki karasularının sınırlandırıldığı tezini, Ege Kıta Sahaneliği Davası sırasında avukatların muhalefetiyle ileri sürmüştür. Bu tezi ileri sürmekteki maksadı ise, 1974’de Oniki Ada’ların Yu-

142. R. G. 24-05-1964, s. 11711.

143. H. Pazarıcı II, age., s. 293.

144. H. Pazarıcı II, age., s. 195.

145. R. G. 25-01-1933, S. 2313.

nanistan'a terki ile kendilerini İtalya'nın halefi addederek bazı çıkarlar elde etmek çabasıdır¹⁴⁶.

Yunanistan gerek Oniki Ada'ların bu durumundan ve gerekse Lozan anlaşmasının 12. maddesinde yer alan Anadolu kıyısına 3 milden yakın olan adaların Türkiye'ye aidiyeti hükmüne istinat ederek, Türkiye'nin karasularının 3 mili aşmayacağını ve bunun ötesinde Yunan karasularına girdiğini iddia etmektedir.

Türkiye uzun bir sahil şeridine sahip olduğu Ege'de, Yunanistan ile birlikte 6 millik karasuyu uzantısına sahiptir. Bu eşit uzantıya mukabil, Yunanistan bu denizde %35'lik bir alana yayılmışken, bu alan Türkiye için sadece %8.8'dir¹⁴⁷. Bununla beraber Yunanistan'ın Ege'de 12 millik karasuları iddiaları gerçekleştirmeye çalışmanın son derece tehlikei sonuçları olabilir. Çünkü; böyle bir durumda Türkiye'nin sadece açık denize çıkışının engellenmesi değil, deniz yatağı ve deniz yatağının altı dahil tüm Adalar Danizinin Yunanistan'ın inhisarına geçmesi sözkonusudur. Bu durum, Türk gemilerinin Ege'de serbestçe hareket etmesini engelleyeceği gibi sınırları henüz tespit edilmemiş Türk kıta sahanlığını Türkiye'nin elinden alacaktır¹⁴⁸.

Yunanistan karasularını 12 mile çıkarmayı istemekle, uzun vadede tahakkuk ettireceği emellerine bir zemin hazırlama çabasıdır. Adalar Denizinde adalar ve karasuları meselesiyle Batı Anadolu'ya yavaş yavaş yalınma temayülünde olup bunu meşru yollar ile dünya kamuoyuna kabul ettirmek gayesindedir. Bir başka ifade ile Megali idea Yunanlılar için bitmemiş aksine adalar ve karasuları meselesi ile değişik bir karaktere bürünmüştür diyebiliriz.

Türkiye, Yunanistan'ın karasularının sınırını 6 milden 12 mile çıkarması halinde bu durumu savaş nedeni (casusbelli) sayacağını bildirmiştir. Öte yandan, B.M.D.H.K.'nda Türkiye adalar Denizinin özel durumunu ve "hakkaniyet ve nesafet" ilkesini savunmak ve benzer meseleleri olan ülkeler ile işbirliği yapmak suretiyle, Yunanistan'a Ege'de muhtelif haklar kazandıracak bir delegenin hazırlanmasına da engel olmak istiyordu¹⁴⁹. Türkiye Yunanistan'ın yapmak istedikleri ile yapamayacaklarını çok iyi değerlendirmekte

146. R. G. 25-01-1933, S. 2313.

147. H. Pazarıcı II, age., s. 294-295.

148. H. Pazarıcı, "Ege Denizindeki Türk Yunan Sorunlarının Hukuki Yönü", *Türk Yunan Uyuşmazlığı*, İstanbul 1990, s.

olup, girişimlerini her fırsatta yapmaktadır. Gerek NATO içinde gerekse, diğer ülkeler nezdinde hareketlilik daima canlı tutulmak zorundadır.

A. Adalar Denizi'nde Kıta Sahanelığı Meselesi

Kıta sahanlığı, kıyı devletinin kara ülkesinin deniz altında süren doğal uzantısına verilen addır. Hukuk manada kıta sahanlığı kavramı II. Dünya Harbi'nin akabinde ortaya çıkmış olup, jeolojinin bu konuda belirlediğı unsurlar üzerine dayanmaktadır. Kıta sahanlığı'nın hukuki bir mana kazanması 28.9.1945'te ABD Başkanı Truman'ın bir bildirisi ile gerçekleşmiştir. Kıta sahanlığı kavramı ile alakalı ikinci gelişme ise 1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansı alanın dış sınırının belirlenmesi konusunda olmuştur. Bu sözleşme, ile katı sahanlığı kavramı çerçevesinde kıyı devletinin sahip olduğu hak ve yetkilerin mührası olarak kıyı devletine aidiyeti ve kıyı devletinin bu hak ve yetkiyi kullanmak için bir uygulama ve ilanına gerek olmadığı kabul edilmiştir¹⁵⁰. Bu cümleden olarak 1958 Cenevre Sözleşmesinin "Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi" başlığını taşıyan ikinci maddesi aynen şöyledir: Bir sahildevletinin hakimiyeti, karasularının üzerindeki hava sahasına ve deniz dibine ve toprak altına da şamildir¹⁵¹.

Ege kıta sahanlığı uyuşmazlığının doğması Türk hükümetinin 1973 Kasım'ında ve 1974 yılının Haziran ve Temmuz aylarında TPAO'ya Ege'de Yunanistan'ın kendi egemenlik hakkı telâkki ettiği bölgelerde deniz altında petrol arama ruhsatı verme kararı ile başlamıştır. Esasen Yunanistan 1961'den bu yana Ege adalarının batısında Türk Resmi Gazetesi'nde yayınlanan haritalarda da görülen deniz yatağı alanlarında petrol arama ruhsatı vermektedir¹⁵². Bu alanlar Semandirek, Limni, Midilli, Aghios, sakız adaları civarına ve bu adaların karasularının civarına tesadüf etmekte idi. Yunan hükümeti 7 Şubat 1974'te Türkiye'ye verdiği notada sözkonusu alanın Yunan kıta sahanlığına girmesinden dolayı bu ruhsatın geçersiz olduğunu bildirdi. Türk hükümeti ise 27 Şubat'taki cevabında, Anadolu kıyılarından itibaren Adalar Denizinin altından batıya doğru uzanan toprakların Anadolu'nun uzantısını teşkil ettiğinden, Türk kıyılarına yakın adaların Türk kıta sahanlığı içinde yer aldığı-

149. M. Gönlübol, age., s. 583.

150. H. Pazarcı II, Age., s. 320.

151. Ahmet Kerse, *Deniz Hukuku ve Teamülü*, İstanbul 1967, s. 210.

152. T. Katsoufros, agm., s. 89.

nı belirterek, adaların kendine ait kıta sahanlığının bulunamayacağını bildirdi¹⁵³.

Görüldüğü gibi Yunanistan Türkiye'nin sadece karasularını değil kıta sahanlığını da dikkate almayan bir tutum içerisinde. Anadolu kıyılarının doğal bir uzantısı olan adalar ve civar bölgelerde Türk hakimiyetine sınırlamalar getirmek gayesindedir. Türkiye'nin 1974 yılında TPAO'ya yeni ruhsatlar vermesi ile başlayan gerginlik Mayıs 1975'te Dışişleri Bakanları ve Başbakanlar düzeyinde bir araya gelmeleri ile de giderilmemişti. Türkiye, iki ülke arasındaki meselenin görüşmeler yolu ile halledilmesi talep etmesine rağmen Yunanistan Uluslararası Adalet Divanı'na gitmeyi tercih etmiştir.

Ege kıta sahanlığı konusundaki görüşlerin ikinci bir aşaması, Yunanistan'ın Ege'de bir Türk gemisi tarafından yapılan sismik araştırmalara dair 10 Ağustos 1976'da bir yandan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne bir yandan da tek yanlı olarak U.A.D.'na başvurmasıyla gerçekleşmiştir. Yunanistan divandan bir yandan koruyucu önlemler almasını, diğer yandan Ege kıta sahanlığının sınırlandırılmasında uygulanacak kural ve ilkeleri ortaya koymasını istemiştir¹⁵⁴.

U.A.D. Yunanistan'ın Sismik-1'in araştırmalarının durdurulmasına dair talebini reddetmiş, kıta sahanlığının tesbiti konusunda ise görevsizlik kararı almıştır. Bu kararın alınmasında Türkiye'nin Adalet Divanı'nın yetkisinin bu konunun dışında kaldığına dair başvurusu müessir olmuştur¹⁵⁵. Bu durum Yunanistan'ın Türkiye ile müzakereye yanaşmasını gerektirmiş ve iki ülke temsilcilerinin İsviçre'nin başkenti Bern'de yaptıkları 10 günlük müzakerelerin akabinde 11 Kasım 1976'da Bern Deklarasyonu denilen 10 maddelik bir belge imzalanmıştı. Bu belge, taraflar arasındaki kıta sahanlığının sınırlarının çizilmesine yönelik görüşmelerde uygulanacak esasları tesbit ediyordu. Buna göre, müzakereler boyunca Ege'de kıta sahanlığı konusunda herhangi bir faaliyette bulunmayacaklar ve ikili ilişkilerde karşı tarafı küçültücü her türlü hareketten kaçınacaklardır¹⁵⁶.

153. M. Gönlübol, age., s. 581.

154. H. Pazarcı, agm., s. 111.

155. Ö. Kalpakçioğlu, *Yunan'dan Dost Olmaz*, İstanbul 1994, s. 75-76.

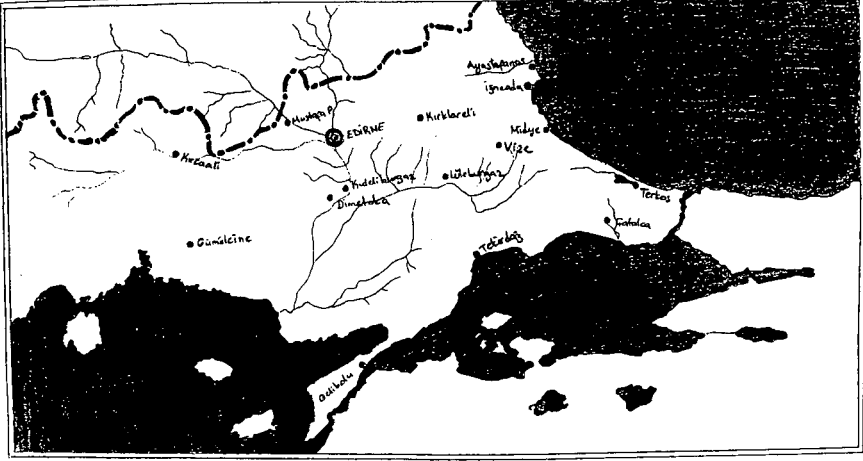
156. M. Gönlübol, age., s. 583.

Yunanistan ile Türkiye kıta sahanlığı meselesini görüşmek üzere 11 Mayıs 1978'de Montreux'da bir araya gelmişlerdir. 1978 yılının Temmuz ve Eylül aylarında Dışişleri Bakanlıkları genel sekreterleri görüş teatisinde bulunmuşlardır. Daha sonra Aralık 1978'de ve Şubat 1979'da uzmanlar düzeyinde toplantı yapılmasına rağmen, ne meselenin özü ne de izlenecek yöntem konusunda anlaşma sağlanamamıştır¹⁵⁷. Yunanistan ile Türkiye arasında Mart 1987 gerginliğine sebep teşkil eden Yunanistan'ın Ege'de bazı araştırmalar yapması üzerine 26.03.1987 tarihli bir Bakanlar Kurulu kararı ile TPAO'ya yeni bir araştırma ruhsatı vermiştir. Bu olaylardan sonra başlayan diplomatik görüşmeler 30-31.01.1988 günleri iki başbakanın Davos'ta bir araya gelerek görüşme yapmalarına zemin hazırlamıştır. Fakat, görüşmeler netice vermediği gibi o dönemdeki gerginlik mevcudiyetini korumaktadır.

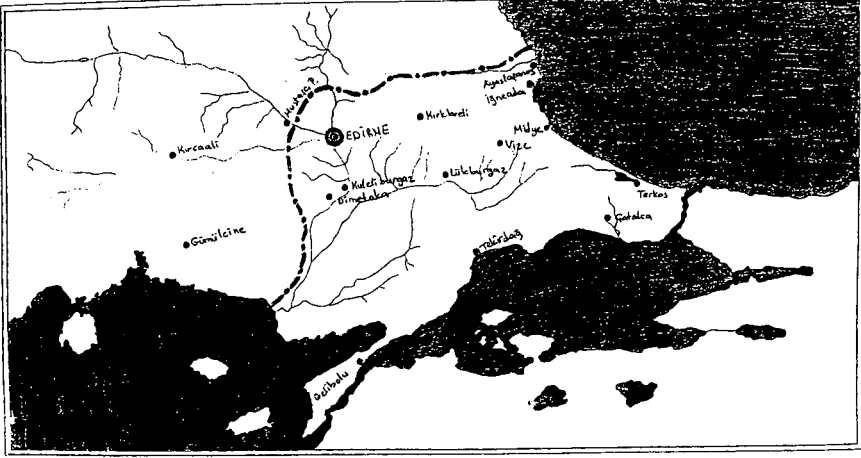
Adalar Denizinde petrol arama faaliyetlerinin akabinde tezahür eden kıta sahanlığı meselesinin özünde muhtelif sebepler yatmaktadır. Petrol arama meselesi, taraflar arasında sadece bir araç hüviyetinde olup, hususi bir tehdit unsurunu teşkil etmektedir. Ege kıta sahanlığı meselesi, bu deniz yatağındaki ekonomik kaynakların paylaşılması ile alakalı görünüyorsa da ileride egemenlik hakkını belirleyen bir meseleye dönüşmesi ihtimal dahilinde olduğu gibi hassasiyetini de korumaktadır.

157. H. Pazarcı, agm., s. 112.

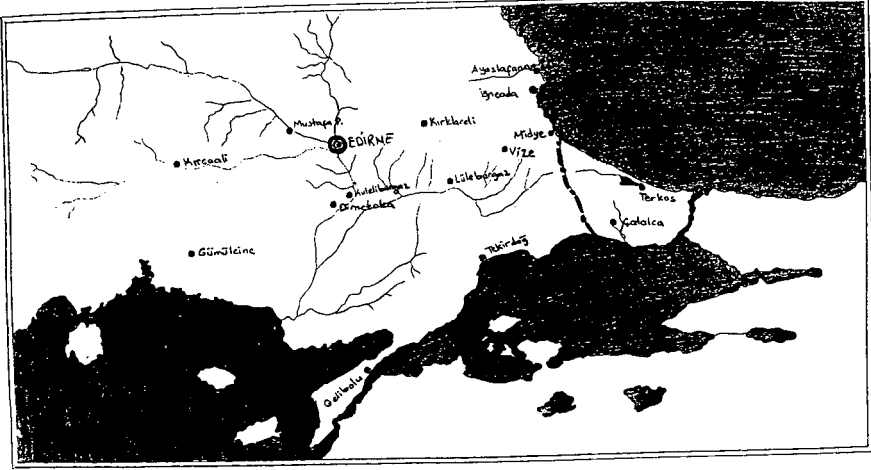
EKLER

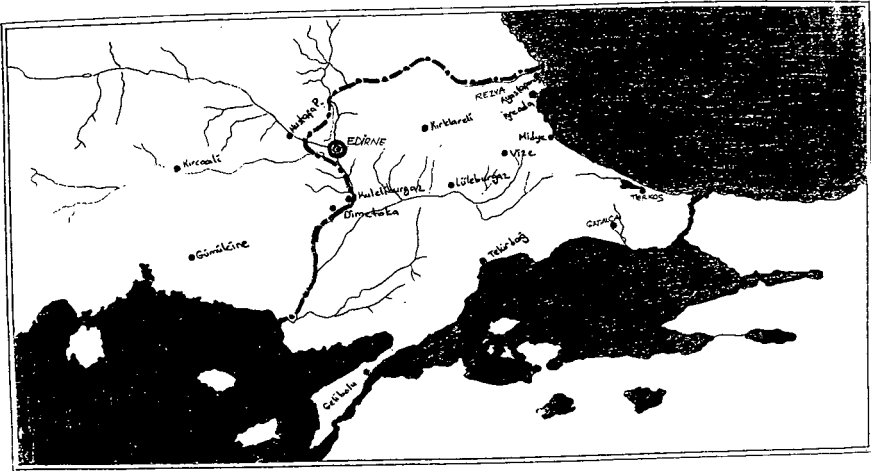
Ek 1. Osmanlı Devletinin Balkan Savaşlarından Önceki Sınırı

Ek 2. Osmanlı Devletinin Balkan Savaşlarından Sonraki Sınırı

Ek 3. Osmanlı Devletinin Sevr Antlaşmasından Sonraki Sınırı

Ek 4. Lozan Barış Antlaşmasından Sonra Trakya Sınırı

EK-V

**KARAAĞAÇ TOPRAK PARÇASI [ARAZİSİ] İLE İMROZ
VE BOZCAADA ADALARINA İLİŞKİN OLARAK, İNGİLİZ
İMPARATORLUĞU, FRANSA, İTALYA, JAPONYA,
YUNANİSTAN VE TÜRKİYE'NİN 24 TEMMUZ 1923
TARİHİNDE İMZALADIKLARI PROTOKOL**

I

Meriç ile, bugünkü tarihli Barış Andlaşmasının 2 nci maddesinin 2 sayılı paragrafında tanımlanan Türk-Yunan Sınırı arasında bulunan ve Türkiye'ye geri verilecek olan toprak parçası [arazi], en geç 15 Eylül 1923 tarihine kadar, Türk makamlarına teslim olunacaktır; şu şartla ki, iş bu Andlaşmanın Türkiye Büyük Millet Meclisince onaylandığı, İstanbul'daki Müttefikler Yüksek-Komiserleri aracılığıyla Yunan Hükümetine, o tarihte bildirilmiş buluna. Bu bildirme, yukarıda belirtilen tarihte yapılmamış bulunursa, söz konusu toprak parçası, bildirmenin yapıldığı tarihten başlayarak onbeş gün içinde teslim olunacaktır.

II

Barış Andlaşmasının 5 nci maddesinde öngörülen sınırlamanın tamamlanmamış olması, söz konusu toprak parçasının Türk makamlarına teslimini geciktirmeyecektir. Bu durumda Yunan ve Türk Hükümetleri, Barış Andlaşmasının 2 nci Maddesinin 2 sayılı paragrafında tanımlanan çizginin toprak [arazi] üzerinde geçice olarak çizilmesine girişeceklerdir. Söz konusu Andlaşmanın 5 nci Maddesinde öngörülen Komisyon çalışmalarını bitirinceye kadar, bu geçici sınır çizgisine, her iki Tarafça da saygı gösterilecektir.

III

Karaağaç'da oturan Rumlar, Yunanistan ve Türkiye arasında 30 Ocak 1923'de imzalanan Sözleşmede öngörülen nüfus (halkların) mübadelesi kapsamı içinde olacaklardır; bunlar, söz konusu Sözleşme hükümlerinden yararlanacaklardır; şu var ki, ancak, Yunanistan ile Türkiye arasında barışın yeniden kurulmasından altı ay sonra göç etme zorunda bırakılabileceklerdir.

IV

İmroz ve Bozcaada adalarından Yunan birlikleri ve makamları, bugünkü tarihli Barış Andlaşması Yunan ve Türk Hükümetlerince onaylanır onaylanmaz çekileceklerdir.

V

İşbu Protokolün I nci paragrafında belirtilen toprak parçasında oturanlardan hiç kimse, ya da IV ncü paragrafında sözü edilen adalarda oturanlardan hiç kimse, askeri ya da siyasi davranışı, ya da bugünkü tarihli Barış Andlaşmasını imzalayan bir yabancı Devlete ya da onun uyruklarına herhangi bir yoldan yapmış olduğu yardım yüzünden kaygılandırılmayacak ya da tedirgin edilmeyecektir.

Bir önceki fıkrada belirtilen toprak parçasında ve adalarda oturanların hepsine, bugüne kadar işlenmiş bütün siyasal ve adi suçlar için, tam ve eksiksiz bir genel af çıkartılacaktır.

LAUSSANE' de 24 Temmuz 1923 tarihinde düzenlenmiştir.

Horace RUMBOLD,
PELLE
GARRONİ.
G.C. MONTAGNA
K. OTCHIAİ.
E.K. VENİSELOS
D. CACLAMANOS.
M. İSMET.
Dr. RIZA NUR.
HASAN.

EK-VI**NÜFUS MÜBADELESİNE İLİŞKİN 30 OCAK 1923
TARİHLİ SÖZLEŞME VE PROTOKOL****VI. YUNAN VE TÜRK HALKLARININ MÜBADELESİNE
İLİŞKİN SÖZLEŞME VE PROTOKOL**

30 OCAK 1923 TARİHİNDE İMZALANMIŞTIR.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HÜKÜMETİ İLE YUNAN HÜKÜMETİ, aşağıda hükümler üzerinde anlaşmaya varmışlardır:

Madde 1

Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, zorunlu mübadelesine (echange obligatorie) girişilecektir.

Bu kimselerden hiç biri, Türk Hükümetinin izni olmadıkça Türkiye'ye, ya da Yunan Hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan'a yeniden dönerek orada yerleşmeyecektir.

Madde 2

Birinci Maddede öngörülen mübadele:

- a) İstanbul'da oturan Rumları [İstanbul'un Rum ahalisini];
- b) Batı Trakya'da oturan Müslümanları [Batı Trakya'nın Müslüman ahalisini] kapsayacaktır.

1912 kanunuyla sınırlandırıldığı biçimde, İstanbul Şehremaneti daireleri içinde, 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş (etablis) bulunan bütün Rumlar, İstanbul'da oturan Rumlar [İstanbul'un Rum ahalisi] sayılacaklardır.

Madde 3

Karşılıklı olarak Rum ve Türk nüfusu mübadele edilecek olan toprakları 18 Ekim 1912 tarihinden sonra bırakıp gitmiş olan Rumlar ve Müslümanlar, 1 nci Madde de öngörülen mübadelenin kapsamına girer sayılacaklardır.

İşbu Sözleşmede kullanılan "göçmenler" (emigrants) terimi, 18 Ekim 1912 tarihinden sonra göç etmesi gereken ya da göç etmiş, bulunan bütün gerçek ya da tüzel kişileri kapsamaktadır.

Madde 4

Aileleri Türk ülkesini daha önce bırakıp gitmiş olup da kendileri Türkiye'de alıkonulmuş bulunan Rumlar halkından vücutça sağlam erkekler, iş bu Sözleşme uyarınca Yunanistan'a gönderilecek ilk kabileyi meydana getireceklerdir.

Madde 5

İşbu Sözleşmenin 9 ncu ve 10 ncu maddelerindeki çekinceler [ihtirazi kayıtlar] saklı kalmak üzere, işbu sözleşme uyarınca yapılacak mübadele yüzünden, Türkiye'deki Rumların ya da Yunanistan'daki Müslümanların mülkiyet haklarına ve alacaklarına bir zarar verilmeyecektir.

Madde 6

Mübadele edilecek halklara mensup bir kimsenin gidişince, herhangi bir nedenle olursa olsun, hiç bir engel çıkartılmayacaktır. Bir göçmenin, kesinleşmiş hapis cezası bulunduğu, ya da henüz kesinleşmemiş bir cezaya çarptırıldığı, ya da kendisine karşı ceza soruşturması yürütüldüğü durumlarda, söz konusu olan göçmen, cezasını çekmek ya da yargılamak üzere, kendisine karşı kovuşturmada bulunan ülkenin makamlarınca, gideceği ülkenin makamlarına teslim edilecektir.

Madde 7

Göçmenler, bırakıp gidecekleri ülkenin uyrukluğunu yitirecekler ve varış ülkesinin topraklarına ayak bastıkları anda, bu ülkenin uyrukluğunu edinmiş sayılacaklardır.

İki ülkeden birini ya da ötekini daha önce bırakıp gitmiş olan ve henüz yeni bir uyrukluğa edinmemiş bulunan göçmenler, bu yeni uyrukluğa, işbu Sözleşmenin imzası tarihinde edinmiş olacaklardır.

Madde 8

Göçmenler, her çeşit taşınır mallarını yanlarında götürmekte ya da bunları taşıtırmakta serbest olacaklar ve bu yüzden kendilerin-

den çıkış ya da giriş vergisi ya da başka herhangi bir vergi alınmayacaktır.

Bunun gibi, işbu Sözleşme uyarınca, bağıtlı Devletlerden birinin ülkesini bırakıp gidecek her topluluk [cemaat, communaute] üyesinin (camiler, tekkeler, medreseler, kiliseler, manastırlar, okullar, hastaneler, ortaklıklar, dernekler, tüzel kişiler ya da ne çeşit olursa olsun başka tesisler personelini de kapsamak üzere) kendi topluluklarına ait taşınır malları yanlarından serbestçe götürmek ya da taşıtırmak hakkı olacaktır.

11 nci Maddede öngörülen Karma Komisyonları tavsiyesi üzerine, her iki ülke makamlarınca, taşıma işlerinde en geniş kolaylıklar sağlanacaktır.

Taşınır mallarının tümünü ya da bir kısmını yanlarında götüremeyecek olan göçmenler, bunları, oldukları yerde bırakabileceklerdir. Bu durumda, yerel makamlar, bırakılan taşınır malların çizelgesini ve değerini gösteren tutanaklar dört nüsha olarak düzenlenecek ve bunlardan biri yerel makamlarca saklanacak, ikincisi, 9 ncu Maddede öngörülen tasfiye işlemine esas alınmak üzere 11 nci Maddede öngörülen Karma Komisyona sunulacak, üçüncüsü göç edilecek ülkenin Hükümetine, dördüncüsü de göçmene verilecektir.

Madde 9

8 nci Maddede öngörülen göçmenlerin ve toplulukların kent ve köylerdeki taşınmaz mallarıyla, bu göçmenlerin ya da toplulukların bırakmış oldukları taşınır mallar, 11 nci Madde de öngörülen Karma Komisyonca, aşağıdaki hükümler uyarınca tasfiye edilecektir.

Zorunlu mübadele uygulanacak bölgelerde bulunan ve mübadele uygulanmayacak bir bölgede yerleşmiş toplulukların din ya da hayır kurumlarına ait olan mallar da, aynı şartlar içinde, tasfiye edilecektir.

Madde 10

Bağıtlı Tarafların ülkelerini daha önceden bırakıp gitmiş olan ve iş bu Sözleşmenin 3 ncü Maddesi uyarınca nüfus [halkların] mübadelesinin kapsamına giren sayılan kimselere ait taşınır ya da taşınmaz malların tasfiyesi, 9 ncu Madde uyarınca, Türkiye ile Yuna-

nistan'da, 18 ekim 1912 tarihinden bu yana yürürlüğe konmuş kanunlarda her çeşit yönetmeliklere (tüzüklere) göre ya da başka herhangi bir zorunlu [müsadere], zorunlu satış, vb. gibi, işbu mallar üzerindeki mülkiyet hakkını herhangi bir yoldan kısıtlayıcı nitelikte hiçbir tedbire konu olmaksızın yürütülecektir. İşbu Madde ile 9 ncu Maddede öngörülen mallar, bu çeşit bir tedbire konu olurlarsa, bu mallara, 11 nci Maddede öngörülen Komisyonca, bu tedbirler uygulanmamışcasına değer biçilecektir.

Kamulaştırılmış mallara gelince, Karma Komisyon, her iki ülkede mübadele kapsamına girecek kimselere ait olup da, mübadele uygulanacak topraklarda bulunan ve 18 Ekim 1912 den sonra kamulaştırılmış olan bu mallara yeniden değer biçilecektir. Komisyon, bir zarar verilmiş olduğunu görürse, bu zararı-giderimi [tazminat] saptayacaktır. Bu zarar-giderimin tutarı, mal sahiplerinin alacak hesabına ve kamulaştıran ülke Hükümetinin borç hesabına geçilecektir.

8 nci ve 9 ncu Maddelerde göz önünde tutulan kimseler, şu ya da bu yoldan, yararlanmadan yoksun bırakıldıkları malların gelirlerini elde edememişlerse, bu gelirlerin tutarlarının kendilerine geri verilmesi, savaş öncesi ortalama gelir esas alınarak ve Karma Komisyonca saptanacak yol ve yöntemler uyarınca, sağlanacaktır.

Yunanistan'daki Vakıf mallarının ve bunlardan doğan hak ve çıkarların ve Türkiye'de Rumlara ait benzer tesislerin tasfiyesine girişirken, 11 nci Maddede öngörülen Karma Komisyon, bu tesislerin ve bunlarla ilgili bulunan özel kişilerin haklarını ve çıkarlarını tam olarak korumak amacıyla, daha önce yapılmış Andlaşmalarda kabul edilmiş ilkelerden esinlenecektir.

11 nci Maddede öngörülen Karma Komisyon, bu hükümleri uygulamakla görevli olacaktır.

Madde 11

İşbu Sözleşmenin yürürlüğe girişinden başlayarak bir aylık bir süre içinde, Bağlıklı Yüksek Tarafların her birinden dört ve 1914-1918 savaşına katılmamış Devletlerin uyrukları arasından Milletler Cemiyeti Meclisince seçilecek üç üyeden oluşan ve Türkiye'de ya da Yunanistan'da toplanacak olan bir Karma Komisyon kurulacaktır. Komisyonun başkanlığını, tarafsız üç üyeden her biri sıra ile yapacaktır.

Karma Komisyon, gerekli göreceği yerlerde, bir Türk ve Yunanlı üye ile, Karma Komisyona bağlı olarak çalışacak alt-komisyonlar kurmaya yetkili olacaktır. Karma Komisyon, alt-komisyonlara verilecek yetkileri kendisi saptayacaktır.

Madde 12

Karma Komisyon, işbu Sözleşmede öngörülen göçü denetlemek ve kolaylaştırmak ve 8 nci madde ile 9 ncu Maddede öngörülen taşınmaz ve taşınır malların tasfiyesine girişmekle yetkili olacaktır.

Karma Komisyon, göçün ve yukarıda belirtilen tasfiyenin yol ve yöntemlerini saptayacaktır.

Karma Komisyon, genel olarak, işbu Sözleşmenin uygulanmasında gerekli göreceği tedbirleri almağa ve bu Sözleşme yüzünden ortaya çıkabilecek bütün sorunları karara bağlamağa tam yetkili olacaktır.

Karma Komisyonun kararları oy çokluğuyla alınacaktır.

Tasfiye edilecek mallara, haklara ve çıkarılara ilişkin bütün itirazlar Karma Komisyonca kesin olarak karara bağlanacaktır.

Madde 13

Karma Komisyon, ilgilileri dinledikten ya da dinlemeğe gereği gibi çağırdıktan sonra, iş bu Sözleşme uyarınca tasfiye edilmesi gereken taşınmaz mallara değer biçme işlemine girişmek için tam yetkili olacaktır.

Tasfiye olunacak mallara değer biçilmesinde, bunların altın para ile olan değeri esas alınacaktır.

Madde 14

Komisyon, ilgili mal sahibine, elinden alınan ve bulunduğu ülkenin Hükümeti emrinde kalacak olan mallardan dolayı borçlu kalan para tutarını belirten bir bildiri belgesi verecektir.

Bu bildiri belgeleri esas alınarak borçlu kalan para tutarları, tasfiyenin yapılacağı ülke Hükümetinin, göçmenin mensup olduğu Hükümete karşı bir borcu olacaktır. Göçmenin, ilke olarak, göç et-

tiği ülkede, kendisine borçlu bulunulan paraların karşılığında, ayrıldığı ülkede bırakmış olacağı mallarla aynı değerde ve aynı nitelikte mal alması gerekecektir.

Yukarıda belirtilen biçimde bildiri belgeleri esası üzerinden, her iki Hükümetçe ödenmesi gereken paraların kesin hesabı, her altı ayda bir çıkartılacaktır.

Tasfiye işlemi tamamlandığı zaman, karşılıklı borçlar birbirine eşit çıkarsa, bununla ilgili hesaplar denkleştirilmiş [takas ve mahsup edilmiş] olacaktır. Bu denkleştirme işleminden sonra, Hükümetlerden biri ötekine borçlu kalırsa, bu borç peşin para ile ödenecektir. Borçlu Hükümet, bu ödeme işine süre tanınmasını isterse, yıllık en çok üç taksitle ödemek şartıyla, Komisyon bu süreyi ona tanıyabilecektir. Komisyon, bu süre içinde ödenmesi gereken faizleri de saptayacaktır.

Ödenecek para oldukça önemli ise ve daha uzun sürelerin tanınmasını gerektirmekteyse, borçlu Hükümet, borçlu olduğu paranın %20'sine kadar Karma Komisyonca saptanacak oranda faizli ve yirmi yıllık bir süre içinde anaparaya çevrilebilecek [amortise edilebilecek] borçlanma bonoları [istikraz tahvilleri] çıkarabilecektir. Borçlu Hükümet, bu borç için, Komisyonca kabul edilecek sağlayacak [rehinler] gösterecektir. Bu sağlanmalar, Yunanistan'da Uluslararası Komisyonca ve İstanbul'da Devlet Borcu [Düyun-u Umumiye] Meclisince yönetilecek ve gelirleri toplanacaktır. Bu sağlanmalar konusunda anlaşmaya varılamazsa, Milletler Cemiyeti Meclisi bunları saptamaya yetkili olacaktır.

Madde 15

Göçü kolaylaştırmak amacıyla, ilgili Devletlerce, Karma Komisyonun saptayacağı şartlarla, Komisyona öndelik [avans] olarak ödemedede bulunacaktır.

Madde 16

Türkiye ve Yunanistan Hükümetleri, işbu Sözleşme uyarınca, ülkelerini bırakıp gidecek olan kimselere yapılacak bildirimlerle, bu kimselerin varış ülkesine taşınmak üzere yönecekleri limanlara ilişkin bütün sorunlar üzerinde, 11 nci Maddede öngörülen Karma Komisyonla anlaşmaya varacaklardır.

Bağıtlı Taraflar, mübadele edilecek halklara, gidişleri için konmuş tarihten önce yurtlarını bırakıp gitmelerine yol açacak, ya da mallarını ellerinden çıkartmak üzere, doğrudan ya da dolaylı hiç bir baskıda bulunmamayı karşılıklı olarak yükümlenirler. Bağıtlı Taraflar, ülkeyi bırakıp giden ya da gidecek olan göçmenleri hiç bir vergiye ya da olağanüstü resme bağlamamayı da yükümlenirler. 2 nci Madde uyarınca mübadele dışı bırakılacak bölgelerde oturanların, bu bölgelerde kalmak ya da oralara yeniden dönmek hakları ile, Türkiye ve Yunanistan'da özgürlüklerinden ve mülkiyet haklarından serbestçe yararlanmalarına hiç bir engel çıkartılmayacaktır. Bu hüküm, mübadele dışı bırakılacak söz konusu bölgelerde oturanların mallarını başkalarına geçirmelerine ve bu kimselerden Türkiye'ye ya da Yunanistan'ı kendi istekleriyle bırakıp gitmek isteyenlerin gidişine engel olmak vesilesi olarak öne sürülemeyecektir.

Madde 17

Karma Komisyonun çalışmaları ve işlerinin yürütülmesi için gerekli giderler, Komisyonca saptanacak oranlar içinde, ilgili Hükümetlerce karşılanacaktır.

Madde 18

Bağıtlı Taraflar, işbu Sözleşmenin uygulanmasını sağlamak üzere, yasalarında gerekli değişiklikleri yapmağı yükümlenirler.

Madde 19

İşbu Sözleşme, Bağıtlı Yüksek Taraflar bakımından, Türkiye ile yapılacak Barış Andlaşmasının bir parçasıymış gibi, aynı güç ve aynı değerde sayılacaktır. İşbu Sözleşme, söz konusu Andlaşmanın Bağıtlı Yüksek Taraflardan her ikisince onaylanmasından hemen sonra yürürlüğe girecektir.

BU HÜKÜMLERE OLAN İNANÇLA, yetki belgelerinin, karşılıklı olarak, usulüne uygun olduğu görülmüş ve aşağıda imzaları bulunan Tam yetkili Temsilciler, iş bu Sözleşmeyi imzalamışlardır.

LAUSANNE'da, otuz Ocak bin dokuz yüz yirmi üç tarihinde, üç nüsha olarak düzenlenmiştir. Bu nüshalardan biri Yunanistan Hükümetine, bir Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine verilecek, üçüncüsü de, doğruluğu onaylanmış birer örneğini, Türkiye ile yapılmış Barış Andlaşmasını imzalayan Devletlere yollayacak olan,

Fransa Cumhuriyeti Hükümetine, bu devletin arşivlerine konulmak üzere, teslim edilecektir.

(L.S)* E. K. VENİSELOS

(L.S.) M. İSMET.

(L.S.) D. CACLAMANOS

(L.S.) Dr. RIZA NUR.

(L.S.) HASAN.

PROTOKOL

GEREĞİ GİBİ YETKİLİ KILINMIŞ OLAN AŞAĞIDA İMZALARI BULUNAN TAM YETKİLİ TÜRK TEMSİLCİLERİ, Türk Hükümetinin, Rum ve Türk haklarının mübadelesine ilişkin olarak, Yunanistan'la bugünkü tarihte yapılmış Sözleşmenin yürürlüğe konulmasını beklemeksizin ve bu Sözleşmenin 1 nci Maddesindeki hüküm uygulama alanı dışında kalmak üzere, Barış Andlaşması imza edilir edilmez, iş bu Sözleşmenin 4 ncü Maddesinde göz önünde tutulan, vücutça sağlam erkekleri serbest bırakacağını ve bunların gidişini sağlayacağını bildirirler.

LAUSSANE'da, otuz Ocak bin dokuz yüz yirmi üç tarihinde, üç nüsha olarak düzenlemiştir.

İSMET

Dr. NIRA NUR.

HASAN.

EK-VII**YUNANİSTAN'DA MÜSLÜMANLARIN TAŞINMAZ
MALLARINA [EMLAKİNE] İLİŞKİN BİLDİRİ**

24 TEMMUZ 1923 TARİHİNDE İMZALANMIŞTIR

Aşağıda imzaları bulunanlar, yetki belgeleri uyarınca davranarak, nüfus (halkların) mübadelesine ilişkin olarak, 30 Ocak 1923 tarihinde Lausanne'de imzalanan Sözleşme hükümleriyle öngörülmemiş bulunan ve 18 Ekim 1912 tarihinden önce, Girit adasını da içine almak üzere, Yunanistan'dan ayrılmış ya da sürekli olarak Yunanistan dışında oturmakta olan Müslümanların mülkiyet haklarına hiç bir hanel vermeyeceğini, Yunan Hükümeti adına, bildirirler. Bu Müslümanlar, mülkiyetlerindeki mallarını diledikleri gibi kullanma [tasarruf etme] hakkını ellerinde tutacaklardır.

Bu Müslümanların mallarına karşı kural-dışı [istinai] olarak alınmış ya da uygulanmış olan hükümler ve tedbirler kaldırılacaktır. Bu malların gelirleri, şimdiye kadar geri verilmeksizin ya da Hükümetle ilgililer arasında özel anlaşmalar yapılmaksızın, Yunan Hükümeti ve Yunan makamlarınca toplanmışsa, bu gelirler, mal sahiplerine teslim edilecektir. Söz konusu gelirlere ilişkin bütün istemlerle, bu kimselerin, genel nitelikte alınmış tedbirlerin eşitsizlik gözetici biçimde uygulanması yüzünden hakları zarara uğramış olduğunu iddia etmelerinden doğan bütün istemler, Sözleşmede öngörülen Komisyonca karara bağlanacaktır; bununla birlikte, söz konusu istemlerin, bugünkü tarihli Barış Andlaşmasının yürürlüğe girişinden başlayarak altı aylık bir süre içinde öne sürülmüş olmaları şarttır. Söz konusu istemler, sözü geçen Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak en geç bir yıl içinde karara bağlanabilmek üzere, Komisyonca, ivedilikle incelenecektir.

Yunan Hükümeti, yukarıda göz önünde tutulan kişilerin, orada bulunmaları yüzünden mallarını diledikleri gibi kullanmaları konusunda doğabilecek olgusal [fiili] güçleri dikkate alarak, bunların, isterlerse, taşınmaz mallarını [mülklerini] başkasına geçirmek için de yukarıda belirtilen Karma Komisyonun aracılıkta bulunmasını kabul eder. Şurası kararlaştırılmıştır ki, bu durumda, Karma Komisyonun aracılıkta bulunması, Yunan Hükümeti için, söz konusu ta-

şınmaz malların [emlakın] satın alınması bakımından hiç bir sorumluluk yaratmayacak ve Komisyonun görevi bu malların başkasına geçirilmesini kolaylaştırmakla sınırlı olacaktır.

Şurası da kararlaştırılmıştır ki, işbu Bildiri, 18 Ekim 1912 tarihinden önce Türkiye'den ayrılmış olan ya da sürekli olarak Türkiye dışında oturmakta bulunan Rum mal sahipleri yararına karşılıklı işlemde bulunmak şartıyla düzenlenmiştir.

LAUSANNE'de, 24 Temmuz 1923 tarihinde düzenlenmiştir.

E.K. VENİSELOS
D. CACLAMANOS

EK-VIII**TRAKYA SINIRI'NA DAİR SÖZLEŞME****Madde 1**

Adalar Denizi'nden Karadeniz'e kadar Türkiye'yi Bulgaristan ve Yunanistan'dan ayıran sınırların her iki yanındaki topraklar belirtilen sınırlar içinde ve yaklaşık olarak otuz kilometre genişliğinde olmak üzere, askerden arındırılacaktır. (madde 1)

1. Türk ülkesinde, Adalar Denizi'nden Karadeniz'e kadar:

Bugünkü tarihle imza edilen Barış Andlaşmasının 2 inci Maddesinin 1 inci ve 2 nci paragraflarında tanımlanan, Türkiye'nin Yunanistan ve Bulgaristan ile olan sınırına oldukça koşut [paralel] bir çizgi. Bu çizgi, Kırk-Kilise bölgesinde, Kırk-Kilise kasabasını ve kasabanın merkezinden 5 kilometre yarıçapında bir çevreyi askerlikten arındırılmış bölge dışında bırakmak şartıyla, bu sınırdan en az 30 kilometre uzaklıkta çizilecektir. Bu çizgi, Adalar Denizi'nde İbrice Burnu'ndan (Cap İbrije-Burnu) başlayarak Karadeniz'de Serbest Burnu'nda (Cap Serbes-Burnu) sona erecektir.

2. Yunan ülkesinde, Adalar Denizi'nden Yunan-Bulgar Sınırı'na kadar:

Makri Burnu'nun (Cap Marki) ucundan (Marki kasabası dışarıda kalmak üzere) başlayarak, Kuzeye doğru Tahtalı'ya kadar Meriç'in akım yoluna oldukça koşut bir doğrultuda gittikten sonra, Meherkoz'un Doğusundan geçerek Küçük Derbend'in yaklaşık onbeş kilometre Batısında, Yunan-Bulgar Sınırı'nda saptanacak bir noktaya ulaşan çizgi.

3. Bulgar Ülkesinde, Yunan-Bulgar Sınırı'ndan Karadeniz'e kadar:

Yukarıda tanımlanan noktadan başlayarak, Edirne yolunu Papas Köy'ün beş kilometre Batısında Kosü-Kavak'da (Kossukavak) kestikten sonra, Yunan Bulgar sınırlarıyla Türk-Bulgar Sınırı'ndan en az 30 kilometre uzaklıktan geçerek ve yalnız Harmanlı bölgesinde Harmanlı kasabasını ve bu kasabanın merkezinden beş kilometre yarıçapında bir çevreyi askerlikten arındırılmış bölgenin dışında bırakmak şartıyla, Karadeniz'de Anberler'in Kuzey-

Batısında bulunan körfezin en içerlek bir noktasında sona erecek çizgi.

Madde 2

İşbu Sözleşmenin yürürlüğe girişinden başlayarak onbeş gün içinde kurulacak bir Sınırlandırma Komisyonu, 1. nci Maddede tanımlanan sınırı toprak [arazi] üzerinde saptamak ve çizmekle görevlendirilecektir. Bu Komisyon, Fransa, İngiliz İmparatorluğu, İtalya, Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye'nin -her Devletten birer temsilci olmak şartıyla- atayacakları temsilcilerden kurulacaktır. Bulgar, Yunan ve Türk temsilcilerinden her biri ancak Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye ülkelerinde kendilerine düşen işlemlere katılacaklardır; bununla birlikte, bu işlemlerin sonucu olarak ortaya çıkacak çalışmanın tümü, Komisyonun genel oturumunda karara bağlanacak ve tutanağa geçirilecektir.

Madde 3

Birinci Maddede tanımlanan bölgelerin askerlikten arındırılması, aşağıdaki hükümler uyarınca yapılacak ve bu hükümlere bağlı kalacaktır:

1. Bu bölge içinde şimdi var olan gerek sürekli tahkimat, gerekse sahra tahkimatı niteliğindeki bütün tesisler, ülkesinde buldukları Devletçe silahtan arındırılacak ve sökülecektir. Söz konusu bölgede bu çeşit hiç bir yeni tesis yapılmayacak, hiç bir silah deposu kurulmayacaktır; kara ve deniz ve hava kuvvetlerine ilişkin olarak, saldırı ya da savunma amacına yönelmiş, başka bir tesis de kurulmayacaktır.

2. Jandarma, polis, gümrük memurları, sınır bekçileri gibi, iç düzeni sağlamak ve sınırları göz altında tutmak için gerekli özel unsurlar dışında, silahlı hiç bir kuvvet ne konaklayabilecek ne de dolaşabilecektir.

Hiç bir hava gücü bulunmaması zorunlu olan bu özel unsurların mevcudu aşağıdaki sayıları aşmayacaktır:

a) Türk ülkesinin askerlikten arındırılmış bölgesinde toplam olarak 5.000 kişi

b) Yunan ülkesinin askerlikten arındırılmış bölgesinde toplam olarak 2.500 kişi;

c) Bulgar ülkesinin askerlikten arındırılmış bölgesinde toplam olarak 2.500 kişi.

Bunların silahları - her çeşit top yasak olmak üzere - yalnız rö-volver, kılıç ve tüfekte, her 100 kişi başına 4 makineli tüfek olacaktır.

Bu hükümler, 27 Kasım 1919 tarihli Neuilly Andlaşması uyarınca Bulgaristan'a düşen yükümlere helal getirmeyecektir.

3. Askerlikten arındırılmış bölge üzerinde - bayrağı ne olursa olsun - kara ya da deniz askeri uçaklarının uçmaları yasaktır.

Madde 4

İşbu Sözleşmede ülkesi söz konusu edilen sınırdaş Devletlerden birinin, iş bu hükümlere uyulması konusunda öne süreceği herhangi bir istemi olursa, bu Devlet, istemini Milletler Cemiyeti Meclisine bildirecektir...

EK-IX

BOĞAZLAR REJİMİNE İLİŞKİN SÖZLEŞME

(...)

Madde 4

Aşağıda gösterilen belgeler ve adalar askerlikten arındırılacaktır:

1) Çanakkale Boğazı ve Karadeniz Boğazı'nın, aşağıdaki gibi sınırlandırılmış bölgeleri boyunca iki kıyısı (ekli haritaya bakınız):

Çanakkale Boğazı: Kuzey-Batı'da, Gelibolu Yarımadası ve Saros (Xeros) Körfezi'nde Bakla Burnu'nun Kuze-Doğusunda 4 kilometre uzaklıkta bulunan bir noktadan başlayarak, Marmara Denizi üzerindeki Kumbağı'nda sona eren ve Kavak'ın (bu yer dışarıda kalmaktadır) Güneyinden geçen bir çizginin Güney-Doğusundaki bölge;

Güney-Doğu'da, kıyı ile, Bozcaada (Tenedos) karşısında Eski İstanbul Burnu'ndan başlayarak, Marmara Denizi üzerinde hemen Karabige Kuzeyinde bulunan kıyıda bir noktada sona ermek üzere, kıyıdan 20 kilometre uzaklıktan geçen bir çizgi arasındaki bölge;

Karadeniz Boğazı (İstanbul'a ilişkin özel rejim saklı kalmak üzere, Madde 8): Doğu'da Karadeniz Boğazı'nın Doğu kıyısından 15 kilometre uzaklıkta çizilmiş bir çizgiye kadar uzanan bölge.

Batı'da Karadeniz Boğazı'nın Batı kıyısından 15 kilometre uzaklıkta çizilmiş bir çizgiye kadar uzanan bölge.

2) Emir-Ali Adası dışarıda kalmak üzere, bütün Marmara Denizi adaları.

3) Ege Denizi'nde, Semadirek (Semendirek, Samothrace), Limni (Lemns), İmroz (İmbros), Bozcaada (Tenedos) ve Tavşan adaları (İles aux Lapins).